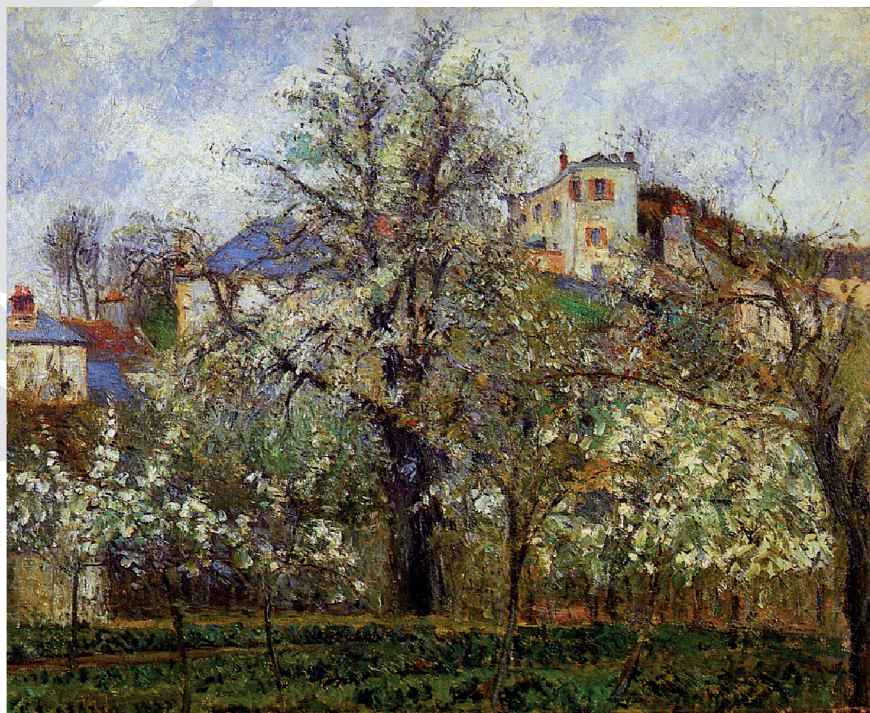

Irodalmi Jelen

XXI. évfolyam, 234. szám

2021. ÁPRILIS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szőcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szőcs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **CAMILLE PISSARRO (1830–1903)** festménye

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Farkas Árpádnak

(Emlékek egy zetelaki irodalmi tábor két napjáról.)

*Úgy hiszem, földiek voltunk,
én zetelaki felmenőkkel,
félíg székely vagy tán egészen az.
Amikor Fekete Vince ezt meghallotta,
a telefonba hangosan felkiáltott:
– Hát ez miféle kitaláció,
nem volt az életedben, Zoli, elég stáció?
Így lettem a pityókaföldek kitagadottja,
s jutottam a gondolat koldusbotjára.*

*Irodalmi táborban, Zetelakán futottunk össze,
szilvapálinkával öntöztük meg a reggelt,
míg körbejártuk a kocsma feletti temetőkertet,
Szabó Dezső Elsodort falujáról fontuk a szót,
délután ugyanannak a lánynak udvaroltunk.*

*A vers pedig ott vacsorázott velünk,
szította lángoszlopát az éjnek,
s ha jól emlékszem,
a tábortűznél ránk kacsintottak
a felhők között bújócskázó csillagok.*

*Sóhegyek illatát hozta át a gáton
a második műszakban vágató szél,
s mint ki az élet nyugtalan tárgyait
remegő kézzel kibontja,
valami hirtelen meggyújtotta bennünk
a csend kanóccát, valakinek ősi álmát.*

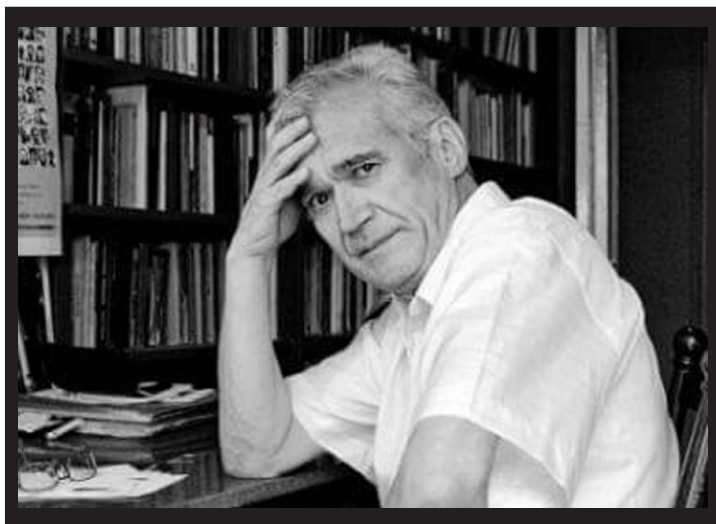
*Anyai nagybátyám, Áron
gyalogolt fel másnap
hozzánk a kocsmába,
mondta – bele akar kóstolni
ebbe a jóízű magyar irodalomba.
Fekete ünneplőt viselt,
fehér vasalt inget,
a templomból, a miséről érkezett,
Isten szavát viselte szívében, lelkében.
Kérdeztem – te is ilyen ájtatosnak
látod a székely embert?*

*A kis kocsmá teraszára ültünk,
a karcos napsütésben
a sör és a pálinka
megkísértette bennünk a múltat,
én a kolozsvári Gaál Gábor Kör
üléseit említettem,
(ott találkoztam veled először)
ahova többnyire
– megszökve a balettintézet bentlakásából –
Molnár Gusztó osztálytársammal mentünk –,
te jó ég, hányszor nyíratlak kopaszra
az esti hiányzásokért –
egyik alkalommal a Makacs játék című versed
olvastad fel – amire most is élesen emlékeztél –
abban az időben tizenhárom éves lehettem,
lyukas cipőben jártam, és keservesen éheztem.*

*Aznap többször, mint zabolátlan vadlovak,
átvágtatott fejünk felett néhány zápor,
az irodalmi délutánról boldogan ment haza
anyai nagybátyám, Áron.*

*Ma sem tudom, miért emlegetem mindezt fel,
(játszottam a fájdalom húrjain elégszer)
talán hiányzott egy moha takarta, régi képzet,
arról, hogy Csiki Laci, Király Laci és te vagytok
az új nemzedék költőfejedelmei.*

*Szerdán, temetésed napján,
amikor a fenti sorokat írom,
mint égi jelre, e messzi földön,
Monacóban, itt is megkondulnak,
érted szólnak a harangok.*

Juhász Tamás

Rések a falon

Megint fél órával előbb itt vagyok. Noah nem lenne meglepve. Azt szokta mondani: „Te még a világ teremtéséhez is félórával korábban érkeznél.”

Az első randikon nagyon zavarta, hogy hiába pontos, én mindig előbb ott vagyok. Próbálta eleve fél órával későbbre megbeszélni a találkozót, de inkább megegyeztünk, jön, amikor tud, én megszoktam a várakozást. Mindazonáltal veszélyes a falhoz ennyire közel hosszan ácsorogni. A Treptower park általában üres, de bármikor erre tévedhet egy ártatlannak hitt járókelő, aki valójában a Stasi ügynöke. Inkább behúzódok a Puschkinallee egyik kapualjába, ahonnan rálátásom van a térre, de engem nem vehetnek észre. Eléggé félek. Sikerül a szökés? Utána mihez kezdünk az NSZK-ban?

Az mesélték, ott nincsenek foghíjas polcokkal teli Intershopok, sorban állás, és szabadon utazhatnak. De ezek csak az élet milyenségét írják le. Lesz ott olyan eszme, amiért érdemes élnem? Lehet, hogy annak ellenére, amit tanultam és hittem, a kapitalizmus a jövő, és nem a múlt? Mondjuk a termékhiány vagy az utazás problémája engem sosem érintett igazán. Apám, Heinrich, magas rangú pártfunkcionárius, ezért mi az átlagnál jobban éltünk. Ez volt az örök dilemmája: nem akarta a családját megfosztani semmitől, ám az elveivel ellenkezett, hogy a jólétet a nép érdeke elé helyezze. 1946-ban – a születésem után – a párttól kapott volna saját házat, de visszautasította. Úgy vélte, mikor Berlin romokban van, nem a mi lakhatásunk a legfontosabb. Ezért évekig laktunk egy félig lebombázott épületben.

Mígnem az ötvenes évek elején átköltöztünk az egyik új építésű lakótelepre. Anyám, Maja, telerakta a lakást virágmintás plüssfotelekkel, faragott bútorokkal. A nappali baloldalán volt két könyvszekrény, amiknek az üvegajtajai zörögtek, ha a villamos eldű-

börgött az utcán. Kiskoromban úgy képzeltem, ugyanígy fognak zörögni majd akkor is, ha az amerikaiak ledobják az atombombát. Üvegcsörömpöléssel fog kezdődni a harmadik világháború. Szemben a könyvszekrényekkel egy vitrin volt, tele dísz tárgyakkal, meg a szüleimnek készített ajándékaimmal. Mennyit veszekedtek a berendezés miatt! Maja, aki egy gazdag varsói zsidó családban nőtt föl, mindig azt mondta: hajlandó kockaházban lakni, de a puritanizmusnak is van határa. Ezt a szót nem értettem. Hogy mondhatja Heinrichről azt, hogy pulikutya, mikor háborús hős, az NDK egyik alapítója, és a kitüntetései ott vannak a vitrinben?

Bár sokszor pörölt vele, Maja valójában hálás volt Heinrichnek. Ha nem veszi feleségül, menekültként visszatoloncolják Lengyelországba. Így viszont új otthonra lelt, ahol a zsidógyűlölet és az üldözés emlékei nem nyomasztották.

Nekem amúgy tetszett a lakótelep kockasága. Praktikus volt. Az NDK hatékonyságát láttam benne, amivel megoldja a romos emberek, házak gondját. Később – Heinrich kiküldetésein – láttam Prágát, Zürichet, Rómát. Akkor már értettem Maját. De a lakótelepnek is megvolt a maga előnye. Város a városban volt. Mindenki ismert mindenkit. A gyerekekkel reggel együtt mentem iskolába, délután a játszótérre. Az utcák tökéletesek voltak fogócskára, a házak bújócskára, a macskapisi szagú lépcsőfordulók barátnős sugdolózásra. Egyszer mentőexpedíciót szerveztünk egy lépcső alatt rekedt tücsöknek. Olyan elkeseredetten ciripelt! Az itt született barátságok vezettek az első világnézeti beszélgetéseimhez Heinrich-vel. Ötévesen megkérdeztem, miért nem hívhatom apának.

– Mert mi nemcsak család vagyunk, hanem elvtársak. Ez pedig sokkal szorosabb kötelék. Ezért elvetjük az olyan ósdi megnevezéseket, mint apa és anya.

Amikor meséltem, hogy Marie barátnőméknél nincs telefon, faragott ebédlőasztal, a furnérlemez-ágyát pedig egy sámlival és két könyvvel kell középen alátámasztani, azt mondta:

– Az egyenlőség nem azt jelenti, hogy mindenkinek ugyanolyan bútora van, hanem, hogy lehetne ugyanolyan.

Heinrich-ben azt szerettem a legjobban, hogy bármilyen gyerek kérdésemre hosszan kifejtve válaszolt. Igaz, mindennek a marxista aspektusát, ám akkor még nem tudtam, hogy van más-milyen is. Fenntartások nélkül elfogadtam a véleményét, felnéztem rá, hisz a környezetem is félelemmel vegyes tisztelettel viselkedett vele.

Heinrich Meier a kommunista párt tagja 1931 óta, illegalitásban küzdötte végig Hitler rémuralmát, embereket mentett, szabotázsakciókat szervezett, a háború után pedig az NDK egyik alapítója volt.

Ráadásul tetszett, amit mondott, és amit az iskolában tanultunk. Teljes társadalmi egyenlőség, mindenki képességei és szükségletei szerint részesül a társadalmi javakból, de legfőképp nem lesz háború. Megnyugtattak, hogy az a sok félelem, nehézség, borzalom már a múlté, többet nem tér vissza. Ám a legjobb az összetartozás érzése volt. Imádtam úttörő lenni. Együtt dolgozni az építőtáborokban, énekelni, és abban a forradalom nevű felsőbb hatalomban hinni, ami egyszer megváltja az egész világot, ahogy minket is. Az, hogy van, aki ebben nem hisz feltétel nélkül, fel sem merült bennem. Pedig voltak rá jelek.

1953 nyarán Christine a játszótéren a szemembe vágta, többet nem lesz a barátnőm. Amikor megkérdeztem miért, azt felelte, Heinrich letartóztatta az apját. Zokogva szaladtam haza, és könnyörögtem Heinrichnek, hogy engedje el. Először meglepődött, aztán megölelt, majd leültetett maga mellé, és elmagyarázta, hogy Christine apját nem ő vitte el, hanem ellenforradalmi tevékenységért a párt. Látna értetlenségemet, elmondta, az elmúlt napokban több városban is fellázadtak a fasiszták.

Azt már akkor tudtam, Maja előlük szökött el '42 tavaszán a varsói gettóból, Heinrich pedig miattuk bujkált. Láthatta, hogy elsápadok, mert gyorsan megnyugtatót, a párt a helyén van, és letartóztatta a felforgató elemeket. Christine apja is ilyen volt, ezért fogták el. Arra a kérdésemre, ez hogyhogy nem derült ki eddig, azt mondta, a bomlasztók sokszor köztünk rejtőzködnek. Félmondatokkal, észrevétlen gesztusokkal ássák alá a rendszert.

De az éberség megvéd minket. Kérte, vigyázzak, tartsam nyitva a szemem. Ha pedig hallanék valami gyanúsat, szóljak. Furcsa tudni, hogy mára én is a kommunizmus árulója lettem, sőt nem-sokára talán szökevény is.

Emlékszem, mikor elkezdték felhúzni a falat, 15 éves voltam, és rettegve néztem a kelet-német híradót, amiben farkasszemet néztek az orosz meg amerikai tankok. Láttam magam előtt a háború borzalmait: a neutronbombától néptelen városokat, az égen lebegő gombafelhőket. Tudtam, Heinrichnek igaza van: „A fal megvéd minket”. Nyugaton nincs egyenlőség, a gazdagok elnyomják a szegényeket, sőt fasiszták is vannak. De akkor – mint azt a lopva megnézett nyugat-berlini híradókban láttam – miért menekülnek tömegek az NDK-ból? Ők nem érzik, hogy oldódik fel az egyéniség a nagy egészben? Vagy csak nem kérnek belőle? Akkor viszont önzők. A saját boldogságuk fontosabb, mint a világ jobbra tétele.

’62 októberében, a kubai válság idején iskolai tiltakozást szerveztem az amerikai blokád, valamint a törökországi rakétatelepítések ellen. Utána a párt kerületi ifjúsági szervezete felkért, segítsék megszervezni egy hasonló, de nagyobb megmozdulást. Maja büszkén mutogatta a szomszédoknak a rólam megjelent cikkeket: *Sophia Meier, a békeaktivista; A lány, akiben már 16 évesen fennen lángol a világ munkásaiért érzett felelősség.*

Furcsa. Heinrich és párttársai annak idején azért alapították az NDK-t, mert a nácik, illetve a háború borzalmai után olyan országot akartak, ahol több ilyen nem történik. Én – nem törődve a lassan kirajzolódó kérdőjelekkel – igyekeztem tovább álmodni az álmukat, most pedig ugyanezért leszek hűtlen hozzájuk.

Az iskolai tiltakozás után két évvel repedezni kezdett bennem a kommunizmus álomháza. Nyáron ismét Zürichbe mentem Heinrichkel. Két barátom megkért, hozzam el nekik a Beatles *Hard days night* című lemezét. Sokat hallottam róluk. Fiúk próbálták gitározni a dalaikat, barátnők istenítték őket. Heinrichnek és Majának nagy lemezgyűjteménye volt, de főleg klasszikus zene, kevés zenekari tánczene, amire ők ropták a nagyvenes

években. „Nyugati csörömpölést”, „kakofonikus ricsajozást” tilos volt hallgatni.

Zürich után egy este, mikor Maja szomszédolt, Heinrich meg egy éjszakába nyúló pártpartin dorbézolt, kíváncsiságból feltettem a lemezt. A nyitó akkordtól megcsörrentek a könyvszekrények, bennem pedig mintha atombomba robbant volna. Valami zsidbasztó érzés csurgott végig a tarkómon. Táncolni, énekelni, tombolni szerettem volna. A dalokat hallgatva az jutott az eszembe, hogy ahol ilyen felszabadító zene megszülethet, nem lehet fasisztáktól fenyegetett, önző individualisták hanyatló kapitalizmusa. Felvillantak előttem az intrikától gondterhelt tanári arcok, a fenyegetettségtől ingerült emberek a villamoson. Ez a fejlődő NDK. A Nyugat pedig? Ott ilyen boldogok?

Néhány nap múlva szereztem egy kisorádiót. Esténként a párna alatt próbáltam megtalálni a nyugati csatornákat. A dalok teljesen elvarázsooltak. Nyíltan mertek beszélni a szerelemről, szabadságról. Arról álmodtam, ezek a zenék gyökeret vernek itt, és a kommunizmussal egyesülve alkotják majd azt a szép, új világot, amire vágytam. Akkor még nem értettem, milyen kibékíthetetlen ellentét van e két világ között.

Barátnőim mosolyogva figyelték az átalakulást. Örültek, hogy mégsem az a keményvonalas kommunista vagyok, amilyennek hittek. Szeptember közepén Hannah meghívott magához a hétvégére. Este elvitt Berlin szélén egy elhagyott, romos házba. Mikor beléptünk a pincébe, mellbe vágott a párás, dohány- és emberszagú meleg. A Rolling Stones *I Wanna Be Your Man* című dala ment. Középen ócska lámpák fényében harminc-negyven fiatal rockyzott, a fal mellett Vita Colás üvegek sorakoztak. Mint kiderült, ide járt a fél osztályom, csak eddig nem merték elárulni. Féltek, hogy elmondom a szüleimnek, és megtudja a Stasi. Szóval mégsem tartozunk annyira össze? Nekik van egy másik világuk, amiben én nem barát, hanem fenyegetés vagyok? Borzalmas volt ez a felismerés. Méltó akartam lenni a bizalmukra. Megmutatni, hogy az én kommunista hitem nem olyan fekete-fehér, mint Heinriché. Mindent megtettem volna, csak újra összetartozzunk!

Szerencsére nem volt nehéz dolgom. A legtöbben már tudták, hogy hetek óta a nyugati rádiókat hallgatom, sőt azt is, milyen repedéseket okoztak bennem a dalok. Boldogan fogadtak maguk közé, és én feloldódtam a tánc, az éneklés közös gyönyörében. Az este végén egy Franz nevű fiú elővette a gitárját. Játszott pár Bob Dylan-számot, majd Peter Paul And Marytól a *This Land Is Your Landet*. Megbűvölve hallgattam. Nem csodálkoztam, mikor kiderült, minden lány bele van zúgva. Rövidesen én is. Rendszeresen jártam a klubba, nem utolsósorban miatta. Reméltem, hogy közelebb kerülhetek hozzá. Sikerült: ő lett az első szerelmem.

A kapualjban nekinyomom az arcom a rücskös vakolatú falnak, hátha idegességem kissé alábbhagy. Franz a megismerkedésünk után egy évvel Nyugatra szökött. Látni akarta Hamburgot, ahonnan a Beatles indult. Remélte, neki is szerencsét hoz a város. Vajon ő is ennyire félt? Neki sem volt könnyű itt hagyni a családját? Azt mesélte, élnek rokonai Bonnban. Ám nekem nincs odaát senkim. Maja családját a varsói gettólázadásban és Sobiborban ölték meg, Heinrich pedig elhagyta a nácikhoz húzó szüleit. Az órákra nézek, még tíz perc van a találkozásig. Óvatosan kilesek. A Treptower parkban egy bőrkabátos alak sétál. Az egyik lámpa alatt megáll.... Valamit néz vagy olvas? Istenem, csak nehogy a Stasitól legyen!

1965 augusztusában valaki beárulta a klubbot. Épp a *Who My Generation* című dalára tomboltunk, amikor egy srác kiabálva berohant: „Itt vannak a zsaruk!” Elkésett. A nyomában már ott jöttek. Néhány srác igyekezett elrejtetni a lemezeket, de észrevették. Kicsavarták a kezükből, és széttörték. Ezután a lemezejátszó következett. Úgy tűnt, kedvüket lelik a rombolásban. Franz gitárjáról letépték a húrokat, majd betörték a fedlapját, hogy lássák „nincs-e benne felforgató irodalom”. Franz ezután döntött végleg a disszidálás mellett. Kilökdöstek mindenkit a ház elé, aztán egy sötét teraautóra pakoltak. Órákon át mentünk, elképzelésünk sem volt, hova. Később kiderült, a kocsikázás csak a pszichikai megtörés

része volt, Berlinben maradtunk. Egy erős neonfényekkel megvilágított udvaron szállítottak le minket. Mindenkit arccal a falnak állítottak, majd távoztak. Reggel hoztak egy kondér ételnek csúfolt, híg lötytöt. Utána felvittek a parancsnokhoz. Iszonyúan féltem. Tudtam, bármit bevallok, azt is, amit sohasem követtem el. A parancsnok gondterhelt arccal köszöntött. „Szomorú... Igazán szomorú, hogy ez lett a munkásosztály nagy reményéből.” Mondta, majd egy szék felé intett. Nem is tudom, a remegő lábam adta meg magát, vagy önszántamból ültem le. A tiszt legnagyobb meglepetésemre nem kezdett sem fenyegetni, sem vallatni.

– Tudom, nincs könnyű helyzetben. Kiderült, akiket mostanáig a barátainak hitt, valójában rendszerellenes elemek. Önt is nyilván megtévesztették, különben nem járna oda már majdnem egy éve. Igen, tudjuk, hogy odajárt. De tisztában vagyunk vele, hogy Ön ideológiailag megbízható. Ugyanakkor látnunk kell, hogy nem fertőzték meg a nyugati felforgató eszmék. Ezért, kérem, válaszoljon a kérdéseimre!

Hogy engem? Úgy éreztem magamat, mint akkor ott, az első buliban, Berlin külvárosában. Csak most az a rendszer lát fenyegetést bennem, amelyben addig hittem. Megfertőztek a nyugati eszmék? Én csak szerettem a dalokat. Hogy helyettem mondják ki, amit nem merek. De főleg a felszabadult, boldog embereket szerettem. Itt senki sem volt olyan szürkén kimért, az ideológia szerint élére vasalt, mint ez a tiszt. Ám annyira féltem, hogy mukkanni sem mertem. Csak bólintottam.

Ezután kérdéseket tett fel nekem arról, milyen gyakran jártam a pinceklubba, hány ember járt oda, honnan ismertem őket, vittem-e oda én is másokat, a razzia idején ki hiányzott. Átfutott az agyamon, hogy hazudok, de arra jutottam, hogy nyilván már úgyis mindent tudnak. Amúgy is bizonyítani akartam, hogy nincs mitől félni, én még mindig a rendszer híve vagyok. Igyekeztem mindenre válaszolni. Aztán nevek jöttek: osztálytársaké, szervezőké a klubból. Köztük Franzé. Azt firtatta, voltak-e rendszerellenes megnyilvánulásai. Hirtelen rájöttem, nem is az igazmondásomat vizsgálztatja, hanem tőlem próbál információt

szerezni. A belém nevelt lojalitás arra utasított, válaszoljak. Ekkor megszólalt bennem egy másik hang. Fenntartás nélkül befogadtak a klubba. Pedig tudták, ki az apám, hogy beszámolhatnak a Stasinak mindenről, mégis vállalták a kockázatot, mert bíztak bennem. Most áruljam el őket pusztán megfélemlési kényszerből? Kitérő választ adtam. Nem emlékszem minden beszélgetésre, különben is csak táncolni jártam oda. A tisztén látszott, nem hisz nekem.

– Nézze, Meier kisasszony. Tudjuk, az apja milyen hű a párt-hoz. Nem szeretnénk, ha neki vagy Önnek baja lenne ebből. Csak pár részletre lenne szükségünk. Hogy a gyanúnk megerősítést nyerjen. Segítsen a pártnak felgöngyölíteni ezt a farmer-galerit. Hisz maga már bizonyította, milyen fontos Önnek a kommunizmus. Ne hagyja, hogy alattomos erők aláássák.

A klubban sosem folyt felforgató tevékenység. Nem beszélgettünk igazán kényes témákról, senki sem mondta, hogy a kommunizmust vagy az NDK-t meg kéne szüntetni. Mi csak jól éreztük magunkat. Dühített, hogy manipulálni próbál. Főleg, hogy azok nevében, akik szavában, elveiben addig hittem. Minden bátorságomat összeszedve megmondtam, hogy nem emlékszem semmilyen felforgató jellegű beszélgetésre, nem mintha néhány kamasz fecsegése alááshatná az NDK-t. Ha pedig a lojalitásom felől nincs kétség, a legjobb az lenne, ha haza engednének, mielőtt apám kerestetni kezd.

Meglepetésemre a parancsnok nem erősködött. Elsötétült arccal csak annyit mondott, vigyázzak, nehogy újra eltérjek az irányvonaltól. „Mert a párt mindent lát, és nem kíméli a hűtleket.”

A bőrkabátos továbbment. Ismét üres a tér. Még hét perc. Egy motor közeledik. Talán Noah! A berregés erősödik, hirtelen eszembe jut, nincs is motorja! Riadtan behúzódok a kapualj leg-sötétebb sarkába. Tudom, hogy nem lehet, de bárcsak ő lenne!

Tavaly ismertem meg, az emberarcú szocializmusról szóló egyetemi előadássorozatunkon. A rendőrségi botrány miatt félő

volt, hogy nem jutok be a jogi karra, ám szerencsére az intézkedésnek nagyobb volt a füstje, mint a lángja. Az álom-falaim viszont itt tovább repedeztek. Az egyik félévben szemináriumi dolgozatot kellett írnom a sztálini Szovjetunió igazságszolgáltatásáról. Az anyag nem volt nagy; többnyire vádbeszédek, néhány beismerő vallomás, meg az ítéletek. Növekvő rosszérzéssel olvastam az iratokat. Másodlagos bizonyítékok, ezekre épített visszatérő vádak és vallomások. Valami nem stimmel. A párt magasrangú tagjai elismerik, hogy sosem hittek a kommunizmusban, és összeesküdtek az állam ellen. Kerülhet homok a gépezetbe, de nem egy homokozónyi! Megtaláltam a XX. kongresszus jegyzőkönyvét, amiben Hruscsov elismeri a hibás ítéleteket, a hatalommal való visszaélést. Ezek után hogyan mondhatja bárki, hogy a párt tévedhetetlen?

Próbáltam beszélni erről Heinrich-hel, ám ő lesöpörte annyival, hogy előfordulnak tévedések, erre épp Hruscsov a legjobb példa. De ezek nem ingathatják meg a hitünket. Ám mi van, ha a célhoz vezető útvonalban is tévednek? Ki ez a Trockij, Buharin, Kamenyev?

Oktatói engedélyt szereztem a könyvtár zárolt részéhez, ahol gyorsan rájöttem, a kommunizmus több arcú. Mintha egy olyan vodkásüveggel vágtak volna fejbe, amit előtte kiittam. Felismeréseimnek a dolgozatban is hangot adtam. Kifejtettem, Sztálin igazságtalan volt, amit a párt vezetése is elismert. Írásomért megróttak. A tanár szemelvényeket olvasott belőle az órán, majd kigúnyolta. Nyilvános önkritikára „ítéltek”.

Fél év múlva Prágában kihirdették az emberarcú szocializmust. Úgy tűnt, a megrovás ellenére igazam lett: létezik másik út. Néhány barátommal egyetemi kört szerveztünk, illetve előadássorozatot a Prágai Tavaszról. Itt találkoztam Noah-val. Bár építőmérnöknek készült, gyakran eljárt a történelem meg a jogi kar nyílt előadásaira. Érdekeltek a társadalmi kérdések. Noah a családom szöges ellentéte volt. Szerinte az egyén boldogulása fontosabb, mint a párt. A kommunizmus szólásszabadság nélkül sosem ér célt, azzal viszont nem működne. Ayn Randet, George

Orwellt olvasott. Éjszakába nyúlóan vitatkoztunk politikáról, történelemlről. Állította, Marx szemlélete sablonos. Nem lehet minden folyamatot az osztályharcra redukálni. Mikor biztattam, szervezzon ő is egyetemi kört, hozott ugyan ötleteket, ám tovább nem jutott. Sokszor mondta nevetve: „Én csak álmodni tudok; te, Sophi megvalósítani is.” „Milyen jó, hogy nekem csak terveznem kell, az építéshez túl türelmetlen lennék.”

A nyár véget ért, mi pedig riadtan néztük, amint a reményeinket felőrlik a láncotalpak. Noah ekkor vetette fel először a szökést. Nemet mondtam. Félttem itt hagyni a családomat, félttem, hogy elkapnak. Úgy éreztem, Nyugaton nem találnám meg, amit keresek. Hittem a kommunizmus elveiben, csak az NDK útjában nem. És a kapitalizmusban sem. A nyugat-berlini tévében láttam ugyan hippiket, akik kommunákban élnek, de ők csak a társadalom morzsája. Szeptemberben még azt reméltem, legalább mi elértünk valamit, ám az október eleji egyetemi pártgyűlésen romba dőlt ez is. Kihírdették, minden egyetemi kört feloszlattak, minden – a szocializmus új útjáról szóló – előadás tilos. Az összes szervezőtársamat kirúgták, miután nyilvános önkritikát gyakoroltak. Egyedül nekem nem esett bajom. Pedig köztudott volt, hogy nyakig – ha nem fejtetőig – benne voltam. Azt hittem, a jó tanulmányi eredményeim és Heinrich befolyása védett meg. Nemsokára rájöttem, nem. Egyre kevesebb bulimeghívást kaptam, az egyetemi barátaim alig szóltak hozzám, amikor pedig összefutottam egy kirúgott csoporttársammal, köszönés nélkül továbbment. Rám se nézett! Mindezt Noah azzal magyarázta, a hatalom így zárja karámba a „veszélyes elemeket”. Azzal, hogy megúsztam, nyitva hagyták a kérdést, provokátor voltam-e, vagy Heinrich közbenjárt értem.

Decemberre teljesen elfogyott körülöttem a levegő. Csak néhány barátom maradt, és persze Noah. Hozzáférésem a zárolt szekcióhoz természetesen megszűnt. Az olvasóterembe sem mehettem be úgy, hogy ne könyvekre süttöt szemek fogadjanak. Apám azt mondta, csaldódott bennem. Onnantól a köszönésre korlátozta a kommunikációnkat.

Aztán rájöttem, terhes vagyok. Noah először csak tátogott, mint a hal, végül azt nyögte: „És akkor most?” Kijelentettem, Nyugatra akarok menni. Nem ismerem az ottani életet, talán nem is szeretném, azonban a gyerekemet nem fogom egy ilyen országban felnevelni. Eddig a közösségért érzett felelősség, a hit a kommunizmus elveiben visszatartott. De a közösség kidaszította, a barátaim elfordultak tőlem, a családom és a párt pedig nem bocsájtja meg, hogy mást gondolok. Az én gyerekeim pedig nem lesz pária.

Noah pár csoporttársa alagutat ásott Nyugat-Berlinbe. Kértem, ismertessen össze velük, és szökjünk át. Nem kellett sokat győzködni. Miután felocsúdott a hírekből, mosolyogva átölelt, és tervezni kezdte, milyen boldogok leszünk az NSZK-ban. Ő nagy házakat készít, én ügyvédi irodát nyitok vagy bírónő leszek, a kis Stephan vagy Anne pedig a legszebb gyerek lesz a világon.

Hát, itt vagyok. Hat óra egy. Most már jöhetnének Noah-ék. A Puschkinallee-n két fiú közeledik. A sarkon – nem messze tőlem – megállnak. Ők lennének? De hol van Noah? Annyira félek. Mi van, ha nem is ők? Vagy letagadják. Lehet, hogy Stasi-ügynökök. Ha letartóztatnak, és megkínoznak, elveszthetem a babát.

Hatóra három. Oda kéne mennem. De a cipőmet mintha a földhöz ragasztották volna. Az agyam üvöltve parancsokat osztogat, de reakció semmi.

Hat óra öt. Hol van Noah? Történt valami? Elkapták? A bőrka-bátos azért járt erre, mert Noah mindent bevallott? Autózúgás... Uramisten, ők azok! De nem. Nem erre jön. A szám kiszáradt, a szívem úgy zakatol, mint egy teherautó. Az, amelyikkel az őrre vittek.

Hat óra tíz. Noah sehol. Nem szokott ennyit késni. A két fiú is kezd türelmetlenkedni. Mi van, ha itt hagynak? Eljönnek újra? Oda kell mennem! Muszáj!

Hat óra tizenhárom. Végre elindulnak a lábaim. Remegve, de mennek. Inkább csak vánszorognak. Köszönök, bemutatkozok. Látszik, megnyugodtak. Ők sem tudják, hol van Noah. A ma-

gasabb, Max, azt mondja, nem maradhatunk sokáig. Húszkor el kell indulnunk. Könyörgök, fél hétig várjunk. Végül huszonötben megegyezünk. Ám Noah sehol. A fiúk kérdően néznek rám. Óvatosan megpendítem, mehetnénk-e egy másik napon. Az alacsonyabb, David megrázza a fejét. Nem lehet sokáig nyitva az alagút. Minél többen tudják, annál biztosabb, hogy a Stasi megtalálja őket. Akár már holnap, de lehet, csak egy hét múlva. Istenem, mi legyen? Sírás fojtogat. Hol a francba van Noah? Max idegesen egyik lábáról a másikra áll, és cigarettára gyújt. Halaszszam későbbre a szökést, remélve, hogy talállok más alagútépítőket? Vagy mondjak le róla teljesen? Nem tudom, mi vár odaát, de azt tudom, mi itt. Noah-val vagy nélküle, de át kell mennem. Magam miatt éppúgy, mint a baba miatt. Mély levegőt veszek, bólintok: menjünk! David együttérzően rám néz, elindul. Gépiesen követem. Max mellettem jön, csendben füstöl. Mintha ködben lépkednék. Fel sem fogom, merre megyünk. Egy romos ház elé érünk. Olyan, mint a hitem a kommunizmusban. A fényekből látszik, nem lakatlan. Szeretném megkérdezni, kik azok, de csak egy riadt nyüszítés sikerül. Max így is érti. Halkan azt mondja: „Barátok”. Bemegyünk. A folyosó homályából négyen bukkannak elő. Egy egyetemista, két szülő és a hétéves forma gyerekük. Az egyetemista kezében pisztoly, ő a pincébe vezető lépcsőn marad őrködni. Mi lemegyünk. David kinyitja a földbe vájt csapóajtót, Max pedig elővesz egy kötélhágcsót, amit a csapóajtó keretéhez erősít. David mászik le elsőként, utána a szülők, közrefogva a gyereket, aztán én, végül Max. Míg Max belülről bezárja a csapóajtót, leérek. A talpam alatt megcsikordul pár kavics, a sötétben végighúzom kezem a durva, földes falon. Hideg van, és nedves, savanyú földszag. Jobbra halvány világosság, David elemlámpája. Az új élet jelzőfénye. De lesz világ az alagút végén is?

Csepcsányi Éva

A kereszt hétköznapiakra

*Valahol Krisztus vár
egykori Moszkva tér
régi órája alatt – de
nem érek oda.
Neurotikussá törnek
táblázatok, szabályok,
a rutin bedarál,
könnyezve nézik
majd egy nap – mondjuk
szerda délután – a
kerubok, ahogy felbukom
a metrón, folyosón.
Lehetett volna minden
másképp, máshogyan, de
akkor nem lenne nagypéntek,
sem Krisztus keresztje.
Ámen.*

Ünnepek váltakozása

*A kósza angyalokat bedobozolom,
Így nyel el tündöklő ünnepeket a
gardróbgyomor.
Keresztes-tövíses napokat jelez
már a kalendárium, és póre oltárok
hirdetik: a bárány elindult.
Hangtalan fekszik melléd, isteni
ereje cseppenként elapad – és íme:
van új életed, az élet Élete.*

*Mi kell még?
Fogd Koronád, nádszál-jogarod!
Római katonák vetnek rád palástot,
Mi kell még? Nesze, a szegek!*

Névtelen vőlegény

*Kopogtatnak ajtómon,
de senki nem áll ott,
csak betört ablaküvegek
jelzik utadat.
Tégedet nem,
csak örületedet szeretem.
Botrányos tangó járja
önmagát lobogó kandalló
előtt a szalonban,
míg én, a konyhalány
a sparhelt mellett állok.
Eső verdes, vihar kiált
az ablak alatt, áthallom
rajta lépteid, varázsos
hallgatás kötöz hokedlihez.
Névtelen Vőlegény, sírkövedre
vésték nevemet!*

Restauráció

*A teljes dekonstrukción túl
ki talál még szavakat?
Mi marad, és mi az a mi,
amikor csak ÉN vagyok.
Napokig röhögünk kibelezett*

*utódokon: az új nemzedék
íme: transzírozott magzatok,
ők ítélnék majd az utolsó napon.*

*De milyen utolsó napon?
Mind az első napon vagyunk,
mindörökkön örökké.*

*Ha lebontottunk már mindent,
és tárgynak, trágyának se jó
már az ember,
a semmin túl, ha érdek se mozgat,
kinek adsz elő, ha már te is unod
önmagad?*

*Lebontod énedet, mi marad?
Vadállatok, csúszómászók,
pikkelyes testek – hová teszed
az én utáni semmi bánatát?
Van még bánatod?*

*Van még igény?
A halált hogy bontod le,
ugyan milyen tettek és szavak?*

*Támadj fel Pázmány,
jöjj, új restauráció!*

Sárfi N. Adrienn

A kopasz, a zakós úr, a kamasz fiú, Irénke meg a külföldi

A magas, daliás alkatú, könnyű nyári zakót viselő úr Juditra gondol, a feleségére, vagyis arra a minap lezajlott, igen jellemző telefonos párbeszédre, Judit és egy régi osztálytársnője között.

„Otthon vagy?”, kérdezte Judit izgatottan hajdani padtársától.

„Én? Itthon.”

„Jujj, de jó, tényleg?! Nem mondom?? Akkor fussunk már össze, te Klári!”

„Miért, te itt vagy?”

„Hát hol lennék, szívem, itthon vagyok, persze! Akkor holnap kettőkor az Andrásyn a Művészen, jó lesz??”

Hosszas szünet után a túloldáról kissé hűvös és száraz válasz érkezett:

„Mondom, hogy itthon vagyok, drágám, New Yorkban!”

„Ja, hát nem azt mondtad, hogy otthon vagy!” Judit hangja ércesen fel-alá hullámszik, mintha erősen mutálna, ebből lehet tudni, hogy meg van sértődve, ajkát biggyesztve ingatja hátravetett fejét, kancsalítva néz a férjére, így jelzi, hogy azért mindig csak kiderül, ezzel a Klárral hogy elszaladt a ló, az alatt a röpke, kint töltött néhány évtized alatt. El van már teljesen amerikanizálódva, és beképzelt is.

A magas, zakós úr elmosolyodik most ezen, hiába, a nőkben van valami egészen...

– Mit nézel, mi, te?! Mi vicces, haver?! – hasít keresztül az émelyítőn füledt levegőn egy éneklősen kötekedő, egészen magas férfihang.

A mosolygó zakós úr eddig fejek felett repdeső tekintete lejjebb ereszkedik, nem különösebb akarattal, csak amolyan szórazott kíváncsisággal, mellékesen, még csak nem is sejtve, hogy

a goromba kérdés valójában neki, magának szól, keresi a hang forrását.

– Ne szóljál már nekem te is, na! – ha nem eresztené ki újra a hangját a férfi, nem gondolná a zakós úr, hogy ő beszélt az előbb is: egy alacsony, kopasz figura, aki most éppen a mellette lapító nőhöz intézi a felszólítást. A férfi izompólója kidagad a hasánál, nyakában vastag aranylánc, zsíros, kerek fején, előreugró homloka alatt irgalmatlanul kancsal szemek fürkészik a gyanús külvilágot.

– Most mondom, te ne szóljál, most minek szólsz be te is?

– Én nem..., csak az, hogy ezt most nem kéne – suttogja csitítón a sötétsárgára szoláriumozott bőrű, erőltetetten vékony, szálkás alkatú nője. Arcán a természetellenesen tapadó alapozóréteg tompán csillog a harmincöt fokban.

– Mit nézel, te? – int ingerülten a zakós úrnak a kopasz, miközben egyik szembogara keresztben éppen a nőjére esik, a másik valahova a gyógyforráshoz vezető néhány lépcső szélén virító bokorra.

A zakós úrnak még mindig nem esik le, hogy a kérdést a kopasz kifejezetten neki szánta, Juditon, a feleségén tűnődik, és úgy általában a nőkön, próbálja megfogalmazni magának, milyen is a Judit, a Klári meg a többiek, és megint akaratlanul elmosolyodik.

– Mi a tököm van már, te! Mi olyan vicces, magyarázd már el!! – ír egy széles kört rövid karjaival a kopasz a levegőben, majd egyenesen felé bök arany pecsétgyűrűs ujjával. – Mi vicces, mi?!

A zakós úr kezdi kapiskálni a helyzetet. Közönyt színelve elfordítja a fejét.

– Vicces – motyogja maga elé ábrándosan, de változatlanul a nők járnak a fejében. Olyan kis... fondorlatosak, villan be neki, és egészen megörül ennek a kifejezésnek.

Kornyasztó a hőség, a hatszögű filagória hűségében az enyhén szénsavas gyógyvíz két halszájú fémcsővön csörgedez ráérősen, a sziromforma kővályú felett. Sokan várnak a sorukra, lassan telnek a flakonok. A kopasz lábánál két ötliteres műanyag ballon áll,

fiatal biciklista pár ácsorog kulacsokkal, idős hölgy literes flakonnal, és sokan mások, szomjasak és gyógyulni vágyók.

A kopasz ingerülten forgolódik, ferde üvegtekintete kaszál, mint a félrehordó géppisztoly.

– Jaj, ne károgljál itt nekem! – éneklí fejhangon a nőjének.

– Nem károglók én – válaszol egy közeli basszus, akinek a jól megtermett tulaja azt hitte, hogy a kopasz hozzá beszél.

– Nem neked szóltam, te!

– Fejezd be – csitítja a nője.

– Jaj, anyám, ezt ne!! – kap agybajt a kopasz.

A zakós úr tűnődve sóhajt: vagy nem is fondorlatosak, hanem talán inkább, amolyan... A kopasz arcát látja szemben.

– Téged meg ki az anyád kérdezett?

– Engem? – szólal meg a zakós, ittléte óta először, megütközve. Tudtával egy hang sem hagyta el a száját.

– Mi?! Jaj, ne már!! – jajong a kopasz, már megint más válaszolt, mint akihez beszélt.

– Minek jár a szád, na?!

Akik együtt vannak, összenéznek, az egyedül várakozók a földre szegezí a tekintetüket. Kamasz fiú méregeti óvatosan a kopaszt. Kopasz és szinte mindig részeg, hűzöngű nagybátyjára emlékezteti:

„Vérében kell kígyókereztetni... vagyis gyökeréből kell kivéreztetni... a... a... gyökerénél fogva kell... anyjuk úristenít ezeknek, hogy már a haza sem szent!” – üvöltí nagybátyja, a Gyula bá, valami pártot szapulva.

– Egy faszt – szísszen a kamasz fiú félhangosan, és ugyan nem érzi, de a kopasz tekintete éppen rajta sepreget.

– Mi?! Mi van, kis takony?! Hát leverlek, gyerek!! – kalimpál felé a kopasz fenyegetőn.

A fiú rémülten néz körbe, mintha csak rázkódó, tömött buszon kapaszkodót keresne.

Fiatal férfi reszeli a torkát.

– Hozzád meg ki szólt, baszod?! – a kopasz egyik szembogara most a sziromforma kővályúra, a másik az árnyékban, kovácsoltvas padon ücsörgő idős házaspárra esik.

Zavart összenézések a várakozók között, pislogás.

A két kis félliteresét rejtő szatyra fülét szorongató Irénke tapasztalatból tudja, jó, ha az ember láthatatlan marad nehéz időkben, és mivel minden idő nehéz, ezért örök érvényűnek tekinti ezt a bölcsességet. Hátról, suttyomban, fiatal testek biztos takarásából leleselkedik a különös jelenség irányába. Számára – így, stílusra – a kopasz kifejezetten egy bizonyos eset kapcsán meghasonlott párttitkárra emlékezteti, milyen Géza, milyen Géza, ja, igen, Sír Géza! Vagy ötven éve, a pártház előtt belelépett egy jókora adag friss kutyaszarba. Öklét rázva átkozódott a párttitkár az ég felé, de ezt érdemes lett volna inkább kihagynia, mert így pontosan a homlokát érte az égi válasz, hasmenéses galambfos formájában, amely széleseben, akadálytalanul siklott egész az álláig és még tovább. Az addig is kissé ingatag lelkületű elvtársat ez a reggeli incidens végzetesen letérítette amúgy is remegősen bizonytalan életútjáról. A röhögést biztonsági okokból elnyomó szemtanúk elnézőre tompított, sunyi somolygása pedig súlyos válaszreakciót váltott ki nála. Akik látták ebben a pillanatban, megsejtették a benne dúló, veszélyes méreteket öltő világkatasztrófát, és gyorsan kerekelt oldottak. A párttitkár elvtárs göröngyösre aggódott homlokáról ugyanis mindenki leolvashatta a galambfos alatt kirajzoló-dó, kegyelmet nem ismerő – bosszúéhséget.

Irénke tűnődve simogatja gyéren szőrös állát: vajon ez a kopasz hogyan fajulhatott idáig, sopánkodik. Mintha csak tüsszenítés volna, elnyom egy kaján vigyort. Ezzel egyidőben némi nyál csorran ki a száján, mozgékony fogsorai közül.

– Mi van?! Hát anyukám, magácskának meg ki a faszom osztott lapot? – nem tudni, hogy hallhatott, láthatott bármit is Irénke felől a kopasz.

Irénke összerezzen, de nem a kopasztól ijedt meg, hanem Istentől, mert Isten csúnyán megbünteti a kárörvendőket, ezért önvédelemből, némi lelkifurdalásosan szontyolodott lelkiállapotot csihol magában.

Kifinomult lelkek a nők, annyi szent, mereng a zakós úr. Érzékeny lények, bólogat, a természet nagy túlélői. És végül is mindig

kiderül, hogy a világot csak látszólag irányítják a férfiak, a háttérben, valójában...

– Ilyenkor te nem vagy észnél?! – kiált feldúltan a kopasz először a halántékán körözve, aztán a zakós felé mutogatva, miközben az értetlenségtől besötétült szembogarának méreksugara messze oldalra lő.

– Hát tedd már alá! – rikácsol aztán fél fordulattal odébb, mert a nője éppen az egyik ballont igazítja a szabaddá vált csap alá.

– Töketlen tahó! – jön valahonnan hátulról egy halk, de határozott megjegyzés.

– Mi, mi van?! – fordul hátra a kopasz. – Ki volt az?!

Félrehordó tekintete fénysebességgel tarolja le a csendesén ácsorgókat.

– Töetlen taó – szólal meg kedélyesen egy külföldi, akinek módfelett tetszik az idegen kifejezés dallama.

– Hát maradjál már!! Menjél te haza, baszd meg!! – rikolt a kopasz.

Vigyorog a frissen sor végére álló idegen, középkorú férfi, nagyszerű: töetlen taó, baszveg, mindenképp megjegyzi, csodás ritmusa, borzongató ereje van ennek a furcsa nyelvnek.

A kopasz most nemcsak a szemével, de a testével is körbekszál:

– Hát ezt már tényleg nem hiszem el, öcsém! – ugyan senki nem érti, mire is vonatkozik ez, és úgy egyáltalán az egész felbuzdulás-sorozata, mert százméteres körzetben, láthatóan és hallhatóan, semmi nem történt.

A kopasz másfélszeresére duzzadt feje mélyvörösre vált, öklével a levegőbe csap.

Ebből bunyó lesz, gondolja a kamasz fiú izgatottan. Van, aki rendőrré, van, aki mentőre voksol, Irénke néni meg, csak úgy, szórakozottan, a Sír Géza nagydarab, fess és józan életű tűzoltó unokájára gondol, ó, de szép szál ember lett az, a Sír Lajoska! Majd a Sír Gézára emlékezik, aki oda került, ahová a kopasz is tart, és már látja is lelki szemei előtt a kopaszt vékonyka, agyonmosott pendelyben, fején alvósipkával a szanatóriumnak álcázott

elmeógyógyintézet folyosóján holalalihózzva szaladgálni. Irénke görbe, visszeres lába meginog, ajka remegni kezd, nem kifejezetten az elkeseredéstől, ami miatt mardossa is a szégyen az istene előtt. Szokatlan gyorsasággal kapja szája elé a kezét, még éppen időben, mert a kitörni készülő vihogás már ki is mozdította helyéről rögzítetlen műfogsorát.

– Hát mi az isten van itt?! – szikrázik a kancsal szempár.

A kamasz fiú nagybátyját látja a fotelban ülve, aki okoskodva ecseteli, miért nem tekinthetők embernek a feketék. Így hívja a világ minden táján élő, nem fehér bőrű embereket. „Ezek állatok mind, Pityukám!”, hadonászik kóválygósan a tévére böködve a távirányítóval, véletlen belerúg az asztalba, amin a pohara áll, a pohár megremeg, a benne lévő bor felülete heves hullámba kezd, mire veszélyben érezve az idei termést, gyorsan fel is hörpöli a gyanús szagú nedűt. „A feketék nem emberek, mer azok állatok!”, bődül falrengetőt. „Csak a mocskot hagyják maguk után mindenho ezek az alja népek, a migráncsok, azt megbecstelene..., megbecsetle... megbasszák a..., áh, Pityukám, maradjon mindenki othol, a kurva anyjába!”

Nők nélkül igazán semmi sincs, gondolja a zakós úr. Mire ha-zaér, Judit már otthon lesz, kipletykálva magát a fodrásznál, elégedetten tapogatja majd friss, tupírozott frizuráját a tükör előtt.

– Nem úgy, hát tartsd már alá rendesen, te!! – pöröl a kopasz a nőjével.

Azért akkoriban mégiscsak jobb világ volt, igazgatja a helyére feltűnés nélkül Irénke a fogsorát. Nem lehetett akkor még, mint most, csak úgy egyénileg, bárhol, bármikor, az utcán, a kútnál, mindenki előtt, kizárólag csak államilag hőzöngeni.

A külföldi igyekszik memorizálni az elhangzott szavakat: töetlen taó, baszveg, miazistenva, enjél te, boszod; előre örül, majd elmondja az otthoniaknak mindezeket, meg az antropológus barátjával is megosztja az élményt, hogy képzelje el, ebben az egzotikus országban, egy híres gyógykútnál egy alak rettenően kétségbe volt esve, valószínűleg mert megijedhetett valamitől, hadonászva, rémulten forgolódott, és szölongatta a töb-

bieket, hogy legyenek valamiben a segítségére, de azok meg sem mukkantak, sőt, elfordították a fejüket, nahát, talán azért, mert kopasz? Csak egy rendes ember akadt köztük, aki válaszolt a kopasznak: töetlen taó, de úgy tűnt, ezt meg a kopasz nem érti. Lehet, hogy nem is az ő nyelvükön szólt? Kissé udvariatlan, nyers népség ez, mi tagadás, de mindenképp megmondja tudós barátjának, hogy annyira furcsák a magyarok, itt igazán lenne mit kutatni.

A kamasz fiú türelmét veszítve belevágja üres flakonját a szemetesbe, elindul szomjasan a boltba egy kóláért: faszkalapok ezek mind.

– Te meg mi az úristent nézel?! – emelkedik fel a kopasz a csapnál, a megtelt ballont emeli ki éppen a kővályúból, látszólag valahova lefelé, oldalra néz, nem lehet tudni, kihez beszél.

A nők..., gyúlnak finom, méla, művészien lebegő és ködös ábrándok a zakós úr homloklebenye mögött, igen, a nők tulajdonképpen... angyalok.

CAMILLE PISSARRO (1830–1903) festménye

Lőrincz P. Gabriella

Meztelen

*Reggel vörös, este fekete blúz,
Apró szoknya hogy susog.
S míg kipi-koppan a körömcipő,
Én meglehet, hogy álmodom.*

*Blúza alatt ott ring
Két apró alma-melle,
Ingecskéjét, ha szél lebbenti,
Mintha szíve verne.*

*Mikor indul, combján feszül
Fekete harisnyája.
Tavaszi fény lángol körülötte,
Lángol, mint a máglya.*

*Éjjel selyemre vetkezik,
Rózsavízillat, puha párna.
Sápadt holdfénynél meztelen
Megpihen, s a hajnalt várja.*

Gódza Csilla

Akut

*Csak októberben csatangol így a csapzott szeretetvágy.
Utcákon ragadt, eltévedt, de örült, mert lát:
a rajongó csended.*

*Kacsint, forrong, lázasra kényeztet.
Bágyadt-naivan nyújtózom felé, kecsesen véget vet
a kimondatlannak.*

*Kínos-bájos örület csavarodott lényedre.
Gondolat-szíjamat szorosabbra veszem, láss vérezve.
Feledj, de ne fedj el.*

Idézőjelek mindenütt

*Idézőjelbe raktalak,
míg te engem zárójelbe.
Időnk pihen, fáradt vacak,
mindenünk papírra vetve.*

*Az órába szeget vertem,
nem moccan a mutató.
Zárójelben nincsen jellem,
betűim tűnnek suhanón.*

*Igen, kordonjai között
elenyésznek a formáim.
Mikor még az idő nyögött,
elvesztünk testünk utcáin.
A papírt elégetném már
az összes jelével együtt,
De nincsen gyújtó, apró láng:
idézőjelek mindenütt.*

Tallián Mariann

Foszlott szál

*Egyszer húztak itt egy vonalat
a folyóra. Mégis megmaradt.
Azóta itt folyik az a vonal,
két part között, és mindent betakar.*

(Mezey Katalin: *Két part*)

Hajnalodott. A nádtető felett elrepült egy gólya a pusztá irányába. A levegőben hasított, az utolsók között hagyta el otthonát. A kémény csendesen szunyókált, tudni lehetett, még alszanak odabenn. Az elhagyatott kertben a somfák piros bogyói hivalkodóan sarjadtak, a tiszafák zöldellő levelei mint szuronyok ágaskodtak az égtáj minden irányába, és pajzsként védték ágaikat. A nap első sugarai megcsillantak a dérharmaton, és a párákód ráült a sárga levelekkel tarkított zöld kertre. A gyümölcsfák száradó vesszőit enyhén megfújta a szél, és a zörgő levelek egymást követve hullottak az átázott avarba. Rendezetlen málnabokrok és csipkebogyók övezték a talpalatnyi földet, mindent benőtt a repkény és a vadszőlő. A vén diófára is felkúszott a borostyán. A méltóságteljes, terebélyes növény felfelé kapaszkodott, minél feljebb a nap felé. A kiskazda, a fiúgyermek rendszeresen megmászta a diófát, amikor kicsi volt, és rendre megküzdött a borostyán egyre vastagabb gyökereivel. Odébb, félig beomlott kút mellett ébredtek a csirkék. Szabadon éldegéltek, ebben a házban nem kényszerítették ólba az állatokat. Kerítés sem volt, a ház körül homoktövisek állták el a betolakodók útját. A háború kitörésekor még a gazda ültette az ezüstös színű, sárgabogyós bokrokat. Azóta már nincs gazda, nincs kiskazda, csak az asszony éldegélt itt egyedül a kutyájával. Gazdusné hiába várta haza urát és egyetlen gyermekét, levélben értesítették, hogy meghaltak. Hová temették őket, senki sem tudta.

A kakas rikkantására a kutyus felugrott, és nagyot nyújtózott, azután pedig jól megkergette az arra kószáló macskákat. A zsemleszínű szőrmók munkába állt, és betrappolt a tornácra. Az első, a tisztaszoba ajtaja zárva volt. Ide soha senki sem tette be a lábát már jó ideje. Nem azért, mert rejtegettek volna valamit, hanem azért, mert a katonák alaposan feltúrták a háború idején. A kelengyét elvitték, a ládákat kifosztották, a középen álló nagy, faragott asztalt felaprították és eltűzelték. Még a fakeresztet is lerángatták a falról. Gazdusné keze megégett, mikor kikapta a tűzből, nehogy lángra kapjon. Nem lehetett azt a szép szobát többet kinyitni, nehogy kiszálljanak az árnyak. A rossz emlékek börtöne volt immár. A bundás a hosszú verandának a közepső ajtajánál szaglászott. A gazdusné ott tartotta a krumplit, kukoricát, lisztet, és azt a kevéske kolbászt, szalonnát, amivel néha megajándékozták a szomszédok. De azt az ajtót is zárva találta. A harmadik s egyben utolsó ajtón furakodott be. Nem volt azon se zár, se lakat, csak benyomta orrával, tappancsával kaparászott kicsit, és már bent is volt a hűvös szobában.

A gazdusné a fal felé fordult. Ágya felett két katonazubbonyos férfi kopott fényképe lógott. A gazda és a kigazda. A kutya elnézte a képet, fejét oldalra hajtotta. Milyen boldogok voltak, mikor megkapták azt a fess ruhát! Tüszentett egyet – a molyirtó szaga olyan fanyarul orrfacsaró a félig üres szekrényben.

A gazdusné hátához szorította a pofáját, úgy lihegte ébredésre.
– Reggel van-e? Úgy? – szólt hátra a néni maszatos kiejtéssel.

A kutyus farkát csóválta örömeiben, hogy egy újabb napot tölthet együtt szeretett gazdusnéjával. A néni nyögdecselve megfordult, kezét lelógatta az ágyról. A bundásnak több sem kellett, összevissza nyalogatta.

– Jól van már, no! – szólt hozzá a gazdusné kedvesen. Felült az ágyban, és keze a nyakára tapadt.

A homokszínű, erős testalkatú, zömök állatnak fekete, csillogó szeme volt, és élénk tekintete. Nyakára egy összecsomózott spárgaszál tekeredett, a mellső lábai alatt szorosan keresztbe fűzve, mint a hám a lovakon. Gazdusné megmarkolta a zsinór végét,

és a kutya vezetésére bízta magát. Lassan, óvatosan léptek ki a verandára.

– Na, gyere, lelkem, megmosakszunk – mondta, és megpaszkolta a kutyas farát.

Az eb nem fészkelődött, nem forgolódott. Fegyelmezetten haladt a néni mellett. Gyakorlottan vették be a kanyarokat, léptek át a küszöbökön. A néni és a kutya lépései összhangban voltak, egy ritmusban lépkedtek. A kutya volt a néni szeme, a gazdusné viszont beszélt helyette.

– Juj, de hideg ez a víz – sikkantott fel a néni. Viccesen le-spriccelte, és felnevetett. A bundás minden ízében remegett az izgatottságtól, alig tudta örömét leplezni. Legszívesebben össze-vissza nyalogatta volna gazdusnét, de ösztönösen érezte, hogy most fegyelmeznie kell magát. Leült, és türelmesen várakozott. Elnézte az idős asszonyt, és megint félrehajtotta a fejét. A tornácon állt a mosdótál, mellette a vödör víz. A néni a jéghideg vizet beleöntötte a lavórba, és alaposan megmosta arcát, kezét. Kezei a kék erek kiduzzadtak, vékony, halovány bőrén átütöttek, mint a folyók a domborzati térképeken. Szorgos kezének körmein a fekete termőföld darabkái feketélltek, a szülőföld morzsaléka rátapadt tenyerének élvonalaira. Ráncos, barázdás arcán vékony vízerekben csordogált állára a kútvíz, a nyakán rejtőző gödrökben pedig kis medrekben gyűlt össze. Fejét az égnek emelte, és a szája, mint egy barlang, tátongott üresen, nem volt már abban fog, kihulltak az ínséges időkben. Szemeit becsukta, inkább fogadta az egyhangú sötétséget, mint a homályos, elmosódott színfoltokat. Minduntalan eltévedt, hiszen lassacskán teljesen elveszítette a látását. Egészen addig, míg hozzá nem tévedt ez a kis szőrmók.

– Azóta mi egyek vagyunk – szólt kedvesen a kutyához, és felnevetett örömeiben. A bundás nem bírta tovább. Csaholni kezdett, a farkát csóválta, és körbeforgott a boldogságtól, hogy a gazdija ilyen szépet mondott neki.

Gazdusné megfogta a hámat, és visszamentek a házba. A szoba legalább olyan rendetlen volt, mint a kert. Az asztalon por-

celántányérok, poharak egymásba rakva, az asztal alatt korsó, benne víz, és fémtál a kutya eledelének.

Kitapogatta az asztalon azt a pár szem veknidarabot, amit a szomszédék gyerekei hoztak a minap, és vízbe mártogatta. Leült a lócára, és majszolni kezdett.

– Egy falat nekem, egy falat neked – mondta, és minden második falatot a kutya szájához nyújtott. – Így csináltuk kiscigizdival is, mikor még gyerek volt. Igaz, akkor még vajam is volt a kenyérre – kaccantott egyet, olyanformán, mint amikor megcsiklandoznak valakit.

A bundás ránézett a falon függő képre. Kiscigizdi boldog mosollyal nézett vissza rá.

– Tudod-e, jó gyerek volt a kiscigizdi! Meg az én nagycigizdim! – nevetett fel ismét, mintha megérezte volna a kutyus gondolatát. Az most alaposabban megnézte azt a fényképet és ahogy ilyenkor szokta, félrehajtotta a buksiját. A férfi kevésbé volt boldog ezen a képen. – Nem akart ő itthagyni. Csak azért tette, hogy vigyázzon a fiára – motyogta maga elé a néni. A kutya is maga elé nézett, és csendben majszolták tovább a kenyérvéget.

Az eb hirtelen megremegett, két fülét a magasba hegyezte, majd felpattant, és morogni kezdett.

– Valaki neszez az ajtónál – nyugtázta a néni. – Biztosan a gyerekek hoztak valamit, ne kiabálj! – szólt rá kedvesen, de az tovább ugatott, és parancsra várt. – Na jól van, indulj! – adott engedélyt a gazdusné, és a bundás örömmel fogadott szót.

Pár percen belül visszatért, fogával egy szeletnyi papírlapot tartott. Gazdusné kivette a szájából, és megszagolta.

– Frissen nyomtatták – jegyezte meg, aztán megtapogatta. – Van rajta valami írás – csodálkozott. – Vajon miért nem kiabáltak be nekem? – csattant fel a hangja, és kezeivel szélesen gesztikulált. – Ez valami titkos üzenet lehet – gondolkodott.

A kutya is nagyon törte a buksiját. Gazdusné a térdére csapott, fejét a fagerendák felé emelte.

– Majd délután elsétálunk a paphoz, és megkérjük, mi ez – rikkantott vidáman, és eszegetett tovább.

Az eb mellső lábaival az asztalra ugrott, odatámasztotta mancsait, és izgatottan csóválta a farkát.

– Jól van, na! Jól van! Én is örülök! Nyughass! – fegyelmezte.

A bundás most leült a gazdusné elé, mint egy iskolásgyerek, parancsra várva. A nyelve kilógott, úgy lihegett.

– Vasárnap van, úgy-e! Tudod, ma megyünk gazdusékhoz! – örvendezett.

A kutyus szőre felborzolódtott, felpattant, és izgatottságában háromszor megkerülte az asztalt. Farkával közben ütemesen csapkodta a fát. A néni hahotázott.

– Nos, te bitang – becézgette a maga módján –, hozd a kosarat! Szedünk gombát ebédre. Én meg felveszem a gyapjút – mondta, és mindketten készülődni kezdtek. Az egyik a kamrába szaladt a kosárért, a padlásfeljáróhoz, a másik az ágy végében tapogatózott, ott találta meg a meleg csergét, azzal burkolta be magát. A kutyus farkcsóválva hozta a kosarat. Fogával erősen tartotta a szájában. Morogni, vakkantgatni kezdett, ezzel jelezte a gazdusnének, hogy ő készen áll az útra. A néni magára öltötte a meleg gyapjúszőttest, és elől jó szorosra összecsomózta. Az irhakabátját régen elvitték már a katonák. Nem volt már semmije, csak ez a kis szőrmók. Ő viszont mindennél többet ért.

Szorosra fogta a kutya nyakára tekert spárgát, és elindultak. Az ajtófélfára akasztott göcsörtös fahusángot a mellényébe bújtatta. Elöl a bundás, utána ő – így, együtt haladtak a tornácon. A fakerítésen és a faoszlopokon szőlőindák őszi színekben tarkálló, lila levelei futottak végig. A ház sarkánál kiléptek a kertbe. A gazdusné egy erős törzsű fához lépett, és kitapintott egy sodrott zsinórt. A kifeszített kötél, túl a homoktövis-kerítésen, túl a házközei kukoricáson, túl a bokorsávokon az erdőbe vezetett, a kereszthez. Azt érintette ujjáival finoman, másik kezében pedig a hámot markolta. Így haladtak lépésről lépésre, a göröngyös földúton. Amint kiértek a kert növényrengetegéből, elértek egy árokhoz.

– Na, most figyelj! – szólt a néni. – Legyél jó szemem, vigyázz rám! – kérlelte.

A bundás gyakorlattan támasztotta lábait a meredeken lefelé, mellső lábain megfeszültek az izmok, ahogyan ellentartott a lejtőnek. A néni szorosan fogta a hámat, és háttal botladozott lefelé.

– Inkább a seggemre huppanjak, mint a pofámra, igaz, te? – tréfálkozott.

Egészen közel húzódott útítársához. A mély árok alján ropant a vékony jégréteg, amint leértek. Gazdusné elengedte a zsinórt és a hámat. Váratlanul két kezét széttárta, mintha repülne.

*Ha meguntad, babám, vélem a szerelmet,
csináltass koporsót, sirass bele engem,
írd fel a fejfámra, itt nyugszik egy árva,
kinek hídveréskor történt a halála.¹*

Érdes hangja messzire visszhangzott. A kutyus rosszállóan nézett rá, fejét szokásosan oldalra biccentette. Nem értette, milyen bolondságot művel a gazdája, és miért engedte el a hámat. Mérgeesen vakkantgatott, és megráncigálta a csergéjét.

– Ej, de szigorú vagy velem – ingatta a fejét a gazdusné.

Amaz bűnbánóan lehajtotta buksiját. Ha látta volna most gazdusné, két tenyerébe fogta volna azt a kis pofát, olyan túlcorduló szeretet volt a tekintetében.

– Jól van, na! Igazad van, ne búslakodj! – vakargatta meg a füle tövét.

A bundás nyalogatni kezdte gazdusné kezzeit, ő viszonzásul buzgón simogatta. Jól elvoltak így. Együtt az árok mélyén, a legnagyobb egyetértésben.

– Menjünk! – szólította indulásra egy idő után.

Nekigyürköztek az emelkedőnek. Gazdusné kitapogatta a kötelet, lábához húzta a kutyust, és összefogta elől a gyapjút.

– Indulhatunk! – szólta. Az izmos állat fürgén fent termett volna, de türelmesen kivárta, amíg a néni felmászott a csúszós meredeken. Gazdusné elővette a furkósbotot, és görnyedten rátámaszkodott. Lépésről lépésre új nyomatékokat keresett a gyökérrel befutott emelkedőn. Miközben erőlködött, nagyokat fújtatott.

Amint felértek az árokpartra, leült a szélére, és megpihent. Társa mellé heveredett. A foszlott szál egyik oldalán a kutyus feküdt, buksiját mancsára fektette, és behunyta a szemét. A másik oldalon a gazdusné meredt a távolba, és dudorászás közben kavicsokat dobált az árokba. A hártvás jégdarabkák szétrepedeztek, ahogy megroppantották a kövek. A néni a csobbanás hangjainak ritmusára hangsúlyozta énekének dallamát. Aztán az égre emelte fejét. Mintha kék tintapacák folyának szét a szeme előtt, benne alaktalan, egybefüggő, fehér foltok úsztak.

– Szép idő van – jegyezte meg.

Puskalövés dörrent. A kutya felpattant, és az orrát szimatolásra fogta. A néni fülelt, majd a göcsörtös husángra támaszkodva felállt. Újabb puskalövés hallatszott. Lombzörgés, trappolás, futás hangjai visszhangoztak az erdőből. Aztán csend. Várhoztak egy ideig, de minden mozdulatlan maradt.

– Vadászok lehetnek, óvatosnak kell lennünk – suttogott a gazdusné.

Útitársa előreszaladt.

– Ne! – kiáltott rá a néni. – Maradj mellettem! – parancsolta vissza. Kitapogatta a hámot, és szorosan magához húzta. – Induljunk! – A bundás azonban megtorpant. – Nézd már, a kis vakarcs! – csatant fel. – Csak nem méltóztatik félni? – gúnyolódott pajkosan a gazdusné, és azzal a jellemző mozdulattal hátrahajtotta a fejét.

A kutyus nyüszítéssel válaszolt. A néni megindult a zsinór mentén, de a kutya visszahúzta.

– Ej, te! Most már nem fordulunk vissza! Hamar megjárjuk. Gyere, ne félj! – biztatta.

Az makacskodott még egy ideig, de a néni erélyesen meglódította a rákötözött spárgát.

– Mitől félsz? Elmentek már azok – sziszegte mérgesen, majd belekémselt a levegőbe. – Nem hallok semmit. Még neszezés sincs. Gyere! – kérlelte.

A kutyus füleit hegyezte, majd kellenetlenül menetelt tovább.

Beértek a kukoricásba. Át kellett vágniuk a száraz csuhék, levelek, szálkás törzsek között. Még nem szántotta be a földjét, olyan

nehezeire esett segítséget kérni. A bundás haladt elől, ő közvetlenül mögötte, a sáros földbuckákon néha elbotlott, ilyenkor társa türelmesen kivárta, amíg a bot segítségével talpra állt. Kimerülten léptek ki az apró kukoricás szélére. Az erdőszélen, sűrű bokrokon keresztül haladtak beljebb a rengeteg felé. Gazdusné derékgig hajolt, és a furkót maga előtt himbálta, úgy vágott csapást a tüskés bozótosban. Arcát csúnyán felkaristolták a visszacsapódó gallyak. Egyre tisztult az út, a bokrokat lassan felváltotta a tölgyes. Rájuk telepedett a sűrű köd, a néni nyugtalankodott.

– Na, hallasz valamit? – A kutyus vakkantott egyet bizonytalanul.

– Ugye, hogy nem? Elmentek már azok, mondtam – bizakodott.

Útitársa feszülten fülelt, minden porcikája remegett az izgatottságtól.

– Keres! – kapta meg az utasítást.

A bundás lehajtotta a fejét, majd vadul szaglászni kezdett.

– Ez az! Ügyes vagy, szaglássz csak! Keresd a gombát! – utasította, majd elengedte a hámot, hadd szaladjon a kutyus.

A kifeszített zsinórt viszont nem eresztette el.

– Végigmegyünk a gazdusékhöz, aztán vissza – magyarázta. – Hoztam egy kis fagyöngyöt, szép lesz az oda a kereszthez.

A háború után, amikor megkapta a *hősi halált halt* gyászjelentést, a szenes keresztet felállította az erdőbe, hogy legyen egy hely, ahol imádkozhat értük. Kifeszített egy sodrott, erős kötelet az otthona és a kereszt közé, hogy el ne tévessze az utat. A zsinór idővel mállani kezdett, már csak egy vékony, foszlott szál maradt belőle. Mint egy lelki köldökzsinór, ami összekötötte otthona tűzhelymelegével a halott férje és fia emlékét. Minden hét vasárnapján végigjárta ezt az utat. Amikor romlani kezdett a látása, egyre lassabban jutott el az erdőbe. Magányos volt, és kifordult önmagából, nem volt, mi életben tartsa. De egy napon, a diófa alatt – melyet a gazdus régi szokás szerint akkor ültetett, amikor a fia megszületett – talált egy nyüzgő szőrösomót, egy kivert kutyát.

– Ez a kis vakarcs vidámságot hozott az életembe – mondogatta.

Hallotta, ahogy serényen szimatol a nedves avarban, és hamarosan jelezte is, hogy gombát talált.

– Mutasd csak! – mondta örömmel.

Társa szófogadóan elébe ment, és odavezette. A néni letérdelt, kezével kitapogatta az avar között a tenyéryi őzlábgombát. Letépte, megszagolta, és a csücskéből harapott egyet.

– Ez jó, ügyes vagy! – dicsérte. Elhelyezte a gombát a kosárban, a bundás pedig rutinosan visszavezette őt a zsinórhoz.

Újabb puskalövés dördült.

– Hallod? – kapta fel ijedten a fejét a néni.

A kutya csaholni kezdett.

– Nem szabad! – sziszegett a gazdusné. – Csend legyen! – parancsolta, majd lehasalt, és a földre tapasztotta a fülét, úgy hallgatózott.

A bundás mellé hasalt, és ő is a földre helyezte a fülét.

– Többen vannak, bakancsosok – suttogta. – Katonák! Ezek nem vadászok – mondta ijedten a kutyusnak, aki lelkesen nyalogatta. A néni eltolta, rázta a hideg, elfogta a rettegés. – Miért vannak ezek itt? Hiszen vége a háborúnak. Mit akarnak? – motyogta.

Egyszer csak ágak reccsentek, léptek közeledtek, idegen szót hallott. Pár perc múlva valaki megrángatta a karját.

– Tilos ide jönni – mondta szigorúan az idegen férfi.

Az állat vicsorgott.

– Hagyd abba, nem szabad! – szólt rá a néni és meglapogatta a hátát.

– Érti? Tilos itt. Tilos menni – ismételte a katona, és fél szemmel a kutyára sandított.

– Miért? – kérdezte meglepetten a gazdusné, és kibontakozott a férfi szorításából. A bundás szorosan mellé bújott. A katonák körbevették őket. Gazdusné hallotta az ideges, kapkodó lihegésüket.

A kutya egyre feszültebb lett. Most már ő is remegett.

– Nem kérdez. Elmenni. Tilos. Itt tilos – parancsolta a katona és ellökte a nénit.

Az eb vadul ugatni kezdett.

– Maradj csendben! – szólt rá könyörögve a néni. Hátrébb egy katona vállhoz kapta a fegyvert, és rájuk fogta. A néni megragadta a hámat, és társát csitítgatta.

– Mi történt? – kérdezte a katonáktól.

– Meghúztak egy vonalat – válaszolta egy harmadik és a magasba lendült a karja. – Itt. Látja? – elmutatott a zsinór felett.

– Hagyd, ez vak, nem lát – szólalt meg hátul az egyik fegyveres. Összenevettek.

A kutya rájuk vicsorított.

– Nem értem – mondta a néni.

– Pont itt. A zsinór alatt van a határ – morogta a katona, és szétszaggatta a zsinórt.

A kutya már veszetten csaholt.

– Kussolj, te dög! – ordította a férfi, és rátartotta a fegyverét.

– Ne! Kisbundás, maradj csendben! – hörögte rémülten a néni. Társa nem fogadott szót, a zsinórt védelmezte, ami a gazdusné egyetlen kötődését jelentette mindenhez. A néni a katona felé lépett, erre hátulról ketten is lefogták. Az állatot előntötte a düh, és megtámadta a katonát, beleharapott a lábába.

– Azanyád! – káromkodott az idegen, és egy hatalmas ütéssel fejbe verte.

A kutya elterült a földön.

– Tilos! Érti már? Itt tilos. Ez a határ – üvöltötte a katona, és a fegyvert a nénire tartotta.

– Határ? – sírta el magát a néni. – Milyen határ?

– Ez már egy másik ország. Érti? Itt tilos menni! – kiáltott, és nyomatékul belerúgott a nyüszítő kutyába.

A távolból ordítás hallatszott, majd egy puskalövés. A katonák a hang irányába futottak.

A néni összeroskadott. Ráborult a földön heverő állatra.

– A gazdusékhöz el kell menni. El kell búcsúzni – motyogta, miközben potyogtak a könnyei.

A kutya magához tért, feltápászkodott, szivárgott a buksiján a vér. Miközben lenyalta bundájáról, megszédült egy pillanatra.

– El kell tőlük búcsúzni – ismételte zaklatottan a gazdusné.

A bundás mellé kucorodott. A néni megsimogatta, majd felállt, kereste a zsinórt, de nem találta. A kutya a szájában vitte oda az eltépett szál végét.

– Szétszakították – nyögött fel. – Te odatalálsz! – reménykedett. – Menjünk a gazdusékhoz!

Lassan elindultak, némán, szótlanul lépdeltek. Társa egyre nehézkesebben szedte lábait, a hám spárgája nem feszült a néni keze alatt. Gazdusné szeméből peregtek a könnyek.

Mikor odaértek a fakereszthez, a bundás eldőlt, gazdusné pedig elővette a fehér bogyós virágot, és gondosan elhelyezte a hanton. Mialatt imádkozott, a kutya szuszogása elhalkult. A néni felemelte a fejét, és a messzeségbe tekintett. Nagy, elterülő fehérséget látott maga előtt. A szuszogás abbamaradt. A fehérség szétfoszlott.

– Láttalak... – motyogta maga elé. A furkósbottal összekotorta a leveleket, és rászórta a tetemre. Aztán bizonytalanul elindult. Pár lépés után megállt, gondolkodott egy darabig, majd visszafordult. Letérdelt a kereszthez, és elkezdett ásni. Tíz körmével túrta a nedves, hideg földet órákon keresztül. A verem lassan mélyült. Időnként megpihent egy kicsit, majd vájta tovább, kaparta a rögs földet, egészen addig, amíg kiserkedt a vére. Opálos fény tűnt át a lombokon, egyre hidegebb és sötétebb lett. Elgémberedett a teste, mire sekély gödröt ásott. Belelökte az élettelen szőröcsomót a vájatba, azután ő is belemászott, hozzábújt a még meleg testhez. A lába félig kilógott, de nem bírta már tovább ásni, elhagyta az ereje. Társába kapaszkodott, és az ágak közötti résen át az égre tekintett. A homályban egy apró, szürke folt derengett.

– Szép a hold – suttogetta alig hallható hangon. Behunyta a szemét, és emlékezett a fénylő csillagokra, amik betérítették a mennyböltöt, ábrákat és jeleket rajzolva az égre.

Pár órával később már vacogott. Kinyitotta a szemét, és mosolyogni kezdett. Elmosódott, színes-pettyes mezőnek tűnt az égbolt.

– Gyönyörű ez az éjszaka, még sosem láttam így. Ott van a gazda és a kigazda, meg a Kisbundás – suttogetta, és elaludt.

Hajnalodott. A szél telefújta a gödröt száraz levelekkel.

¹ *Sej, besoroztak... Magyar katonadalok.* Kecskemét, 2003

Fecske Csaba

Hallani

*ez a zöld még nem tudja
mi az ősz a horpadt hasú
Bódva se hogy hova siet úgy
át a gyerekkoromon meghasonlott
rózsák emlékeznek a nyárra félig
szívott cigaretta füstje a lányra
aki kimenekült a hirtelen felforrósodott
pillanathból sötétséget hagyva
maga után jámbor tehén a múlt
idáig legelte magát csöndesen
bőgése ijesztő mint süllyedő hajó
dudája utána csönd hallani a húsban
úszó csontokat*

Halott tó

*elengedlek mint kiszáradt enyv
a cipőtalpat mely a földet taposta
hát igen nem a fellegekben járunk
mint a madarak lapockává korcsosodott
a szárnyunk kiűzetvén az Édenből
de hiszen már rég elengedtelek
hiányod sima víztükör amit nem tör
össze rovar után kapó hal se hirtelen
haragú szél mozdulatlan halott tó
partján ücsörgök langyos vízbe
lógatva lábamat*

Sohár Pál

A költő sivataga

Szócs Géza emlékére

*Mindjárt észrevettük, amint baktató alakja
a messzi távolban összetéveszthetetlen,
szertartásos fehér-vörös öltözetben feltűnt, és mind
közelebb kúszott a csupasz táj kitaposott ösvényén.
Vártunk rá mi, prófétát veszített,
nélkülöző költők, a szavak rabjai.*

*Messziről jött, egyedül, és gyalogol
lassan, de állhatatosan, csak néha tűnt el
egy emelkedő mögött.
Mi egy kis dombon álltunk,
hogy ne veszítsük szem elől,
s hogy ő se veszítsen bennünket szeme elől.*

*De mégis megtörtént. Nem akart elkerülni minket,
mégis elhalványult alakja, méltóságteljes öltözeke
kopott-szürkére váltott, elfoszlott, ahogy közeledett
a poros ösvényen, ahol vártunk rá a céltalan napsütésben.*

*Vagy a sivatag pora fosztotta meg színeitől a ruháját? Nem:
rongydarabok fedték, akár egy fátyol,
egészen elfedte arcát. Említettem már, hogy fátyol?*

*Fáradtan, dermedt némasággal válaszolt kérdéseinkre,
és mi kitértünk előle, utat nyitottunk neki az olvadó
szürkességbe, egy másik fénytelen, távoli messzeségbe.*

The Desert Poet

In memoriam Géza Szócs

*We spotted him as soon as his ambling figure
popped up from the far horizon, we couldn't
mistake his white-and-red ceremonial robe
as it crawled closer across the barren landscape
on a well-worn path where we were waiting,
prophetless and profitless poets and word addicts.*

*He was coming from far away, alone and on foot,
slow but steady except when hidden by a low rise,
and we too stationed ourselves on a little hill
so that we could keep in in sight,
so that he could keep us in sight.*

*And he did; he didn't want to avoid us, though
his dignified robe started to fade into gray and fray
into rags as he was getting closer on the dirt path
where we were waiting for him in aimless sunshine.*

*Or was it desert dust robbing his robe of colors? No;
the things that covered him were fraying rags, even the shawl
that covered his whole face. Didn't I mention the shawl?*

*He answered our questions with tired, stony silence
and we shuffled out of his way to let him pass into
a gray spot melting into the other sunless, far horizon.*

Barta László

Fátum

Béla egész délelőtt a lakása előtti kertben napozott. Hétágra süttött a nap, körülötte békesség, nyugalom honolt. Néha galambok röppentek fel a szomszéd ház kerítése melletti fákról. Nyár eleje volt, úgy gondolta, most kell elkezdeni a barnulást. Még igencsak fehérnek találta magát, amikor a tükörbe nézett. Kora reggel kitelepedett a lakása melletti, füves kertbe, egy kockás pléden fekvé süttette a hasát. A napsütés még nem volt égető. Közben próbált tanulni, körülötte füzetek és néhány könyv hevert. Eldöntötte, nagyon fog igyekezni, hiszen közelednek a vizsganapok, nem szeretne szégyenben maradni. Olvasta az egyetemi jegyzeteit, igyekezett koncentrálni, néha azonban még a pokrócon átmászó hangyák is elvonták a figyelmét.

Kis idő múlva nem messze tőle, a szomszédos lánykollégiumból diáklányok érkeztek, s pár méterrel odébb elhelyezkedtek a fűvön. Hárman voltak, napozni jöttek ők is. Hamar ledobták a nyári blúzt, a farmernadrágot. Fürdőruhát viseltek. Csábos idomaik magukra vonták Béla tekintetét. Egy sem volt „decka” kinézetű (Béla így nevezte az elöl semmi, hátul lapos csajokat). A lányok olvasgatni kezdtek, közben cseverésztek, néha kacagtak. Felszabadultak voltak, a kertet magas kerítés védte az utcai szemek elől.

Béla olvasást mímelve napszemüvege fölött időnként kikanalizált a lányok felé. Majdnem vele egykorúak voltak, de nem ismerte őket. A távolban heverésző combok, alig valamit takaró melltartók, színes bugyik izgatóak voltak. Forgolódott egy darabig a takarón, próbálta elhessegetni gondolatait a lányokról. Egyre inkább terhebbé vált a tanulás, gyakran nézegette óráját. Csak délig akart napozni. Ahogy megjelentek a lányok, a tanulási buzgalom végképp odalett. Holott a büntetőjog elég kacifántos, nehezen ment a memorizálás. Márpedig ő bizonyítani akar a vizsgán. És fog is! Elsősorban magának, végtére is célja, elhiva-

tottsága van, ebből nem enged. Ügyvéd lesz, vagy bíró, sok pénz fog keresni. Irigykedni fognak rá... – nem egyszer gondolta már végig mindezt. És ahol sok a pénz, ott a hatalom is! Mindent lehet, csak akarni kell – ebben hitt, ez vitte előre. Makacs, kemény embernek tartotta magát.

Most meg hiába erőlködött, a körülmények... Igen, azok miatt nem fog a feje, próbálta saját magát mentetetni.

Déltájt már égetni kezdte a nap melege, izzadt is, néha elbóbiskolt. Jobbnak látta abbahagyni az aznapi pörkölődést, meg aztán nem haladt a kerti tanulás-mímeléssel sem. Szedelőzködött, felöltözött, hazafelé indult. A lányok mellett elhaladva felfelé emelt hüvelykujját mutatta feléjük. „Jók vagytok, szépek vagytok!” Ők csak visszapillantgattak, de nem szóltak semmit.

A lakásban tükör elé állva nézegette magát, ledobta a ruháit, pucéron forgolódott. Még nem volt meglegedve a bőrszínével, habár tudta, majd csak estére látszik a mai eredmény. Barnulni akart minél előbb. Mindig azt szerette, hogy az történjen, amit előre kigondolt. Büszke volt a makacsságára. Ebből nem engedett. Egyedül élt nemrég örökölt szoba-konyhás lakásában, nem kellett igazodnia senkihez. Még nem állt szándékában nősülni. Élte az önálló, nőtlen ifjak bulizós, csajozós mindennapjait. Előbbre valónak tartotta a sikert, az egyetemi tanulmányait a családalapításnál. Nem hatották meg az olyan buzdítások, mint a tévében a „három gyerek, négy kerék”, meg hasonló blódségek. Mit akarnak, ez magánügy, ha ő akarja, és a feltételek is meglesznek, akkor majd...

Ebéd után ismét nekiült tanulni, ezúttal a nappaliban, az íróasztalánál. A nagy, kerek, sötétben foszforeszkáló csörgőórát maga elé tette az asztalra. Ötven percig fel sem áll, nem mozdul az asztaltól, majd kis szünet után ismét jöhet az újabb ötven perc intenzív tanulás! Így haladni fog az anyaggal, átrágja magát a fogalmak, évszámok szövevényén. Délután négyig keményen tanul, aztán jöhet egy kis lazítás, tévézés.

Kis idő múlva, az egyhangú csendben minduntalan leejtette fejét. A bóbiskolást ökölcsapással próbálta elhessegetni. Ahány-

szor felkapta a fejét, mérgesen az asztalra csapott. Nehezen, lassan közeledett a négy óra, a tervezett szünet. Mind gyakrabban csapkodta az asztalt, de ez sem segített. Más megoldás kell, ez így nem jó – gondolta. Kávéfőzőt vett elő, jó alaposan megtömöködte a kávétartályt, még többet is tett belé, mint szokott. Míg várta, hogy kifolyjon a kotyogóból a fekete nedű, magában morfondírozott: itt ül a szobában, csend van, csak az óra ketyegése hallszik, itt nincsenek hangyák meg lányok sem, közelednek a vizsganapok, közben mégis bóbiskol, mégsem halad úgy a tanulással, ahogy szeretné, ez tiszta kínlódás.

Habosan, gyöngyözve kifolyt a dupla adag kávé. Kellemes illata szétterült a lakásban. Visszaült az asztalhoz, lassan szürcsölgette a feketét, úgy érezte, ez kissé felélénkítette.

Egy jó óra múlva hívatlanul betoppant régi barátnője. A sok közül az egyik. Terike. Nem szabadkozott a zavarásért, tudta, hogy Bélához bármikor be lehet kopogtatni. Terike a saját vizsgáin már túl volt. Most szeretett volna kicsit lazítani. Gyözködte Bélát, hagyja most a tanulást, inkább tartson vele a ma esti irodalmi díjátadó ünnepségre, neves költők, színészek lesznek jelen, kár volna kihagyni. Addig simult Bélához, amíg cirógatásainak, jól irányzott nyúlásainak meg nem lett a hatása.

– Jó – adta meg magát Béla, és felvillant emlékezetében a dél-előtti fürdődresszes lányok kíváncsú, izgató alakja. – Indulásig még van egy rakás időnk, addig belefér egy hancúrparti.

Vörösbort vett elő, két poharat. A lemezzátszóra feltette Gershwin *Kék rapszodiáját*. Ezt szerette hallgatni Terike szex közben. Béla a hálószobában csak félig engedte le a redőnyt. A lemezzátszót nem állította túl hangosra, mert szerette hallgatni a fel-feltörő sikongásokat is.

A szomszédban valószínűleg minden egyebet is lehetett hallani. Jó sokáig.

A városi buszon tülekedés, lábtaposás. Szerencsére hamar megérkeztek a művelődési házhoz. Már az előcsarnokban feltűntek a városka ismert költői, írói, színészei. Néhány politikust

is láttak, akik a közszereplést keresték, a művészet, a vers kevésbé érdekelte őket. Igaz, akadtak kivételek is. Béla eltűnődött ezen, míg helyet kerestek maguknak. Majd ő is lesz valaki, híres ember, őt is körüludvarolják majd.

Udvarias felkészöntők, méltatások, virágcsokrok, szokásos tapsok. Volt, aki köszönte valamelyik politikusnak, szervezetnek a támogatást. Volt, aki csak egyszerűen kijött, átvette a kitüntetését, meghajolt, azzal kiment. Szünet után sorra színre léptek a színészek, verseket mondtak, szavaltak, részleteket olvastak fel frissen megjelent verses- és novelláskötetekből. Közben a tévés operatőrök szorgoskodtak körülöttük, a nézők sorait is pásztázták.

Béla előadás közben nem fogta, nem szorongatta Terike kezét. Nem szerette ezt a fajta viselkedést a nyilvánosság előtt. Beszélgetni sem szeretett, sugdosni sem a felolvasások, szavalatok alatt, sem között. Majd a szünetben elmondja a véleményét, ki tetszett, ki nem, de azt is visszafogottan, mert az érzelmeit nem szerette kiteregetni mások előtt.

Kényelmesen elterpeszkedett a széken, jól érezte magát, nem bánta meg, hogy eljöttek. Közben nézelődött a közönség sorai közt. Arra gondolt, hogy ebben az ünnepi hangulatban akár még őket is megörökökíthetik a tévések. Ha az éppen előtte ülő, festett szőke hajú öreg hölgy nem nyújtogatná a nyakát, tekergetné fejét épp a kamera elé, esélyük lenne rá.

Az előadás után állófogadásra várták a vendégeket. Volt egy kis tülekedés a szendvicsek körül, de a férfinép inkább a pezsgős, vörösboros poharak asztalánál gyülekezett, s igyekeztek minél előbb és minél több potyaitalt elérni. Béla kétszer is fordult, Terikének is hozott pezsgőt. Ő maga inkább vörösborpárti volt. Jólesően kortyolta a félszáraz bort. Közben Terikével röviden ki-elemezték az egész ünnepséget és a díjazottakat.

Hazafelé újból buszra szálltak. Ismét tolongás, lábtaposás. Béla fogadkozott magában, hogy pár év múlva, amikor menő lesz, majd saját autójával fog kocsikázni, azzal furikázza haza a barátnőjét. Nem fog ő buszozni!

Nem szerette hazakísérni a város túlsó végében lakó Terikét, úgy döntött, egyenesen hazamegy. Holnap reggel korán újból neki kell ugrania a tanulásnak, magyarázta. Terike már ismerte, tudta, Bélával nem lehet vitatkozni. Mosolyogva gyors pusztát adott neki. A Főtéri megállónál leszállt, Béla zötyögött tovább hazafelé. A buszon valaki erős illatú liliomcsokrot szorongatott, épp Béla háta mögött. Ilyen virágot nem jó a lakásban tartani éjszakára. Régebben, tán gyerekkorában mondta valaki, hogy ez veszélyes, elkábíthatja az alvót.

Hazaérve előkapott a hűtőből felvágottat, vajkrémet, kenyeret szelt, szendvicset készített csípős gulyáskrémmeel. Üres gyomorral nem jó lefeküdni, így szokta meg. Az asztalnál olvasgatta, nézegette az aznapi újságot. Nem sokáig. Evés közben hirtelen elkapta egy köhögőroham. Rossz útra csúszott a falat. Szinte fulladozott, tovább köhögött. Mohón ivott rá. Ettől krákogni kezdett, s a nagy erőlködésre kimozdult a megakadt kenyérhéj. Kapkodta a levegőt, érezte, hogy az arca elvörösödik, a köhögés továbbra sem akart szűnni. Nyelte tovább a vizet.

– Na, még ilyen! – nyögte. Szuszogott, jött-ment a konyhában, míg abba nem maradt a köhögése. A következő pillanatban csuklani kezdett.

– Csak ez hiányzik! – mérgelődött. A csuklás nem szűnt. Próbálta visszatartani lélegzetét, befogta az orrát..., ahogy ismét levegőt vett, újrakezdte. Nagy lélegzetet vett, lenyelte a levegőt, ismét befogta az orrát... várt... ismét csuklás! Eszébe jutottak a délelőtti napozó, izgató lányok, a délutáni erős kávé, a dugás meg az esti vörösbor.

De tudta, hogy nem a szív miatt történik, ezt az átkozott, nem szűnő csuklást a rekeszizom elzáródása okozza. Régebben olvasta, amikor ugyanígy rátört ez a kellemetlenség, hogy a csuklást még magzatkorunkban elkezdjük, állítólag így edződünk!

– De most már elég volna, nem vagyok magzat, elegendem van ebből a mekegésből!

Hukk... hukk... Ment tovább.

– Épp most kap el megint, amikor annyi a tanulnivaló, meg a mai nap is olyan szépen indult, erre ez a nem múló mekegés... hukk... hukk.

Közben megvetette az ágyat, hátha fekvé jobb lesz. Bebújt az ágyba. Leoltotta az éjjeli kislámpát, az ablakon át alig szűrődött be némi fény.

– Tán még a szomszédban is hallják... – szinte kuncogott ezen a badarságon.

A csuklás csak folytatódott, nem szűnt az ágyban sem. Hukk... hukk... hukk. Megint próbálta visszatartani a lélegzetét, semmi változás. Felkapcsolta az ágya melletti kislámpát, felült, hátha így megáll... hukk... hukk, semmi változás. Az asztalon felgyúlt újsághalmazból kivett egyet, olvasni kezdte, hogy elterelje figyelmét, s talán így majd... hukk... hukk. Már a szíve tájéka is kezdett fájni, minden újabb csuklásba beleremegett a mellkasa. Verejtékezett, itta az ágya melletti palackból a buborékmentes ásványvizet. Nem szűnt. Olvasni kezdett... hukk, csuklás. Hangozan ketyegett az óra, az is mintha ütemet diktálna. „...de különben csend van” – jutott eszébe egy verssor – csend van...” hukk. Csuklás... Csend egy pár percig, és már éjfél is elmúlt.

Valamit tenni kell, ez így nem mehet – ugráltak a gondolatai. – Ha nem akar elhagyni ez az átkozott csuklás, majd elhagyom én mindjárt! Lefekszem, magamra húzom a takarót... elalszom, s aztán mi lesz? Álmomban is csuklani fogok? Majdhogynem mosolygott bugyuta kérdésén. Félredobta az újságot, felkelt az ágyból, szorosra húzta a sötétítő függönyt, kiment a konyhába, megnézte a vízcsapot, a gázcsapot is, jól el vannak-e zárva. A gáztól mindig tartott, nehogy egyszer kialudjon a láng, vagy elfelejtse lezárni, és kész a baj. Hátha... szóval ez is veszélyes, mint a fehér liliom a buszból, jutott eszébe.

A csuklás kikísérte a konyhába és vissza. Ismét leoltotta a vilányt. Magára húzta a paplant, a csuklás maradt. A takaró alatt még jobban hallatszott. Kidugta a fejét, mély lélegzetet vett, egyik kezével befogta az orrát, száját szorosan összeszorította – csak azért sem hagyja magát! Ismét a paplan alá bújt, jó szorosan maga alá gyűrte, visszatartotta lélegzetét, várt. Megint jött. „Százig, ha kell, kétszázig is elszámolok magamban, de azért sem veszek levegőt!” Görcsösen szorította orrát, száját. Dac és

düh hatalmasodott el testében, lelkében. Magában számolt és... csuklott tovább. Hukk... hetvenhét... nyolcvankilenc... hukk... száztíz... hukk... A görcsös szorítás egész testét átjárta, remegett a gyomra, reszketett a torka, a keze izzadt, forgolódott, továbbra sem vett levegőt, a párna alá bújt, gyűrte a lepedőt... újabb csuklások. Már vonaglott, nyögött kínjában... csuklás... csuklások.

Másnap estefelé barátai jöttek Bélához. A lakás ablakai le voltak függönyözve, az ajtót zárva találták. Csengettek, Béla nem nyitott ajtót. Kopogtattak, az ablaknál is zörgettek. Vártak. Hát-ha még nem jött haza, vagy valami csajocska van nála.

Fölhívták volna, de Béla elvből nem tartott mobiltelefont. Ne zavarják őt bármikor, inkább a személyes kapcsolatot tartotta fontosnak.

Barátai még egy darabig toporogtak az ajtó előtt, végül feladták, elmentek. Félóra múlva mégis visszatértek. A zörgetésre, kopogtatásra Béla szomszédja jött elő a ház túlsó feléből. Mondta, hogy napok óta nem látta Bélát, és semmi mozgást nem látott a lakás körül.

– Végig lefüggönyözve az ablakai – ingatta a fejét.

Béla egyedül lakott a garzonban, rokonok nem jártak hozzá. Barátok, lányok megfordultak időnként a lakásnál, más azonban soha. Néha zajos házibulikat is tartott, a szomszéd nagy bosszúságára.

A fiúk még vártak egy keveset, hátha megjelenik az ajtóban a barátjuk. Aztán elmentek.

Napok múltán egyre gyanúsabbá vált a szokatlan csend a lakás körül. Bélát nem látták sehol, nem jelent meg a vizsgán sem.

Így végül hivatalosan, hatósági személy jelenlétében feltörték a lakás ajtaját. Odabenn bűz fogadta a belépőket.

A konyhában a vízcsap nem csepegett, a gázcsap jól el volt zárva. A szobában találtak rá Bélára, az ágyban, a paplan alatt. Piros pettyes alsógatyában. Szeme félig nyitva. Egyik kezével az orrát szorította, a másikkal a száját. Arca sápadt volt. Mintha mosolygott volna.

Már nem csuklott.

Jenei Gyula

Fekete, fehér

*az érkezés estéjén vendéglátónk gépkocsijával suhanunk
az amerikai metropolisz útjain, de másnap délelőtt
nyakunkba vesszük a várost.
vasárnap van, szubtrópusi októbertvég.
kicsit olyan az egész, mint amikor kisgyerekkoromban
apám először vitt pestre: szokatlan,
tömény ingerek. pedig semmi különös nincs
az amerikai nagyvárosban: sugárutak, felhőkarcolók,
járművek, emberek; pontosabban minden különös:
arányok, mértékek, formák, színek kultúrsokkja,
ahogy a vidékiek rácsodálkoznak
egy tévésorozatban látott város díszleteire.
bámészkodunk, sétálunk, s amikor elmegyünk
az egyik vendéglátóipari egység mellett,
itt persze kellene egy pontosabb szó, de nem tudom,
minek nevezzem, kocsmá, pub, étterem, szórakozóhely?,
szóval amikor elmegyünk mellette
egy szubtrópusi vasárnapon istentisztelet-időben,
föltűnik, hogy a teraszon sok a fekete;
ülnek, állnak, beszélgetnek,
kezükből koktélok, szépek, lazák, jól öltözöttek,
és kicsit, de csak kicsit, hangosak.
egy hangfalból zene is csorog az utcára, süt a nap,
az árnyékok észrevétlenül rövidülnek, béke van,
galambok vannak, nem messze villamos kanyarodik,
járjuk az utcákat, beülünk valahová,
továbbmegyünk, báámészkodunk,
s mikor már jócskán megnyúlnak az árnyékok,
visszaindulunk a szállásunkra a mckinney sugárúton,
csak most a másik oldalon. még világos az este,*

*de az ismerős szórakozóhelyen megnőtt a hangerő,
és megnőtt a tömeg, emberek állnak, ülnek,
beszélgetnek a teraszon s a terasz előtti járdán;
lazák, fiatalok, jól öltözöttek, lehetnek vagy kétszázan,
talán többen is, kezükben italok,
s nem látni köztük egyetlen fehéret, mind fekete,
a környéken is szinte csak mi vagyunk fehérek, hárman.
megállunk egy zebránál, várjuk a zöldet,
jönnek-mennek a feketék,
néhány fős csoportokban közlekednek,
a szórakozóhely felé tartanak, harsányak, lazák,
jól öltözöttek, fiatal férfiak és fiatal nők,
állunk a zöldre várva, egy fehér férfi és két fehér nő,
és magamban sürgetem a lámpát, sürgetem a zöldet,
szívesen lennék már a szállodában,
aztán a zebrán szembejön velünk egy nagyobb csoport,
lányok és fiúk, szépek, feketék, harsányan beszélgetnek,
széles mozdulatokkal mondanak valamiket, nyersen,
de nem értem, mit, megyünk tovább, megyünk,
egy másik szórakozóhely is utunkba esik,
valami kerthelyiség az is, ott is csomó fiatal,
de a sok fekete arc közül néhány fehér is kiviláglik,
ülnek, állnak, beszélgetnek,
kezükben sörös és üdítő dobozok,
poharak ismeretlen italokkal,
ülnek, állnak, beszélgetnek, harsányak,
megyünk tovább, megyünk a szállodába,
és hamarosan
megérkezünk.*

Bene Zoltán

Mandola története

(Befejező részletek)

25. fejezet

Aarhus (2001–2011)

P. maga is úgy érezte olykor, mintha paranoiás lenne. Ilyenkor bezárkózott a lakásába, és csak bámult, bámult, bámult maga elé, a semmibe. Néha pár nap alatt elmúlt az ijesztő érzés, máskor egy-két hétig is eltartott. 2019 elején például csaknem három hét kellett ahhoz, hogy elűzze a sötét felhőket, amelyek a belőle fakadó Semmi fölött gomolyogtak. Alighogy sikerrel járt, összefutott Manóval a folyóparton, s az internetes társkeresés egykori megszállottja köszönés helyett ezt a mondatot szögezte neki:

- Találkoztam a csajoddal.
- Melyik csajommal? – kérdezett vissza fáradtan P.
- Azzal, amelyik kilencvenvalahányban elveszett.

P.-nek elakadt a lélegzete. Tavasz volt, az *eseményhez képest* huszonnégy évvel későbbi tavasz. Vagyis P. már huszonnégy esztendő t morzsolt le Mandola nélkül.

– Ez hülye vicc – hörögte, bár tudta, hogy Manó nem viccel, hiszen már régóta nincs abban az állapotban, hogy képes legyen viccelni. Arról nem is beszélve, hogy amennyiben nem találkozott volna Mandolával, vagy valakivel, akit annak hitt, eszébe nem jutott volna ez a réges-régi, lassan negyedszázados sztori.

– Nem vicc – sértődött meg Manó, azzal elmesélte, hogy előző nap miként botlott bele „abba a bigébe”.

– Bár erősen megöregedett, még mindig elég jól néz ki. Fölis-mertem, amikor rám köszönt.

– Rád köszönt?

– Igen. A nevemet nem tudta, de rémlettem neki.

Erre lehet esély, latolgatta P., Manó ugyanis nem sokat változott huszonnégy év alatt. Ugyan a bőre megereszkedett, és a haja megritkult, mindez azonban nem jelentett olyan mértékű átalakulást, hogy valaki, aki közel két és fél évtizede nem látta, ne ismerhetett volna rá.

- Hol történt ez?
- A klinikán.
- Mit kerestél ott?
- Kivizsgáláson voltam. Az a helyzet, hogy sokat járok gyógyozni mostanában...
- És Mandola mit keresett ott?
- Az kicsoda?
- A volt *csajom*...
- Nővérruhában volt. Nyilván ott dolgozik.

P. azonnal faképnél hagyta Manót, csak messziről kiabált vissza egy „szevasz!”-t. Rohant a klinikára, az urológiára. Természetesen nem jutott semmire. A portás szóba sem állt vele, a két nővér, akiket megszólított, sürgős tennivalókra hivatkozva elsiegett. P. nem adta föl. Telefonálgatni kezdett. Kiterjedt kapcsolati hálójának köszönhetően kisvártatva eljutott a megfelelő személyhez. Mandola nevű nő ugyan nem dolgozott a klinikán, ám egy Manuela igen. Békési Manuela. Márpedig Mandola Békés megyéből származott. Nem kellett sokáig várnia, hogy megkapja a nővérke címét.

Az egyik belvárosi utcában lakott, az újként emlegetett, bár bő évszázados zsinagóga mögött. A két háború között épült bérház szuterénjében több aprócska lakás húzódott meg. Ezek egyikében, a négyes számúban élt Békési Manuela. Névtáblát nem szögezett az ajtajára, ennek ellenére P. becsöngetett a négyes számú lakásba. Nem kellett sokáig várnia, csakhamar nyílt az ajtó. Az ajtóban álló, ledér, áttetsző pongyolába öltözött nő halványan Mandolára emlékeztette. Mérget azonban nem vett volna rá, hogy ő az.

- Gyere be – tárta szélesre előtte az ajtót Békési Manuela. A pongyola alatt piros színű fehéreneműt viselt.

P. belépett a sötét előtérbe, amelyből balra a konyha nyílt, jobbra az egyetlen szoba. A konyha után vélhetően a fürdőszoba helyezkedett el.

– Vesd le a cipőd – mondta a nő duruzsoló, dohányzástól rekedtes alt hangon.

P. engedelmeskedett.

– Mit szeretnél? – csicseregve, kedvesen faggatta. – Szinte bármit lehet. Rajtad múlik, édes. Csak masszázs, vagy masszázs franciával? Szex? Vagy simogassalak pávatollal?

P. ledermedt.

– Nem ilyesmiért jöttem – makogta.

– Akkor minek zaklatsz? Rendőr vagy tán? – a nő harciasan toppantott egyet.

– Nem Manuelának hívnak?

– Honnan tudod?

– A klinikán dolgozol...

– Nem foglak ingyen leszopni, nem zsarolhatsz meg, te köcsög!

– Semmi ilyesmit nem akarok! – csattant föl P. – Mindig Manuelának hívtak?

– Az mióta bűncselekmény?

– Nem az, ne haragudj – mentegetőzött P.

Sietve visszavette a cipőjét, fél térdre ereszkedve matatni kezdett a fűzővel.

– Emlékeztetsz egy lányra, akit huszonnégy éve elvesztettem – dörmögte közben.

– Te meg engem legalább tucatnyi baromra, mert azokból anynyi van, hogy az valami észbontó!

– Azt hittem, te vagy Mandola – emelkedett föl P. – És ez már önmagában borzalmas...

– Mandola? – kérdezett vissza Békési Manuela, aztán kimondta a lány teljes nevét.

P. annyira elképedt azon, amit hallott, hogy válaszolni is elfelejtett. Beledermedt egy kicsavart, kényelmetlen pózba.

– Ismertem – jelentette ki a nő, a hangját újra kedvessé változ-

tatta. – Együtt dolgoztunk Dániában. Egy kórházban. Nyolc éve.

P. igen nehezen jutott levegőhöz, s mivel a beszédhez szüksége lett volna rá, inkább hallgatott.

– Fura szerzet volt. Azt mesélte, egy régi pasija elrabolta, meg hogy a testvére és annak a vőlegénye is nyakig sárosak voltak az ügyben. Ha jól emlékszem, pár évig bezárva tartották valami pincében... Legalábbis Mandola ezt állította. Nem hittünk neki, habár eszelős szemei voltak, az egyszer tuti.

– Miért csak voltak? – hörögte P. levegő után kapkodva. – Most már nem eszelősek?

– Már nem – Békési Manuela hangja ekkorra egészen ellágyult, a szemét is lesütötte. Igazán őszintének és együttérzőnek tűnt, ahogy halkan, óvatosan megsúgta P.-nek:

– Fölkötötte magát a nővérszállón, Aarhusban.

Hogy ekkor mi történt, P. később egyszer sem tudta fölidézni. Talán elájult, talán csak kizökkent az időből; mindenesetre egy padon tért magához, a város főterén, három órával később.

Ült a padon, s amint visszatért az öntudata, meglepően élet- és tetterősnek érezte magát. Hazarohant, bepakolt a hátizsákjába, egész éjjel bújt a internetet. Másnap már Hamburg felé repült. Hamburgból Aarhusba vonattal utazott. Az úton végig vagy telefonált, vagy a laptopján dolgozott. Mire elérte az úti célját, mindent tudott, amit csak magyar egészségügyiek dániai munkájáról a világhálóról és telefonos kérdezősködés útján tudni lehetett. Könnyedén megtalálta a kórházat is, ahol Mandola (mint csakhamar megtudta) 2001-től 2011-ben bekövetkezett haláláig dolgozott. Többen emlékeztek rá mint a baleseti sebészet egyik nővérére. Fényképeket is mutogattak róla. P.-nek nem maradt több reménye. Ki kellett zárnia minden félreértést. Valóban Mandola akasztotta föl magát 2011 nyarán Aarhusban.

Mindent figyelmesen végighallgatott, amit a szerelméről hajlandók voltak elmondani neki. És Mandola egykori ismerősei kimondottan közlékenynek bizonyultak. Akármilyen jelentéktelen, apró-cseprő történetekkel, bármennyire érdektelen tucatsztorikkal hozakodtak is elő, P. nem bánta. A sok semmit-

mondó történet között akadt azért érdemes is. A lány több hajdani munkatársa (egy horvát doktornő, egy bolgár nővér, egy román beteghordó és egy dán recepciós) szinte szóról szóra elmesélte ugyanazt a történetet, amit először Manuelától hallott: Mandolát fogva tartotta egykori barátja, amiről a testvére és annak vőlegénye is tudott.

– Végül elengedték? – kérdezte P. – Vagy megszökött?
– Erről sosem mesélt, sajnálom – tárta szét a kezét az orvosnő.
– Nem tért ki rá, hogyan ért véget – vonogatta a vállát a recepciós.

– Passz – biggyesztette le az alsó ajkát a beteghordó.

A bolgár nővér csak bocsánatkérően mosolygott.

P. mindenkinek megköszönte a segítséget, mielőtt elbúcsúzott a kórháztól. Néhány napig még Aarhusban maradt, járt-kelt a városban, próbálta elképzelni Mandolát az esőáztatta utcákon, a kikötő fényesre koptatott kövezetén. Nem sírt egyszer sem, a keze sem remegett, a friss tengeri levegő is szabadon áramlott a tüdejébe. Elképedt, valahányszor számba vette a véletlenek megdöbbentő láncolatát, ami a Balti-tenger partjára vezette: Manó urológushoz megy, ahol ráköszön egy nővér, Manó összekeveri Mandolával, és elmeséli P.-nek, kivel találkozott; P. megragadja a halvány esélyt, nyomozni kezd; kideríti, mi a nővér neve, és ennek tudatában reménykedni kezd; jöllehet gyorsan kiderül, hogy Manuela nem azonos Mandolával, egyszersmind az is kitudódik, hogy a két nő egy helyen dolgozott Skandináviában... – Ha ezt az egész katyvaszt egy regényben olvassa, gúnyos mosolyra húzza a száját: márpedig ilyen nincs. Meg kell állapítania magában, hogy a közhely, miszerint az élet bármely kifundált történetre rácáfol, nagyon is igaz. (Végtére is azért közhely, hogy igaz legyen.)

Szinte kedvtelve mártogatta arcát a tenger felől érkező, sós zamatú szélbe. Szilárdan elhatározta, hogy fölgöngyölíti az ügy legapróbb részleteit is. Hiába ismerte a végkifejletet, hiába tudott gyakorlatilag mindent, ami fontos, nem tágított az elhatározásától. Mindazok után, amit Manuelától és az aarhusiaktól hallott, meg sem fordult a fejében, hogy más is történhetett, és nem

Balázs áll Mandola eltűnése mögött; amiképpen afelől sem volt szemernyi kétsége sem, hogy soha semmit nem tud majd bizonyítani, vagy ha mégis, vélhetően elévült már a bűncselekmény, jogi elégtételt nem lehetséges venni.

– És nem is az a lényeges – árulta el a tengernek Aarhus, a dán kikötő daruerdejével a feje fölött. – Hanem valami más. A végére talán kiderül, vajon micsoda...

Föl s alá járva a tengerparton azon tűnődött, kit kérhetne meg, hogy a segítségére legyen. Zebulont semmiképpen, ő ilyesmire (is) totálisan alkalmatlan. Endre ugyancsak, ráadásul az utóbbi években, érthető okokból, eltávolodtak egymástól. Manó, aki tévedésével elindította a dominóeffektust, jó ideje mindentől és mindenkitől eltávolodott, Géza megírná az egészet valamelyik hülye újságnak, amelyiknek dolgozik. P. ezt semmiképp sem akarta. Több közeli barát viszont nem jutott eszébe. Mivel több közeli barátja nem volt. Hajdani főiskolai társaival éppen azért nem tartott szoros kapcsolatot, hogy ne emlékeztessék Mandolára, így azok az egykori barátságok lassan ismeretséggé erodálódtak, aztán a semmibe enyésztek. Azok a nexusok pedig, amelyeket az utóbbi évtizedekben alakított ki, felszínes ismeret-ségek voltak csupán, nem várhatott tőlük sokat. Nem is várt.

Letelepedett egy hatalmas vashütyőkre (hajdan a hajókat kötötték ki az ilyenekhez vastag, kézzel fonott kötelekkel), igyekezett kiüríteni az elméjét. Akkor jutott eszébe réges-régi cimborája, hajdani üzlettársa, Peti. Az egyetlen ember, akit érdemes lenne bevonni a nyomozásba. A kilencvenes években Peti rövid ideig Budapesten, majd hosszú évekig Angliában tanult, saját erejéből ért el mindent, amit elért, és amit nem lehetett kevésnek nevezni; határozott, kreatív, rendkívül okos ember volt. Amikor hazatért az Egyesült Királyságból, maga mellé vette társnak a tanári állásából frissen kirúgott, munkanélküli, nem mellesleg enyhén alkoholistá P.-t. Voltaképpen megmentette az életét. Mandolát egyébiránt egyáltalán nem ismerte, ami szintén előnyt jelenthetne a közös munkában, Petivel egy objektív nézőpont jelenne meg a kutatásban.

Csak az a bökkenő, emelkedett föl P. a vasbütyökről, hogy Peti régen halott.
Másnap elindult haza.

26. fejezet

Gamma-hidroxi-butirát (1995–1999; 2019)

Harmadnap összegezte mindazt, amit megtudott. Leült a számítógépéhez, pontokba szedve leírta a történetet. Sokáig szösmötölt ezzel, aztán, amikor elkészült, kitörölte az egészet. Nézte a laptop üres monitorját, szinte hallotta, ahogy a fogaskerekek csikorognak a fejében. Elhessegette a gondolatot, végtére is a mechanikának már egy ideje leáldozott. Leginkább Annamari szerepe zavarta. Balázs birtokolni akarta Mandolát, ezért rabolta el. Ez tiszta sor. De vajon Mandola nővére miért vett részt ebben az egészben? Ezt érezte az egyetlen valódi kérdésnek, szinte már csak ez foglalkoztatta.

Márpedig erre föltételezhetően cudar nehéz lesz kielégítő választ találni. Ha bármiféle nyomra bukkanna (amire alapvetően igen kevés az esély), az is legfőbb következtetések alapjául szolgálhatna. Ezért hosszas latolgatás után úgy döntött, egyenesen Mandola testvéréhez, Annamarihoz fordul. Mivel a nővérek vezetékneve igen ritka, nem volt szükség nagyobb erőfeszítésekre ahhoz, hogy rábukkanjon. Egyetlen ismeretséget sem kellett megmozgatnia, elegendő volt a Facebookon keresgélni. Annamari P.-vel egy városban élt, a közösségi oldal szerint egyedül. Munkahelyként egy magán nyelviskolát jelölt meg. P. két napig ögylgett a nyelviskola körül, mire minden kétséget kizáróan azonosította Mandola testvérét. Amikor megbizonyosodott arról, hogy a jó személy nyomába ered, követni kezdte. Néhány óra múlva már azt is tudta, hogy az egyik lakótelep négyszintes panelházának második emeletén lakik.

A következő lépést – az élete során megtekintett talán több ezer bűnügyi film példái nyomán – legalább húszféleképpen

tervezte el. Végül a gamma-hidroxi-butirátot választotta. A gamma-hidroxi-butirát, röviden GHB, közismert nevén gina, a hidroxivajsavakhoz tartozó szerves vegyület, amely a természetben is előfordul; kis mennyiségben megtalálható az emberi szervezetben is, főleg a központi idegrendszerben, valamint a borban, a marhahúsban, a citrusfélékben és szinte valamennyi állati organizmusban. A laboratóriumi GHB-készítményeket a civilizált emberek elsősorban randidrogként használják. Ami annyit tesz, hogy az áldozat italába keverik. Miután a kiszemelt nő (vagy férfi) elfogyasztotta a ginával „kezelt” folyadékot, bódult, euforikus állapotba kerül, amelyben aztán jól megpocsékolják. P. terve hasonló volt, kivéve az utolsó lépést.

A postástól, aki Annamariék felé hordta a leveleket, megvásárolta a lépcsőház kapujának kódját. Ehhez egy hétig kellett fröccsöket fizetnie a levélhordónak az egyik panelalji garázskocsmában, ahová az minden nap betért fölfrissülni fél tíz és tíz között. Fröccsözés közben P. elmesélt neki egy szívhez szóló szerelmi történetet, amelyben Annamari és ő, P. játszották a főszerepet, végül az utolsó napon leszámolt a markába huszonötezer forintot a kódért. Ezt követően az egyik délelőtt egy lakatos ismerőse segítségével bejutott Annamari lakásába.

– Szeretném meghúzni ezt a csajt – avatta be a fedőtervbe a lakatost. – Első lépésként egy levelet hagynék neki, de nagyon titokzatos módon. Az a cél, hogy ne jöjjön rá, miként került az asztalára, s ebből arra a következtetésre jusson, hogy a Jóisten is egymásnak teremtett bennünket.

A lakatos elismerően csettintett, zsebre vágta a három darab húszeszes bankót, és minden további nélkül kinyitotta P.-nek Annamari ajtaját. P. benyargalt a lakásba, a hűtőben talált narancslébe, borba és tejbe egyaránt belecsepegtetett 4-5 csöpp ginát, amit egy internetes forrásból, futár útján szerzett be, azzal már el is hagyta a lakást. A lakatossal készítettett magának kulcsot mind a két ajtózárhoz (ezért ugyancsak bőkezűen jutalmazta a mestert).

Délután lesben állt. Miután Annamari hazaért, bő fél óra múlva P. fölcsöngetett hozzá a kapucsengőn. Négyszer csöngetett,

s mivel nem érkezett válasz, halálos nyugalommal hatolt be a lépcsőházba, majd a lakásba. Annamari a kanapén feküdt a nappaliban, magzati pózban. Ájult álomba merült. P. az OBI-ban vásárolt gyorskötözővel higgadtan és olyan szakszerűen, mint ha ki tudja, hányadszor csinálná, összekötözte a lábát, majd az előzetesen gondosan, az inge alatt a derekára tekert, szintén a barkácsáruházból származó kötéllal a kanapéhoz rögzítette a testét. A nő jobb kezét hagyományos cukorspárgával erősítette a bal térdéhez, a bal kezét szabadon hagyta, és várt. A száját nem tömte be. Túlzott kegyetlenségnek érezte volna, és szükségét sem látta. Úgysem hatolhatott át a kiabálása a panellakók érzéketlenségén.

Amikor Annamari magához tért, kiderült, hogy valóban fölösleges lett volna betömni a száját. Úgy meg volt döbbenve azon, ami vele történt, hogy eszébe sem jutott kiabálni vagy sikoltozni.

– Megismersz? – kérdezte P.

A nő nem válaszolt, csak kikerekedett szemekkel bámulta a betolakodót. Nem vonta felelősségre, nem faggatta arról, miként jutott be a lakásába, miért tette vele azt, amit tett, mik a szándékai; nem tudakolta, mit keres itt. Semmi sem úgy történt, ahogy a filmekben szokott.

P. elégedett volt Annamari viselkedésével. Bemutatkozott.

– Emlékszel rám, ugye?

Annamari bólintott.

– Azt is sejted, miért kerestelek föl, gondolom...

Annamari megint bólintott.

– Nagyon elgémbereedtem – szólalt meg. – Nem bánnam, ha kioldoznál.

– Én azt hiszem, bánnam.

Sokáig nézték egymást. Annamari félelemmel vegyes undorral, P. szenvtelenül. Próbálta megfejteti, miért csinálja, amit csinál. Sikertelenül.

– Mandola halott – köpte ki végül magából a két szót.

– Igen – Annamari nyugodt hangon válaszolt. – Megkaptam a hivatalos értesítőt. A szüleink egy autóbalesetben hunytak el

kilencvenkilencben, én számítottam a legközelebbi hozzátartozójának.

– A dánok értesítettek?

– Nem, a közvetítő cég.

P. lehunyta a szemét. A nyugalma, hidegvére egy csapásra elillant. Gyöngyözni kezdett a homloka. Mielőbb túl akart esni az egészen. S a legjobban az zavarta, hogy maga sem tudta, volta-képpen micsodán is.

– Miért tartottátok fogva? – szólalt meg újra, hosszú, kínos szünet után.

– Balázs kiakadt azon, hogy veled van.

– Rajtam akadt ki, vagy bárkin kiakadt volna?

– Bárkin kiakadt volna, de ennyire csak rajtad.

– Mert csúnya vagyok.

Annamari nem mondott semmit.

– És te? Te miért?

– Zsolti és Balázs jó barátok voltak. Zsolti rángatott bele. Én meg nem akartam elveszíteni Zsoltit.

– Annyira jó volt vele?

Annamari szemében megcsillant egy könnycsepp.

– Elmondhatatlanul jó.

P. elmerengett a válaszon. Nyilván szexuális értelemben lehetett olyan leírhatatlanul remek Zsoltival. Mert amúgy csak egy sima bunkóra emlékezett, valahányszor fölidézte magában a fickót. Annamari viszont szerelmes volt belé. És eközben, persze, minden bizonnyal szerette a hűgát is. Annyira, amennyire tudta. Saját érdekei és vágyai elé azonban nem helyezhette, arra képtelen lett volna. S bár ez extrém eseményekhez vezetett, a kiindulópontot P. teljesen szokványosnak ítélte.

– Nem mondtam nemet, amikor beavattak. Nem tiltakoztam.

– P. kényszerítette magát, hogy figyeljen Annamari szavaira. – Attól fogva már a börtöntől is félttem.

– Nem mondtál nemet. Most mégis egyedül élsz. – P. hangja elégedetten csengett.

– Zsolti Amerikába ment. Modellkedni.

– Téged meg itthon hagyott.

Annamari szeméből kigördült a könnycsepp, végigszántotta a púdert az arcán. P. megsajnálta.

– És Balázs?

– Vele tartott.

– Mikor?

– Először kilencvenhétben mentek el, két hónapra. Akkor engem is magukkal vittek.

– És Mandola?

– Hagytunk neki konzerveket.

– Ezt most komolyan mondod?

Újabb könnycsepp indult útnak Annamari arcán.

– Komolyan. Miatta jöttünk haza. Még egy hónap volt a vízumból, mégis hazarepültünk. Féltünk, hogy meghal. A hobbi-kertek övezetében épült félkész ház pincéjében tartottuk, egy időben Balázs unokatestvérének a zenekara próbált ott, hangszigetelték a falakat. Balázs örökölte a nagyszüleitől, akik itt éltek, ebben a városban... Balázs félig idevalósi... Minden rokona úgy tudta, eladta azt az ingatlant, soha nem ment oda senki a családjából. Más se, rajtunk kívül.

P. hallgatott.

– Amikor hazajöttünk Amerikából, talán el is engedték volna a fiúk, de nem volt hajlandó megígérni, hogy nem megy el a rendőrségre.

P. hallgatott.

– A következő évben mentek el végleg... A fiúk... Balázsból viszonylag neves fotós lett. Sikeres ember, bár egy autóbaleset miatt elveszítette a bal lábát. Zsolti egy ideig modellkedett, aztán elment pornózni. Láttam több filmjét. Elképesztő... – Annamari szája széle megremegett.

– Öt éve halt meg – suttogetta aztán –, nem tudom, hogyan. Balázs ismerősöm a Facebookon, de nem ír nekem soha.

P. továbbra sem szólt egy szót sem.

– Még egy évig tartottam bezárva a testvéremet. Csak akkor engedtem ki, amikor a szüleink meghaltak. A temetés után elen-

gedtem. És ő megígérte, hogy nem megy el a rendőrségre. Nem akartam börtönbe kerülni. Láttam Mandolán, milyen bezártan élni évekig. És ő ráadásul egyedül volt, fizikailag nem bántotta senki. Bezzeg egy igazi börtönben...

P. látta rajta, hogy fél. Nem attól, ami éppen zajlik, hanem mindattól, ami megtörtént. P. úgy érezte, Annamari tisztában van azzal, hogy létezik egy börtön, amelynek már réges-régóta foglya, s amelyből sosem szabadul.

– Nem biztos, hogy hittem neki, amikor megígérte, hogy nem jelent föl... Igazából soha nem értettem meg, miért nem juttatott rács mögé.

P. szeme a cipője orra és a nő összekötözött bokái között járt oda-vissza.

– Nem kérdezed, miért nem engedtem el kilencvennyolcban, amikor a fiúk visszamentek a tengerentúlra?

– Hiszen megmondtad. Féltél a rendőröktől – brummogta P.

– Igen, féltem.

A harmadik könnycsepp is elindult, végigcsorgott az arcbőrön, lehullott a kanapéra. A vászon sebesen beitta.

– Nem kérdezed, beszélt-e rólad?

P.-nek váratlanul és indokolatlanul eszébe jutott a Kottatartó nevű kávézó és Zebulon pártfogoltja, az önjelölt író. Ha ő írná ezt a történetet, és nem az élet, a férfi szereplő (azaz ő maga) biztosan föltenné a kérdést, amit Annamari hiányol. Abban az írásban sok egyebet is kérdezne P. Fölöslegesen. Kis híján elszégyellte magát, hogy ilyesmi éppen egy ilyen pillanatban megfordulhat a fejében, ám egyszerre rádöbbsent, hogy az utóbbi napokban, pontosan úgy, amiképpen a filmekben történni szokott, elnagyolt, elfeledett mozaikokból úgy-ahogy összeállt nagyjából egységes egésszé ez az abszurd história, ami végeredményben nem egyéb, mint az élete. A fölismerés a végletekig elkésérítette. Sokáig ült komoran, némán, moccanatlan, arcát enyhe pír öntötte el. Végül csak annyit mondott:

– Nem kérdezem.

– Pedig beszélt – vágta rá Annamari már-már diadalittasan.

– És tényleg, igazán szeretett... És azt hiszem, te is tényleg és igazán szeretted...

A két ember néhány másodpercig úgy érezte, olyan súllyal nehezedik rájuk a levegő, hogy bármikor összeroppanthatja őket, akár üres papírpoharat a vasútállomáson veszteglő utazó.

– Hallottam, hogy milyen nehezen tetted magad túl rajta – lihegte Annamari.

– Ahogy elnézem magunkat, azóta sem sikerült egyikünknek se... – sóhajtott P.

Kimerültnek érezte magát. Nem szellemileg, sokkal inkább fizikailag. Mintha lefutott volna egy maratoni távot, úgy lüktettek az izmai a fáradtságtól. Hirtelen ötlettől vezérelve mégis fölött még egy kérdést:

– Istenigazából azért nem engedted el, mert szeretem?

Annamari nem felelt.

Ismét hosszú, viszkózus csönd ereszkedett köréjük. Olyan sokáig tartott, hogy P. már-már letett arról, hogy valaha is választ kap, amikor a nő mégis megszólalt:

– Nem tudom, miért nem engedtem el. Félttem... Mondtam...

P. biccentett, mint aki tudomásul veszi, amit hallott. Fölállt, közelebb lépett az összekötözött testhez.

– Én el foglak engedni téged – jelentette ki.

Kiment a konyhába, a hűtőből elővette a narancslevet, öntött egy pohárba, bevitte a szobába.

– Igyál – tartotta Annamari szájához. A nő nem ellenkezett, amennyire fekvő testhelyzetétől telt, nagy kortyokban ivott. Bár a narancslé egy része a kanapéra folyt, mielőtt le tudta volna nyelni, tíz perc múlva mégis újra elájult. P. kioldozta, összecsomagolta a kötelet, spárgát, gyorskötözőt, kiöntötte a vécébe a maradék narancslevet, bort és tejet, lehúzta, a másolt kulcsokat az asztalra dobta. Nagy visszhangot vetve dőndült az ajtó, ahogy becsapta maga mögött.

Betért abba a panelgarázkocsmába, ahol a postást látta vendégül az utóbbi hét napjain. Látott cidert a hűtőben, egyből kért hármat, meg egy Unicumot. Utóbbit gyorsan föl is hajtotta. Kiállt

a kocsmá bejárata elé. Még hűvös volt a tavasz, nem tették ki a műanyag asztalokat, székeket. Egy üveg cidert a kezében tartott, bele-belekortyolt, a másik kettőt lerakta a lába mellé, a betonra. Jó lenne valakinek elmondani mindazt, amit átélt; mindazt, amit az utóbbi napokban kiderített, gondolta. Ugyanakkor tisztában volt azzal, hogy nincs értelme elmesélni a történetet. Mert jól-lehet semmivel sem irreálisabb, mint bárkinek az élete ezen a Földön, mégsem tudna vele mit kezdeni senki.

Váratlanul beugrott az álma, amit nem sokkal Mandola eltűnése után látott először, zaklatott éjszakáinak egyikén. A filmszerűen pontos látomás később is rendre vissza-visszatért. Az álma, amelyben egy öregember levelet kap. A levelet évtizedekkel korábban postázta a vénség szerelme. A levélből kiderül, hogy a nő viszonzszerette, ám, mivel a küldemény elkeveredett, és évtizedekig bolyongott a postahivatalok átláthatatlan labirintusában, az öreg erről már túl későn szerez tudomást. Mi van, ha az az álom egy jel volt, tette föl magának a kérdést P. Átvitt értelemben vagy akár direkt módon...

– Lehetséges, hogy Mandola levelet írt nekem, amikor kiszabadult a fogságából, és csak azért ment Dániába, mert nem reagáltam rá? De mit csinált, mielőtt északra utazott? Mi történt 1999 és 2001 között?

Egy járókelő megvető pillantása döbbszentette rá, hogy hangozan gondolkodik. Nem érdekelte. Igyekezett kivenni a fejéből a levél lehetőségét. Távolról sem logikus. Miért írt volna, ha föl is keresheti? Ebben a városban őt nem nehéz megtalálni, sosem volt az. Habár 1999-ben Peti, az üzlettársa és barátja többször is magával vitte hetekre, néha egész hónapra különböző országokba. A vállalkozás miatt utaztak, akkor fektették le a hosszú távú alapokat. Mi van, ha éppen egy ilyen kiruccanas idején szabadult Mandola, s ezért nem találta meg P.-t? És ha így történt, miért nem hagyott üzenetet?

– Meg kellett volna kérdeznem attól a ribancától – szűrte a fogai közt gondolta P. –, hogy napra pontosan mikor engedte szabadon a hűgát.

Zihálva lélegzett. Nem először és nem utoljára azon a napon. A cidert ezúttal kifejezetten kellemetlen ízűnek érezte. Pedig amióta csak megismerte ezt az italfajtát, finomnak találta. Ezúttal azonban úgy érezte magát, mint akinek az italába ginát kevertek.

– És miközben ájultan hevertem egy sarokban, minden szervemet hitványabbra cserélték, ellopták a lehetőségeimet és a jövőmet, manipulálták a múltamat. Még a szerelem kódját is módosították bennem – mormolta.

Hirtelen eszébe jutottak egy amerikai író sorai. Nemrégiben olvasta. A szerelem folyamat, amelynek során egy ember megpróbál megismerni egy másikat. Nem tudta eldönteni, az a folyamat, amelynek Mandola és ő részesei lehetnek, lezárult-e, elérte-e a célját – ha ebben az esetben egyáltalán létezett olyan, hogy cél. Egykor jól ismerte Mandolát, s régóta sejtette már, hogy pontosan ez volt a lényege kettejük történetének, ez az egykor. Ismerte Mandolát – a saját idejében, a közös idejükben. De fogalma sem volt a másik Mandoláról, aki Mandola önálló, elszigetelt idejében élt, Mandola lehetséges világában, bezárva valahol egy félkész épület pincéjében. (Mivel fűtöttek rá télen? – hasított belé hirtelen. Menten el is hessegette magától a gondolatot. Semmiféle jelentőséggel nem bírt immár.) Mandola ugyancsak ismerte őt a közös idejükben, de a későbbi P.-időkben már idegennek látta volna, ha láthatja. Talán látta is, ki tudja. Annamari négyévnyi fogva tartás után engedte el Mandolát. És akkor, amikor szabadult, már nem biztos, hogy P. ismerte a szerelmét. A szerelme sem biztos, hogy ismerte azt a P.-t, akivé ő akkorra vált. És ezzel tisztában is lehetett. Mert Mandola sokkal okosabb volt, mint P. Talán ezért nem is kereste a férfit. Vagy ha kereste, és rátalált, ezért nem szólította meg, ezért nem folytatódhatott az élet, az az igazi. Mert már megszűnt igazinak lenni. A közös idő bezárult, semmiféle csillagkaput nem nyithattak többé, amelyen visszatérhetnének abba az időbe. A közösbe, a szépbe. Végző soron P. arra jutott, ez lehet a legvalószínűbb oka annak, hogy Mandola meg sem állt Dániáig. Egészségügyi középiskolában végzett, kézenfekvő, hogy a nővérmunkát választotta. Az is érthető, miért

ment olyan messzire. Akárhogy is, akármiért is, az aarhusi kórházba került. Csábító lenne azt állítani, hogy minden körülmény és esemény ellenére kerülhetett volna jobb helyre is. Nevezetesen P. mellé. Ez az állítás azonban nem állná meg a helyét. Hiszen akkor már nem ismerték egymást... Kudarcot vallott velük az élet, vagy ők vallottak kudarcot az élettel? Egyre megy. Járt így az élettel más is. Annamari, Balázs, Zsolti, Manó, Endre, Zebulon. P.-nek úgy tűnt, mindenkivel ez történt, akit csak ismert. Tehát vagy mindenki erre szolgált rá, vagy...

Kiitta az utolsó kortyot a harmadik üveg ciderből, aztán elindult hazafelé. Azon tűnődött, miért kellett megtudnia mindazt, amit megtudott. Nem lenne jobb befejezetlenül, magyarázat nélkül? Arra jutott, a kérdés önmagában botorság. Válaszra méltatni még inkább az. Úgy döntött, mégsem a lakására megy, inkább a folyópartra. Nézni, miként úszik el a dinnyehéj. Mint hajdanán. Hát, sehogy nem úszott el. Tavasz volt, pillepalackok, félcipők, bugyik, nejlonzacskók lebegtek a víz színén. Dinnyehéjat sehol nem látott a kacsák, a le-lecsapó sirályok és a horgászszinórok között. A folyópartról eszébe jutott Papa, amint arról mesél, miként ültek itt egykoron, valahol errefelé, s hallgatták Feri meséit a csillagos égről. Az este még messze járt, csillagokból éppen annyit lehetett látni, mint dinnyehéjből.

Megkereste azt a helyet, ahol régen az a bizonyos félreeső pad állt. A sétányt azóta fölújították, a padnak, amelyen 1995 tavaszán és nyarán olyan sokat üldögélt, nyoma sem maradt. Hátát nekivetette egy fának a pad hült helye mellett. Várakozott. Maga sem tudta pontosan, mire is. Várt, várt, várt. Lassan köré ereszkedett az alkonyat. Szerette volna teljes szívéből Balázst, Zsoltit és Annamarit hibáztatni mindazért, ami Mandolával történt, amin keresztül kellett mennie; szeretett volna elégtételt érezni, amiért így vagy úgy, de az ő életük, a bűnösök élete is tönkrement, gyűlölni akarta őket, vadul és engesztelhetetlenül. Mindhiába. Nagyon jól tudta, hogy legalább annyira felelős ő maga is. Észre kellett volna vennie, mi készül a szerelme ellen, aztán halált megvető bátorsággal megakadályozni. Vagy egyáltalán nem

is kellett volna lennie, de semmi esetre sem Mandolával, hiszen a Mandoláéval elkeveredő létezése provokálta ki az egész szörnyűséget.

– Akárki más lett volna a helyedben, ugyanezt okozta volna – hallotta Endre ifjúkori hangját a fa törzséből. Sziszegve, dühöngve igyekezett elkergetni a hallucinációt. Miután úgy érezte, sikerrel járt, durván ostorozni kezdte magát, amiért mentségek után kutat, de még csak föl sem vállalja, hogy ki akar bújni a felelősség alól, hanem egy régi, becsapott baráttra löcsöli rá! Kímélet nélkül szidalmazta magát, hosszú percekig keresztül, fáradhatatlanul szórta a goromba szitkokokat és átkokat saját fejére. Nem elég, hogy a feltűnésével veszélybe sodorta Mandolát, a lány eltűnése után sem tett jóformán semmit! Buszon, vonaton és stoppal bejárta a fél országot, hátha belebotlik elveszett szerelmébe, s miután ez (magától értetődően) nem történt meg, csak ücsörgött a folyóparti sétány egy padján, a halálmadárral cimborált, húzta az időt. Egész életében soha semmi fontosat nem oldott meg, még a megélhetését is egy szerencsés véletlennek köszönheti. De a szerencséjével sem tudott jól sáfárkodni, csak sodortatta magát a sorssal, a körülményekkel, akár egy kísértethajó az óceán áramlataival. Mélységesen undorodott önmagától. Kizakadt belőle egy, az egész életét elmondó sóhajtás, azzal újra korholni kezdte magát.

Önmarcangolását szárnyak suhogása szakította félbe. Alig egy méterrel a lába előtt leereszkedett egy kувik. Nem lehetett magasabb 20-25 centiméternél, a szeme sárgán foszforeszkált, a csőre lefelé görbült. Két-három percig figyelte P.-t, lentről fölfelé, sandán. A fejét közben többször egymás után hol a jobb, hol a bal vállára ejtette, végül egy erőteljes, szinte dobhártyaszaggató „uhhh” hangot kiadva elrepült. „Bagoly huhogott valamerre a bástyán – írta Krúdy –, amelynek hangjától amúgy sem tudnak aludni azok a szerencsétlenek, akik sohasem tudnak beljebb jutni az álom pitvarából a legbelső, legékeesebb szobába...”

27. fejezet

Mandola története

Kislány korából alig maradtak emlékei. A több mint négy év bezártság alatt olykor megpróbálta földézni, mi történt vele az iskoláskor előtt, de jóformán semmire se jutott. Csak néhány töredéket, egy-két történetmorzsát tudott előcsalogatni. Az iskolaévekből már jóval többre emlékezett.

Másodikos volt, amikor egy állami gondozott gyerek érkezett az osztályba. Attól fogva biztosra vette, hogy ő is olyasmi, mint az a visszahúzódó, a sodrából mégis könnyedén kihozható, társait folyvást szűkre húzott szemmel méregető kislány. Úgy hitte, őt is elhagyták babakorában. Aztán örökbe adták. Már gimnazista volt, amikor leszámolt ezzel a képzzettel.

Nem tudom, örüljek-e annak, hogy vér szerinti tagja vagyok a családomnak, vagy keseregjek miatta – írta a naplójába, amit érettségi után elégetett. Maga sem tudta, miért gyűjtotta meg, és nézte végig különös nyugalommal, ahogy elemésztik a lángok. Illetve talán pontosan ebből az okból. Hogy soha nem tudta meg, miért. Hiszen azért írt naplót, hogy magyarázatot találjon. Nem talált. Arra kivált nem, hogy miért nem palástolják előtte. Mert nem palástolják, az nyilvánvaló.

– Csak azért, mert nem lettem fiú? – kérdezte magától.

Írt, jegyzetelt, körmölt, hátha megleli, amire vágyott. De írhatt volna akár ezer oldalt, akkor sem talál semmit. *Sokkal több dolog van, amire nincs magyarázat, mint amire van. És ezt el kellene fogadni. Az elfogadás a megoldás. Egyúttal magyarázat.* Ezek voltak az utolsó mondatok a naplójában. Mindet fölemésztette a tűz.

– Sajnálom, hogy meghaltak – mondta a nővérének 1999-ben.
 – Nem szólhattam a temetés előtt – dünnyögte Annamari. – El akartál volna jönni.

Mandola keserűen vigyorgott.

– Sokfelé el akartam menni az elmúlt négy és fél évben.

– Mehetsz most már – emelte rá a tekintetét Annamari. Egyszerre csillogott benne rettegés és beletörődés.

– Nem tudod elfelejteni Zsoltit, akár sítire is mennél, hogy eltereld a gondolataid róla.

– Mehetsz most már – ismételte Annamari.

Pár pillanat múlva, mintegy gépiesen hozzátette:

– Ha megígéred, hogy nem jelentesz föl. Sem engem, sem a fiúkat.

– Nem jelentek föl senkit.

Mandola komolyan is gondolta, amit mondott.

– Annak a hülyegyereknek se mondj el egy szót se!

– P.-re gondolsz.

– Megkeresed, nem?

– Szeretném.

– Lehet, hogy ő is szeretné – sziszegte Annamari.

– Hisztérikus vagy – állapította meg Mandola. – Nekem is lenne hozzá jogom.

– Menj el! Tűnj már el!

1999-ben P. még az anyja lakásában lakott. Mandola könnyedén odatalált, a város alig változott négy és fél év alatt. Hiába csöngetett, nem nyílt ki az ajtó. P. nem volt otthon. Nyugodt volt. Maga sem tudta, mitől olyan nyugodt. Majd azt mondom mindenkinek, hogy kómában voltam külföldön, gondolta. P.-nek viszont nem mondhatom ezt. Neki az igazat kell. Meg azt, hogy sokkal több dolog van, amire nincs magyarázat, mint amire van. És ezt el kellene fogadni. Az elfogadás a megoldás. Egyúttal magyarázat. Utánunk pedig a vízözön.

Leült a lépcsőre, a bejárat előtt. Úgy fél órája várta P.-t, amikor egy bevásárlócekkerek alatt görnyedő asszony érkezett.

– Csónakost várja? – kérdezte.

- Igen – ugrott talpra Mandola.
 - Gondoltam. Hozzá szoktak jönni mindenfélék – letette a szatyrokat a lábához, keresni kezdte a kulcsát, hogy bejusson a lépcsőházba. – Még itt lakik, de már nem sokáig.
 - El akar költözni?
 - Bejött neki az élet. Gazdag. Egyik nő a másik után, boldogság, gondtalanság. Óva intem magát tőle. Érzéketlen tuskó. Mint minden gazdag disznó.
 - Gazdag?
 - Igen, egy másik maffiózóval keresik azt a tömérdék pénzt. Vagy lopják. Nyilván nem becsületes úton szedték meg magukat. Úgy nem is lehetséges ebben a kurva világban! Óva intem magát tőle! Érzéketlen tuskó. Mint minden gazdag disznó.
- A lépcsőház ajtaja nagyot dörrenve csapódott be. Mandola elfejtette megfogni, így továbbra is kint ragadt.

A nővérétől kapott pénzen kivett egy szobát az egyik panzióban. A nővére igazolványát használta. Abban maradtak, Annamari két-három hét múlva bejelenti, hogy elvesztette. Haladék. Ezt a szót használták erre. A szobájában, az ágya melletti éjjeliszekrény felső fiókjában két könyvet talált. Az egyik a Biblia volt. Ezen meglepődött. Ez újkeletű szokása lehet a panziósoknak, gondolta. A másik egy régi, német nyelvű kötet. Wilhelm Heinrich Roscher: *Die Sieben und Neunzahl im Kultus und Mythos der Griechen*. 1904-ben jelent meg Lipcsében. Ezt olvasgatta, bár gyöngé némettudásával alig-alig értette. A 11. oldalon magyar nyelvű széljegyzetet talált: *Kósz szigetén 9 és 27 volt az áldozati bikák száma*. A mondatot aztán megtalálta az eredeti szövegben is. 9 és 27, gondolta. Mintha jelentősége volna. A könyvet elcsomagolta. Könyvet lopni nem bűn, végül is. Áldozati bikák, áldozati tehének, ezek a szavak jártak a fejében naphosszat.

Nem akart kérdezősködni P. után. Félt, hogy elárulja magát. Illetve a nővérét. Ezt sem akarta. Nem akarta, hogy Annama-

ri börtönbe kerüljön, nem akarta, hogy tárgyalásokra járjanak, nem akarta, hogy tovább folytatódjon, ami négy és fél évig folyt. Azt akarta, hogy kiderüljön P.-ről, hogy nem maffiózó, nem érzéketlen tuskó, és nem gazdag disznó. Ezen kívül semmit sem akart. Minden nap kereste P.-t. Egyszer sem találta. Néha ismerőseket látott az utcán, olyankor elbújt egy fa, egy hirdetőoszlop mögé, vagy gyorsan befordult egy sarkon, elsietett. Nem készült még föl találkozásokra. Nem tudott volna elszámolni négy és fél évvel. És nem is akart. Ezt sem.

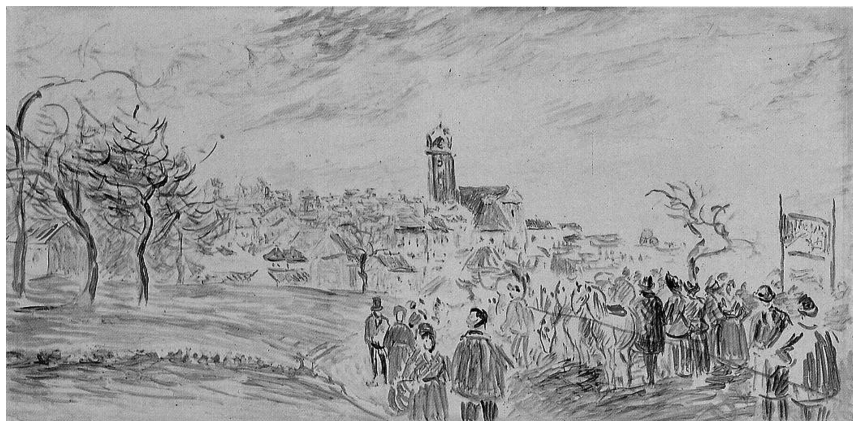
Végül bedobott egy üzenetet P. postaládájába, aztán elutazott Budapestre. Miután P. két hónapig nem jelentkezett, elutazott Svédországba. Úgy döntött, nem erőlteti, az semmi jóra nem vezet. Annamari egy volt osztálytársa révén jutott iratokhoz. Az eltűnt személyek listájáról, vélhetően egy – utóbb adminisztratív hibának nevezhető – hanyagság miatt nem került le.

Amikor P. hazatért, bele sem pillantott a postaládájába. Peti üritette ki másnap, amikor érte jött. Tucatnyi színes reklámújság között bújt meg a boríték, benne Mandola levele. Peti átlapozta a pakkot, kétszer is. A levél elkerülte a figyelmét. Egyszerűen nem vette észre. Az egész paksamétát a kukába dobta. Nem volt ebben semmi rossz szándék. P. is utálta a reklámújságokat.

Hátat fordított a folyópartnak. Szinte menekült a sétányról. Megkönnyebbült, amikor a népes belvárosi utcákra, terekre érkezett. Lődörgött erre-arra, hagyta, hadd vezesse a testében fölgülemlett rutin, a gének emlékezete, a DNS, az enzimek, a bőre alatt lezajló biokémiai reakciók, amelyekre mintha nem lett

volna hatással sem Mandola halála, sem az, amit Annamarinál megtudott. Az élete sejt szinten folyt tovább, ahogy mindig is. Az *élet célja: a temető*, írta Krúdy. *A cél halál, az élet küzdelem*, írta Madách.

A Banditában állapodott meg. Egy hangyányit zihált, egy csöppet sápadt volt. Amikor belépett a kávézóba, *a keze remegett, a szeme ugrált, a gyomra émelygett*, mint Pelbártnak, a vénájaszakadt írónak, Bólya Péter *hősének*. Leült a sarokba, az állandó félhomályban álló asztalhoz, amelyről a törzsközség úgy tudta, az elveszett és menthetetlen magányosok számára tartatik fönn. Rendelt némi erőset, erősen nyeldekelte. A kezében még meg-megrándult egy-egy ideg, a szeme kicsit még égett, a gyomra azonban okosan elcsitult. A szíve egyenletesen vert, a vér áramlott az ereiben, az agyában. Kisvártatva átült a bejárat mellé, kedves bókokat mondott a betérő hölgyeknek, és meghívta őket egy-egy italra; fecsegett az idejüket mulató urakkal, és fizetett nekik néhány kört. Mert alapjában véve és felületesen szemlélve ilyen kedves és szeretetre méltó ember volt. És tulajdonképpen válhatott volna azzá is...

CAMILLE PISSARRO (1830–1903) festménye

A HÓNAP ALKOTÓJA

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR

Életközépi válság

*Az éjjeli órán érkező
tolvaj szomorúságot
Én, Perszeusz, Danaé és Zeusz fia,
nehezen viselem.*

*Bár van feleségem, aki szeret
(nem tudom, miért),
és Argosz királya is vagyok,
ezekben az órákban úgy érzem,
itt az alkalom.*

*Sem bor, sem altató nem segít
elűzni ezt a sóvár, földöntúli vágyat,
csak kóválygok palotám tetőteraszán,
és magyarázom, miért ne tegyem meg.*

*Pedig reszketve vágyom
látni még, csak egyszer,
ki miatt e kulturált világban
ismert lett a nevem,*

*kinek megköszönhetem
minden szobromat a téren,
s hogy hősként üdvözlöl
ifjú és vén szerte Göröghonban.*

*Ó, meghalok, csak hadd lássam
még egyszer az arcát,
csodás, kígyózó hajfürtjeit
annak a kurvának a régi időkből!*

És meg fogom tenni, tudom, nemsokára.

*Az is lehet, a sors akarja így,
mert nem adtam át, kérte bármily
szépen, fényesszavú Pallasz Athéné.*

*Itt őrzöm őt, egy elhagyott szobában,
minden este kezem a kilincsen pihen.
Ó, látnom kell, még ha ez a halált jelenti is,
a szarpedóni Gorgó hideg, zöld szemét!*

Ithaka előtt

*Azt mondd csak még egy háború és vége
csak még egyszer az idegen hegyek
a hideg éjjelek kiegyensúlyozása idegen nőkkel
csak még egyszer látni a holdat idegenben –
nem többet ennyit még egy utazás és hazatérés*

*De nem lesz vége hiába is szeretnéd
és nem lesz egy utolsó út az idegenbe –
minden utazás a legutolsó barátom
tudhatnád már feleslegesen áltatod magad*

*Bonyolult dolgok az otthon és haza
te sem tudod mit is értesz ezen
embereket helyeket kell hogy jelentsen
nőt családot svájci frankhitelt*

*Te akkor érsz haza ha útnak indulsz
az úton levésnél mást nem ismersz jobban
ott az otthonod ahol idegen lehetsz
ne fogadkozz remélj hogy eljön az utolsó
az idegenség az otthonod hazád*

Líbia

Alexandriából Marsza Matrúhba mentünk, onnan Szallumba. Haragoszöld volt a Földközi-tenger a határváros mellett, és üvöltött a szél a vörös sziklák felett. Nagy erővel tavaszodott. Napközben balzsamos meleg volt a levegő. Az ember megizzadt, ha sokáig állt a napon, de éjszaka még hideg volt, és egyre hidegebb lett, minél közelebb mentünk a nyugati sivataghoz.

A boszorkányok óráján tisztán hallottam, hogyan készíti az ördög a sivatagot. Ha a hirtelen hidegtől tudtam is volna aludni, a sziklák pattogása tett róla, hogy álmatlanul bámuljam a zölden derengő csillagokat a hosszú sötétségben.

A sofőr nem volt hajlandó Szallumnál tovább vinni minket, mindegy volt, mennyi pénzt ajánlunk. Kipakolta a hátizsákjainkat, és otthagyt minket a főútcán. Az ingeink a bőrünkre tapadtak az izzadságtól, és finom csíkokat húzott az arcunkra a kosz.

Egy kanadai-egyiptomi fotóssal mentem a líbiai polgárháborúba.

Fuvar kellett találnunk, ezért betértünk az első étterembe. Faforgáccsal felszórt garázs volt, égett olajtól megfeketedett tállakkal, ahol csirkét és rizst szolgáltak fel a helyieknek. Ez volt Szallum egyetlen étterme.

Csikorgott a homok a fogaink között, miközben ettünk. Az étterem tulajdonosát kérdeztük arról, hogy nem tud-e valakit, aki átvinné minket a határon, egészen Bengáziig. A férfi elsza-

lajtott egy gyereket valahová. A fiú azzal az üzenettel jött vissza, hogy az ászr imádság után a beduinok idejönnek az étterembe, és megtárgyalják velünk. Vártunk.

Az izzadtságunknak már szaga volt a remegő forróságban. Két óra várakozás után két, kifejezetten elegáns férfi lépett be az étterembe. Vakítóan fehér galabijában voltak, a hajuk és a szakálluk csillogott az olajtól. Fintorogva ültek le az asztalunknál.

– Csak magukat kell átvinni a határon, vagy valami mást is? – kérdezte az egyikük. Klasszikus arabot beszélt, a Kegyes Korán nyelvét. Ritkán hallani egyiptomit így megszólalni.

– Nem, főnök, csak minket – feleltem, mire megkaptam életem egyik legnagyobb bókját.

– Hol tanult maga arabul, valami taxisofőrtől Kairóban?

– Igen.

Nem volt több kérdése. A megvetés szikrázott a szemében. Az üzletből végül nem lett semmi. Ők a csempészetben voltak érdekeltek. Óriási mennyiségű fegyver vándorolt át a líbiai határon Egyiptomba, hogy a beduinokon keresztül a Gázai övezetben hasznosuljon, mióta Kadhafi elnök lerakatainak nagy része a felkelők kezébe került. Ez volt a fő megélhetésük, soha nem mentek át a hivatalos határon. Nem is állt szándékukban átvinni bárkit is. Azt hitték, mi is azokhoz a nyugatiakhoz tartozunk, akik éppen a demokráciát viszik Líbiába.

Pár napja jelentették be a franciák, hogy „no fly” zónát hoznak létre a felkelt városok körül, hogy megakadályozzák a Kadhafi vezette hadsereget, hogy Grad rakétákkal és orosz harci helikopterekkel egyszerűen leradírozzák a térképről a lázadókat, a városaikkal együtt.

Ezek nyilván nem mi voltunk. Végül egy hatvan közeli birka-pásztor vitt fel minket a vörös sziklán álló határátkelőhöz. Egészen Tobrukig vitt az öreg, és pénzt sem nagyon akart elfogadni tőlünk – a gyerekei harcoltak Kadhafi ellen Bengáziban.

Éjszaka értünk oda. A város sötétben állt, a külváros kiégett épületeit tüzek fényei világították meg, lázadók melegedtek körülöttük a fagyos éjszakában.

A főtéren napszaktól függetlenül tömeg volt. Néha a levegőbe lőttek a fegyveres férfiak, amikor hírek érkeztek a harcokból. Ha jó hírek, azért, ha rossz hírek, akkor azért.

Nem tartott sokáig akkreditáltatni magunkat, mert az egész nemzetközi sajtó képviseltette magát. A város körül már nem folytak harcok, erről tett a francia légierő. A „no fly” zóna azt jelentette, hogy mindenre lőttek, ami katonai járműnek tűnt. A felkelők Toyota pickupokat alakítottak át, régi, orosz légvédelmi ágyúkat szereltek fel a platókra. Prímán megkülönböztethetők voltak a kormány harckocsijaitól, hidegháborús katonai eszköz-parkjától.

Négy napon keresztül a várost fotóztuk, az eufóriában úszó tüntetéseket, a kilőtt Gradokat a város határán a szikrázó kék ég alatt vagy az átállt katonák által a civileknek tartott kiképzést. Egy nap elég volt, hogy bárki elsajátíthassa a Kalasnyikov vagy a KPV nehézgéppágyú szakszerű használatát, és mehetett is a frontra.

Az újságírókat azonban nem engedték oda, illetve csak hosszas huzavona után. Az ostrom alatt álló Miszrátába való eljutáshoz várólistára kellett feliratkoznia az embernek. Vártunk, de amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a nevesebb lapokat előnyben részesítik, úgy döntöttünk, inkább az Adzsabéja városánál húzódó fronthoz megyünk le.

Egy katonai konvojjal érkeztünk a rommá lőtt városkába a sivatag közepén. A lázadók előretolt helyőrsége a város szélén állt. Egy hotelben készülődtek az emberek. Fiatal fiúkkal beszélgettünk arról, hogyan képzelik el Líbia jövőjét, ha véget érnek a harcok. „Demokráciaként” – mondták, de hogy mit is értenek ez alatt, azt nem tudták körülírni. Nem is nagyon akarták. Úgy gondolták, bármilyen rendszer csak jobb lehet Kadhafinál, egyébként meg nem nagyon foglalkoztak a jövővel, mert mind azt remélték, hogy elesnek a harcokban, így Isten mártírként azonnal a menynek országába fogadja őket.

Nagyon elégedett voltam magammal, hogy észrevettem, hogy a szakállas dzsihadisták csíkokra tépik az újságokat, galacsinokat

gyurmáznak belőlük, és a fülükbe dugják, így indulnak ki a front-ra. Leírtam a noteszomba, bár nem igazán értettem a dolgot.

A frontvonalon aztán minden értelmet nyert. Azt hittem, végleg megsüketültem, miután fél órán keresztül álltam egy a gép-ágyújával folyamatosan tüzelő pickup mellett. Három nappal azután is csengett a fülem, hogy visszaértünk a frontról.

A lázadók egyébként offenzívában voltak. Egy imám, egyik kezében napernyővel, a másikban hangosbeszélővel folyamatosan a Koránt recitálta a fel-felugató fegyverek zajában.

Néha visszalóttek a kormánycsapatok. Látni nem láttuk őket, de az elhúzó golyók hangját hallottuk a fülünk mellett, és láttuk a becsapódásukat a homokzsákokban. Ilyenkor a földhöz vágtuk magunkat. A forró beton felhólyagosította az ember kezét, az üres töltények és a kilőtt harckocsik látványa egészen apokaliptikus volt ebből a perspektívából.

Úgy terveztük, hogy csatlakozunk az előrenyomuló lázadókhoz. Ez ellen senkinek sem volt kifogása, ellenben meg kellett várunk, hogy előtte megérkezzen a demokrácia. Már ment le a nap, amikor Mirage vadászgépek húztak el a fejünk felett. A távolban robbanásokat láttunk, ekkor indultak meg a lázadók.

A faluban, amit felszabadítottak, már egy lélek sem volt. Vak-sötétben és süketen mentünk vissza Bengáziba, onnan pedig hajnalban indultunk Egyiptomba.

Azóta kilenc év telt el, de a polgárháború a mai napig tart. Jelenleg éppen Törökország és Oroszország viszi a demokráciát Líbia sokat szenvedett népének, akik már visszasírják a csatornából előhalászott és meglincselt Kadhafit. Az arabok géniuszát néhány hónappal ott-jártunk után ölték meg. A haláláról készült videón már nem tűnt Istennek.

Laik Eszter

Pokol kívül és belül

Mítoszok és motívumok
Jászberényi Sándor prózájában

„»Nem vagy egyedül« – írta a falra különböző betűméretekben minden négyzetcentiméterre az előző lakó” – olvassuk a *Banana Split* című novellában (*A lélek legszebb éjszakája*), amikor az elbeszélő kairói szállodaszobájában fekszik kialvatlanul. Jászberényi hősei – a legtöbbször Maros Dániel haditudósító – valójában folyamatosan az egyedüllét, a magukra utaltság csapdájában vergődnek, úgy, hogy mindenekelőtt önmaguktól próbálnak menekülni. A prózakötetek visszatérő, szinte állandó hőse, legtöbbször elbeszélője is kézzelfogható, materiális okát adja menekülésének – házassága tönkrement, és felesége „elrabolta” kétéves kisfiukat, akit apja jó ideje nem láthat. Nem tudjuk, valójában mi történt, hiszen az eseményeket csak a férfi interpretációjában ismerjük; számos megnyilatkozásából azonban sejthető, hogy ennél valami mélyebben gyökerező meghasonlás munkál annak a döntésnek a hátterében, hogy a Közel-Keleten folytatja életét haditudósítóként-fotográfusként. Maros Dániel tehát beleveti magát a földi poklokba, és sorsának epizódjait felvillantva Jászberényi Sándor olyan világokat hoz közel hozzánk kötetekben, amelyeket legfeljebb a hírekből ismerhetünk felszínesen – vagy még annyira sem...

Egy verseskönyv után (*Ikarosz repülni tanul*), amelyben a líra nyelvén fogalmazódik meg az említett kiszakadásvágy, Jászberényi 2013-ban tudósítás-/naplókötettel jelentkezett (*Budapest–Kairó – Egy haditudósító naplója*), amelyben immár a hadszíntéri munkának elköteleződő, fiatal újságíró-költő-író szemén keresztül követhetjük az „arab tavasz” forrongó napjait. A könyv

megjelenésekor az olvasó még nem sejthette, hogy ezek a személyes hangú, az események és a muzulmán világ sűrűjébe gázoló beszámolók az „előszobái” egy eseményszámba menő kortárs irodalmi fordulatnak, amelyet az író első tisztán szépirodalmi műve, *Az ördög egy fekete kutya* hoz majd el. Mert mi is történt valójában a *Budapest–Kairó* és az utóbb említett novelláskötet között? A szerző magasabb szférába emelte a közel-keleti élményeket, mintegy áthelyezte testsúlyát a reáliákról a történetmesélésre, úgy is mondhatnánk: az esemény immár háttérbe szorul a történet javára. A sorsdráma lép elő novellái szervezőelvévé, az élet megélhetetlensége, mert valami felsőbb akarat szüntelen beleártja magát a szereplők mindennapjaiba. Az írói eszközöket tekintve a kimondás helyett a megmutatás, a konkrét élethelyzetek morális csapdaként történő ábrázolása, illetve a mágikus elemek térhódítása a legfontosabb elemei Jászberényi szépírói „fordulatának”. A megjelenített sorsok mögött felsejlő értelmezési lehetőségek mindenben az olvasóra vannak bízva.

Az ördög egy fekete kutya (2013) lázálmos felütése az egész kötet kontextusát meghatározza, sőt a zárónovella ópiummámoros történetével keretbe helyezi: a kettő között Maros Dániel mindvégig valami furcsa lebegésben sodródik az eseményekkel, vetődik helyszínről helyszínre, s közben persze nagyon is józannak kell maradnia a torkolattüzek, bombák, Gradok és gépfegyverek zajában. Ha a fotós nem ússza is meg ép bőrrel a halálos kalandokat, mégiscsak életben marad, míg körülötte hullanak kollégái, alkalmi szeretője, helyi ismerősei – ez a fajta védettség is Maros személyének finoman misztikus rétegéhez tartozik. („Szarmazástörténete” *A varjúkirály* kötetben csillan majd meg realista közegben, annál több mitologikummal átítatva.) A halál állandó közelsége amúgy még az európaiak számára sem viselhető el babonás hit nélkül: erről szól *A Blake-szabály* című novella, amelyben először találkozunk a következő novelláskötetben is felbukkanó szellemlovas, vagyis a helyi jós, rontásűző alakjával. Már a kötet címadó novellája a mágikus szférába emeli a nagyon is naturalista történeteket: egy félelmetes, sátáni fekete kutya ga-

rázdálkodik a jemeni sziklás hegyekben kialakított sírboltokban, és szétmarcangolja az oda temetett holttesteket. Az emberhúst lakmározó bestiát ki kell löni, a feladat azonban nem könnyen véghez vihető. Az egész történetet belengő baljós végzethangulat a novella végén éri el a csúcst: bármit tegyen is az ember, valami nagyobb erőnek a játékszere marad.

Maros lépten-nyomon szemtanúja és részese a pusztulásnak, az értelmetlen gyilkolásnak, az emberi élet elértéktelenedésének, ám az író a lehető legviszafogottabban közvetíti nekünk a férfi lelkében zajló folyamatokat, nem „tudósít” az érzelmeiről. Az elbeszélések hidegen tárgyilagosak, szikárok, a dialógusok szűkszavúak – különösen Maros megszólalásai! –, nehéz volna akár egyetlen felesleges szót találni Jászberényi mondataiban. Ám az apró gesztusokból, árulkodó félmondatokból és a főhős tetteiből nagyon is sejtjük, mi játszódik le benne. Ennek a literszám ledöntött whiskyk, az egymás után „fogyasztott” prostituáltak, a kilószám megevett nyers ópium és elszívott marihuána csupán felszínes megnyilvánulásai.

Azáltal, hogy mások történeteit hallgatja, illetve részt vesz azokban, a fotóriporter nem kívülálló többé, a beavatódás mélybe vezető lépcsőfokain lépdel. Noha a határokat meg kell vonni, s ennek az erkölcsi dilemmának drámai példája a *Valami a szakmáról* című novella, amelyben a meglehetősen nagyképű, rutinos vén róka, a hírügynökség főszerkesztője rábíz Marosra egy újságírónőt, aki az életét teszi fel (vagy talán áldozza?) egy tűzharcban egy gyerek megmentésére. Vajon mennyit ér az erről készült fotó, amelyet Marosnak sikerül elkattintania? Vagy Az *első* című novellában: „Még mindig arra gondolsz?” – kérdezi Musztafa a sápadt újságírót, miután végignézik három ember kivégzését. Amikor a fotós azt firtatja, kik voltak az áldozatok, Musztafa így felel: „Sosem tudjuk meg. Feleslegesen járatod az eszedet ezen. Gondolj arra, hogy ők halottak, mi meg milyen jókat eszünk.” Maros Dániel feladata nem kisebb, mint megszokni a megszokhatatlant – például, hogy egyik pillanatról a másikra elveszíti a nőt, aki támasza tudott lenni a pokolban; hogy a test-

vérét gyászoló fiú öngyilkossága a legundorítóbb bűn az iszlám-ban; hogy a hullahegyek számbavétele egyszerű adminisztrációs feladat; vagy hogy az egyiptomi orvos, aki sebesültek százait próbálja megmenteni, csak annyit kér Istentől, hogy a lánya életben maradjon – ám a gondviselés cserbenhagyja.

A kötetben a közel-keleti történetek mellett megjelennek a hazai környezetben játszódó novellák, amelyek ugyanúgy élet és halál anyagi és szellemi síkon zajló küzdelmét ábrázolják. A Jászberényi ábrázolta pokol ugyanis nem ér véget a háborús övezetekben – nem kapunk feloldást békés körülmények között sem. A *Profi gyilkosok*ban egy kiskamasz testvérpár fiatalabb tagja próbál végezni egy szinte halhatatlan varjúval, és apja avatja be az ölés természetének sajátosságába. Győzelem, veszteség és tisztesség kérdését feszegeti a *Hogy ne győzzünk* című történet, amelyben két fiatal srác egy alaposan összevert harmadik társukért áll bosszút – csak épp nem azokon, akiken kellene. A kötet egyik legfelkavaróbb novellája *A sivatagban reggel hideg van*, ahol az elbeszélő az elhalt apa hagyatékát felszámolni utazik vidékre, ám a házban bezárva ott várja a magára maradt kutya. Akár a címadó novellában, itt is szabadulni kell az ebtől, a gyűlöletes apafigura „tartozékától”, csak itt ördögi bestia helyett egy kétségbeesetten ragaszkodó állatot látunk. A főhős brutalitása, a leszámolás kegyetlensége látszólag nem különbözik a harctéri novellákban bemutatott véres pusztítástól, a férfi hátborzongató ridegsége mögött mégis felsejlenek az elszenvedett traumák okozta lelki károk. A zárónovellában az író mintegy egymásra fotózza a Duna-parton játszódó, szinte banális eseményeket és az ópium hatása alatt újraélt gázai történetet, amelyek közös kulcsa a felelősség kérdése: legyen szó „csupán” egy uszályról vízbe boruló és süllyedni készülő hordókról vagy egy becsapott harcostárs iránt érzett felelősség terhéről.

Jászberényi nem enged első novelláskötetének fojtogató intenzitásából *A lélek legszebb éjszakájában* sem. Míg *Az ördög...* történetei könnyen sodornak magukkal, e második prózakötet

bizonyos pontokon talán túlságosan is sűrű: olykor nehéz befogadni az olvasó által valószínűleg kevéssé ismert történelmi-politikai konfliktusok részleteit, szereplőit. Mintha azonban az író szerencsésen ráértzett volna a monotonia felderengő veszélyére: az utolsó két novella a forrongó egyiptomi, izraeli és palesztin miliőtől már távol játszódik, és új utak felé mutat a főhős élet-történetében.

A lélek legszebb éjszakája a „Történet álmatlanságról és örületről” alcímet kapta, minthogy a kötet kiindulópontja és valamennyi novellájának visszatérő motívuma a főhős inszomniája, illetve a szűkebben-tágabban értelmezett örület. Nemcsak az elme megbicsaklásáról és a tudatmódosításról van itt szó, hanem mindenről, ami a józan ész ellen hat: az esztelen gyilkolásról, az önmagáért való erőszakról, az élet irracionális igazságtalanságairól. A nyitónovellában máris egy szellemlovashoz – helyi jóshoz és rontásűzőhöz – fordul az elbeszélő Maros, hogy az szabadítsa meg az álmatlanságot okozó átoktól. A szituáció egyszerre hat misztikusnak és arcátlan szemfényvesztésnek: a megszólaló Nokia telefon és a sebtiben bementett ár azonnal kibillent bennünket a „varázslat” bizonyosságából – a mágikus és a profán, a szellemi és anyagi e kettőssége végigvonul a kötet valamennyi történetén. A következő, jeruzsálemi, karácsonykor játszódó történetben (*Tél az ígéret földjén*) is épp a mobil pittyegése szakítja meg a betlehemi születésről szőtt gondolatokat, és felbukkan benne a Jászberényi-prózák kiemelkedően fontos motívuma: a gyerek. Nem csak az éppen születő és megváltást hozó, de a hús-vér kisgyerek is, aki léthelyzetéből eredően örök áldozat, mindig a teljes kiszolgáltatottságot jeleníti meg. E novellában csupán *odaképzeltük* a gyereket az író által megteremtett üres helyre: a fotósnak egy katona barátja elmeséli, miként tett szert a saját gyerekeinek ajándékba hozott, a boltokban már sehol nem kapható divatos robotjátékra: egy gázai akció során az egyik agyonlőtt milicista mellett találta. A katona kérdése késként áll meg a levegőben: „Mi a francért volt ez a játék egy palesztin milicistánál?”

Ebben a ki nem mondásban, az üres helyek megteremtésében lakozik a Jászberényi-prózák legfőbb ereje: semmi sem „készen tált”, a történetek nyugtalanítóan továbbcsengenek az olvasóban, akár egy soká rezgő húr. Szintén gyerekek a főszereplői *A kutya kölykének*, amely Kairó Halottak városa nevű negyedében játszódik, és már a felütése is elborzaszt: „Két döglött korcs himbálózott a szélben. A nyakuknál fogva akasztották fel őket, drótkötéllel, a sikátor bejáratánál. Friss döögök voltak, a bundájukból csöpögő vér kis foltokat hagyott a sárban.” Ebben a túlvilági, temetői világban – az itt lakók a régi kriptákba költöztek be –, a gyerekeket harcoltatják pénzért, ide keveredik be ópiumot hajkurászva az elbeszélő, és szembesül a nyomor kitermelte brutalitás legmélyebb bugyraival.

Érdeemes e ponton kitérni a novellák fotóriporter főszereplője megélte morális helyzetekre: Maros egy pillanatra sem téveszti szem elől, hogy pénzkereseti céllal dolgozik a tűzfészekben („Tudtam, hogy jó pénzt fogok keresni a képekkel”), ezt nem egy alkalommal teljes őszinteséggel ki is mondja – például *A lélek legszebb éjszakája* címadó novellájában: „A brit követség munkatársa volt, aki tulajdonképpen semmit sem dolgozott, ellenben minden hónapban annak az összegnek a dupláját vitte haza, amit én a háborúkkal keresek.” Míg egyfelől hideg és kemény tartással igyekszik pusztán megfigyelője és megörökítője maradni a körülötte zajló véres tragédiáknak, ha akarná, sem tudná kivonni magát az események hatása alól. Önképe megőrzésének állandó eszköze – paradox módon – a tudatvesztés, úgy is mondhatnánk: józan esze az örület (kialvatlan hallucinációk, részegség, drogmámor) állapotában őrizhető meg. A címadó novella mant-raszerűen visszatérő mondatával: „Ne halj meg, M’zungu” a kairói madám addig tartja életben a férfit, amíg az ottmarad a nő mellett, ám amint hazamegy Európába, vagyis kiszakítja magát a másik testéből-lelkéből, s nem tér vissza, a védő törzsi mantra nem szól többé érte. Bár európai díszletek között, hasonló fogalmazódik meg a *Valaki virraszt érted* című novellában, ahol az alvásklinikán egy betegtárs mintegy leveszi Marosról az álmat-

lanság átkát, miután az végighallgatja, és a kezdeti merev elzárkózása után hajlandó bevonódni a másik történetébe.

A bevonódás és kívülmaradás kényes egyensúlyát ábrázolja szikár szépséggel a kötetzáró *Varjúleves* is, ahol a főhőst „Kristóf apja”-ként aposztrofálja az író, ám könnyen azonosíthatjuk a közel-keleti novellák újságíró főszereplőjével. Az apában felmerül, hogy kár volt a kisfiút magával vinnie a cigány családhoz, ahol épp a férfi egykori szoptatóanyja halálos ágyánál gyűlik össze a család, ám a kisfiú – mintegy az élet folytatódásának szimbólumaként – odaadóan részt vesz az eseményekben. A novellában már körvonalazódni kezd az elbeszélő gyerekkorának története és egy család múltja, a varjúval pedig, mint a halál elűzésének roma szimbólumával Jászberényi megnyitja az ajtót prózája új útjai felé.

A *varjúkirály* kötet (2020), mint alcíme is sugallja – „Nyugati történetek” – javarészt szakít az „idegen” világgal, miközben nem kevésbé infernalis hazai és belső tájakra navigál. Jelentős továbblépés e könyv az írói pályán: miután az író két kötetében a lehető legmagasabb szinten dolgozta fel a Közel-Kelet élményvilágát, sok irodalomkritikusban és olvasóban merülhetett fel a hogyan tovább kérdése. Lehet-e fokozni a háborús drámák erejét? Nem „ragad-e bele” Jászberényi saját témájába és szerepébe, legyen az bármilyen hiteles is? A *varjúkirállyal* a szerző meggyőző választ adott a kétkedőknek: nemcsak a színvonalat sikerült tartania, de bizonyos pontokon még felül is múlja a korábbi köteteket. (Az összképhez tartozik viszont, hogy néhány helyen ez kevésbé sikerül.)

Nincs kevesebb vér, sem áldozat. A történetek majd’ mindegyikében elpusztítanak, megsebeznek vagy bántalmaznak valakit: embert vagy állatot. Az állat mint szimbolikus szereplő – a gyerekek mellett a Jászberényi-prózák másik legfontosabb visszatérő motívuma – lépten-nyomon előkerül A *varjúkirályban*: hol egy megsebesített, erdőbe menekülő őz, hol egy fészekből kipottyant verébfióka, hol ajtókra szegezett varjak képében. S mintha az Isten mégsem békülne meg egy pillanatra sem.

A nyitónovella még Szíriában játszódik, megteremtve ezzel a kontinuitást a korábbi Maros-történetekkel, a folytatásban azonban már a gyerekkor és a családtörténet mítoszának közepébe csöppenünk, ami a kötet vezérfonala. A főhős születésének „Is-tenverte csodáját” hasonlítja az egyik szereplő a „nyugati történetekhez”, amelyekben „minden jól alakul a végén”. Ez az ironikus csavar az alcím magyarázataként azt sugallja: ne (csak) földrajzi értelemben gondoljunk nyugati történetekre, hanem mint happy endes filmekre. Ennél a műfajnál távolabb persze aligha állhatnának *A varjúkirály* novellái, s épp ez az ellentmondás vágja újra és újra gyomorszájon az olvasót. Mert „ez egy olyan vidék, ahol folyamatosan, megszakítások nélkül történnek csodák – olvasuk az elbeszélő születésének körülményei kapcsán –, de ellentétben azzal a hellyel, ahol ezerkilencszáznyolcvan évvel ezelőtt az Úristen leküldte megszületni a világ megváltóját, a kelet-európai csodáknak ára van. Ezt az árat pedig valaki egészen biztosan meg fogja fizetni. Ha nem a nagyapám, úgy az apám és az anyám, és ha nem ők, hát a gyerek maga.” Járunk bár „Nyugaton”, mit sem csökken az átkok és örökségek ereje, amelyet Maros Dániel történetről történetre cipel magával.

A Sopron környékére visszatérő főhősben felkavarodnak a gyerekkor eseményei, amelyek mindegyikében igazságérzet és igazságtalanság feszül egymásnak: legyen az egy tanár kikényszerítette verekedés, amelyben egyértelműen csak vesztes lehet Maros barátja; egy pap súlyosan téves ítélete, aminek enyhítését magától az Úrtól várják a fiútestvérek – mindhiába; vagy egy nevelő ostobasága, aki a vakság rémét vetíti előre a rendszeres önkielégítést végző kissrácnak. A gyerek mindig a hatalom – a felnőtt – áldozata, ugyanúgy, ahogyan a felnőtt egy sokkal homályosabban körvonalazódó felsőbb hatalomé. Az öncélú kegyetlenkedés talán legszívszorítóbb története a *White Madness*, amelyben az elbeszélő édesanyja nyugdíjas éveiben kedves kis játékmackókat varr, és kiviszi őket egy falusi vásárba eladni. Anya és fia már későn szembesül vele, hogy a mackókat felvásárló, nagyhangú férfiak miféle barbár szórakozáshoz használják a játékokat. Mó-

ricz világa sejlik fel e nagyon is kelet-európai történetekben, ahol nincs irgalom és együttérzés: a csoport diktálta szabályok, az erőszak és a provincialitás szüntelen tort ül az emberségen.

A kötet vezérmotívumai a kirekesztettség, a kisebbségi lét és az általános társadalmi megvetés, jelenjék meg akár ez egy roma család mindennapjaiban vagy az országon átvonuló migránsok sorsában – miközben az író szembesít sokszor bűnös naivitásunkkal is. A *Hosszú hétvége* című novellában egy bécsi opera-előadásra igyekvő házaspár a feleség unszolására felvesz az autópályán egy rokonszenvesnek látszó, fiatal arab párt, s a magyar nő győztesen dörgöli a férje orra alá: lám, milyen ártalmasak az előítéletek. Végül a szimpatikusnak látszó menekültekről épp az ellenkezője derül ki. A novella „párdarabja” *A lélek legszebb éjszakájában* olvasható. Ebben Maros szem- és fültanúja lesz egy kegyetlen kihallgatásnak, ahol ököllel kel a védelmére egy szerencsétlen arab fiúnak, aki utolsó véréig esküszik, hogy nem az Iszlám Állam tagja. A fiút végül megölik vallatói, Maros pedig nem sokkal később látja viszont egy videón, amint a „megölt kamasz (...)” egy jezidi nő levágott fejét mutatta a kamerába a hajánál fogva. Mosolygott.”

A kötetet záró, címadó kisregény színtere a szerbiai határ közelében, a semmi közepén elterülő tanyavilág. Két, intézetben felnőtt, árván maradt fiatal férfi tengődik a teljesen kilátástalan hétköznapiakban, amelyekben olcsó drogok enyhítik a hideg, az éhség és a magány elviselhetetlenségét. Ebből húzza ki őket – látszólag – az önkéntes határvadászok munkaaajánlata, akik még afölött is szemet hunynak, hogy a főszereplő (Csontos Tamás) barátja (Csabi) cigány. A határvadászok egyre véresebb erőszaka, amelybe a fiúkat is belerángatják, tragédiába fordul. A nyomasztóan sötét álmokkal, látomásokkal, a roma hitvilág varázscselekvéseivel átszőtt kisregényben Jászberényi a végsőkig fokozza a maga „mágikus realizmusát”: a Csabi rettegte varjúkirály sötét árnya fellelként borul az egész történetre, ahogy a Tamás rémálmaiban kísértő halott anyja is a végzetet hozza egyre közelebb. Kíméletlenebb lezárás aligha képzelhető el történetnek: Cson-

tost még a feloldozás, vagyis a bűnhődés esélyétől is megfosztja a rémületesen képmutató társadalom.

A *varjúkirály* című kisregény megrendítő, minden rétegében hiteles társadalmi tabló a végekről, semmivel sem kevésbé mellbevágó, mint Jászberényi harctéri történetei. Csakhogy ez a miénk. Itt már távolság sincsen, apró olvasói felsóhajtás a végén, csak az elakadó lélegzet. Jóllehet nem könnyű felocsúdni egyetlen Jászberényi-kötet után sem. Kortárs rokonát, elődjét alig találjuk a magyar irodalomban. Az utóbbi évek terméséből Danyi Zoltán *Dögeltakarítója* festett hiteles képet a délszláv háború rettenetéről, és már címében is utal a pusztulás naturalista ábrázolására. Felsejlenek Krasznahorkai apokaliptikus, víziószerűen megjelenített színhelyei és jelenetei a *Sátántangóból*, ahogy Bodor Ádám vagy Dragomán György nyomasztó világa a *Sinistra-körzetből*, illetve *A pusztítás könyvéből*. Visszaköszönnek Tar Sándor novelláinak morális dilemmái, ahogy a kiszolgáltatottak iránt mutatott, finoman átszüremlő írói együttérzés is sajátja Jászberényinek. Eltekintve azonban a motivikus és stilisztikai hasonlóságoktól, Jászberényi egészen új univerzumot teremtett. Nincs kegyelem – üzenik elbeszélései, de minél inkább igyekszünk azt elnyerni, vagy próbáljuk mások felé gyakorolni, annál inkább emberek leszünk.

„Az ember magával mér, nem mással”

Laik Eszter beszélgetése
Jászberényi Sándorral

Nem az a típusú író, aki elbújna az élet elől – kevés olyan tűzfészek van a földön, amelyet ne járt volna meg haditudósítóként, újságíróként. Az élmények idővel szépirodalommal érnek, az utóbbi időben leginkább prózákká, de Jászberényi Sándor a versírást sem hagyta el. És immár „nyugati történeteket” is olvashatunk tőle, legutóbbi elbeszéléskötetének alcíme szerint. Az alkotóval többek között valóság, előítéletek, mitológia és írás viszonyáról beszélgettünk, és arról is, mit tesz a „felhajtás” az íróval.

Fotó: Jászberényi Eszter

– *E levélbeszélgetésünk idején Egyiptomban van éppen, és azt mondta, nyár végéig ott is marad. Mit csinál egy haditudósító békeidőben? Vagy arra felé sosincs igazán béke?*

– Egyrészt errefelé sosincs igazán béke, másrészt az ember akkor haditudósító, ha körülötte lönek, és erről valamilyen médiumnak tudósít. Jelenleg nem végzek aktív háborús tudósítást, nem azért, mintha nem volna konfliktus a régióban, ahová el tudnék menni, hanem mert jelenleg nincs olyan lap, ami ezt megfizetné, és van számtalan egyéb projektem. Szeretek Kairóban élni, szeretem azt a szabadságot, amit az idegenség ad, és amit akkor tapasztalhat meg az ember, ha sokáig külföldön él. A napjaim az írással, olvasással töltöm, különböző alapítvá-

nyoknak fotózom, bonyolítom a projektjeimet a feleségemmel együtt.

– *A pályáját „hétköznapi” újságíróként kezdte, s valami váratlan sorsfordulat vitte a harcmezőkre, vagy kezdettől tudatosan készült a haditudósítói munkára?*

– Igen, egy fordulat. Egészen pontosan a Ritz-Carlton kertjében történt, ahová edzés után mindig beültem inni egy narancslevet és elolvasni a New York Times nemzetközi kiadását, ami akkor, 2006-ban az International Herald Tribune volt.

Abban olvastam, hogy N’djaménában, Csád fővárosában szabadon engedtek egy halom gyerekkatonát, én meg rájöttem, hogy erről akarok írni. Azt hiszem, nem a konkrét háborús újságírás vonzott egyébként, hanem egyszerűen megijedtem huszonhat évesen, hogy beállt az életem. Ezért mentem ki Kairóba, ki akartam kerülni az üvegbúra alól, amiben felnöttem. A háborúk ehhez csak járulékok voltak.

– *Az írói lét ebből a nem hétköznapi hivatásból bontakozott ki? Emlékszik még rá, mi volt az első műve, amelyre felfigyeltek?*

– Azt gondolom, hogy mire eljutottam az „írói léthez”, már régen nem érdekelt, hogy felfigyelnek-e, vagy sem. Az ember fiatalként mindent megadna a figyelemért, hihetetlen bizonyítási kényszer dolgozik minden fiatal íróban, költőben, hogy igazolást kapjon. Aztán ez elmúlik, és marad a lét elviselhetetlen könnyűsége. Nem igazán emlékszem, hogy volt-e, egyáltalán mi volt az „áttörés”, de mindig voltak, akik szerették, amit írok. Aztán ez eljutott a nagyobb közönséghez – ez nagyobb figyelmet jelent. Mire azonban idáig elértem, felnöttem, a személyiség megszilárdult, és megértettem, hogy az irodalom sokkal fontosabb dolog annál, szeretik-e az embert.

– *A fiatal magyar irodalomban érezni egy kissé témahiányos tendenciát, amely beleragadt a nem túl izgalmas önboncolgatásba. A Jászberényi-prózák mintha lázadásból (is) születtek volna: írjunk már végre a hús-vér valóságról, lássunk már túl a bölcsésznyavalygásainkon meg a szobánk ablakán. Jól érzem ezt az indulatot?*

– Nem igazán szeretem a köldöknézegetős irodalmat. Nem szeretem a mimózákat sem. Lehetséges, hogy el lehet jutni az emberig úgy is, hogy valaki otthon ül, és gondolkodik, én egyszer-

rűen élni akartam, tapasztalni és érteni. Engem mindig az ember és a világ érdekelt, nem az önboncolgatás.

– *A prózája legizgalmasabb jegyei közé tartoznak a mágikus, mitologikus elemek az ördögi fekete kutjától a jósló szellemlovásokon át az ítélethozó varjúkirályig. Úgy tűnik, az élet elválaszthatatlan részének tekinti a mesét, a mitológiát, mégpedig a modern élet szerves részének is... Közrejátszanak ebben személyes, például gyerekkori élmények is?*

– Abszolút. Mitikus gyerekkorom volt, és a szüleim már gyerekként a görög mítoszokat olvasták fel nekem. Ez megmaradt, szeretem a világ archaikus magyarázatait, és szórakoztat beilleszteni ebbe a végtelenül digitális és modern világirodalomba.

– *Tudom, hogy képzett olvasó nem firtatja valóság és fikció viszonyát, hiszen nem a „valóságmennyiségtől” lesz jó vagy sem a mű. A köteteit olvasva viszont szüntelenül felmerült bennem: ilyen kitalálni egyszerűen képtelenség. Olyan élet- és világtapasztalatok köszönnek vissza a lapokról, hogy aki ezt írta, nyilvánvalóan ismeri a háborút, ismeri a drága szállodák, a drogok, a nagyvárosok világát, de éppúgy a magyar vidéket és a hazai cigányságot is. Talán bornírt kérdés, de mikor, hogyan volt ideje ennyiféle kultúrát befogadni? Még csak negyven körül jár, úgy tudom...*

– Azért írtam szépirodalmat, hogy ne kelljen a referencialitás kérdésével foglalkoznom. Az igaz, hogy eddig is legalább négy ember életét éltem. Két dolgot kellett felismernem: az egyik, hogy nincs időm, a másik, hogy a teremtett világ hatalmas, és egy embernek egy élettel megismerhetetlen. Persze bennem volt fiatakként a gőg, hogy majd én; most látom, hogy ez egy lehetetlen küldetés. Mindemellett tényleg rengeteg mindent csináltam, és tényleg sok életet éltem gyorsan. Az ember azonban magával mér, nem mással. Attól én nem vagyok közelebb semmihez, hogy más még távolabb van.

– *Miközben közel hoz olyan világokat, amelyeket legtöbbünknek esélyünk sincs testközelből megismerni – szerencsére vagy sem, ezt ki-ki másként éli meg. Mit tapasztal a visszajelzések alapján: mennyire kavargják fel az olvasói világlátását, mennyire szemléletformálók ezek a művek?*

– Azt gondolom, hogy az írásaim alapvetően heves indulatokat szoktak generálni. Nem nagyon szokott senki semleges maradni, és azt hiszem, ha szemléletváltást nem is, de annyit talán sikerül elérnem, hogy gondolkozni kezdjen az olvasóm.

– A lélek legszebb éjszakájáról *nem tudtam nem Keresztes Szent János művére, A lélek sötét éjszakájára asszociálni. Ebben azt írja egy helyen a nagy misztikus, hogy amikor Isten kiveszi pólyájából a lelket, és annak el kell kezdenie önmagától járnia, a legfontosabb az önmaga és önmaga nyomorúságának megértése. Önnél a címadó novellában azt olvashatjuk, hogy egy törzsi hiedelem szerint „bizonyos különleges éjszakákon” az embert elhagyja a lélek, kiszáll a testből, vándorútra indul, és ezt nevezik a lélek legszebb éjszakájának. Csodálatosan kiegészítik egymást ezek a hitvilágok, és úgy érzem, talán tudatosan igyekszik is kimozdítani az olvasót a megszokott kulturális-vallási konvenciókból.*

– Nem mondanám, hogy ez tudatos törekvés, inkább így alakult. Az tény, hogy bármit hajlandó vagyok ellopni, ami számomra izgalmas, kezdve egy törzsi hiedelemtől a Nikomakhoszi etika konkrét passzusaiig.

– *A migráció hatására rengeteg sztereotípiát, rosszhiszemű vagy naivan jóhiszemű elképzelés, előítélet kapott szárnyra a Közel-Kelet és népei kapcsán. A varjúkirálynak is visszatérő témája ez. Ön hogyan látja, milyen viszonyban vannak a valósággal a mi szélsőséges elképzeléseink a (be)vándorló népekről?*

– Az a baj, hogy a bevándorlás kérdése átpolitizálódott. Ha egy valós jelenséget arra akarnak felhasználni, hogy szavazatokat szerezzenek vele, akkor jönnek a szélsőségek: demonizálják vagy istenítik. Azt gondolom, hogy a tömeges bevándorlás Európába magában hordozza azt, hogy Európa identitása veszélybe kerül néhány évtized után, főképp, hogy olyan társadalmakból érkeznek a bevándorlók, amelyek évezredek óta szektariánusok. Magyarul: a legkevesebb esély sincs arra, hogy integrálódjanak az európai értékrendbe, hanem hozzák magukkal a sajátjukat, és semmilyen körülmények között nem adják fel. Eközben pedig népiirtó háborúk zajlanak, és valóban segítségre van szükség. Ezt a dilemmát kellene valahogyan feloldani, racionális válaszokkal. Ennek nincs jele Európában.

– *Felkavaró, kegyetlen emberi drámákat kelt életre a prózáiban – amelyeknek egyébként fontos szereplői az állatok is –, az olvasó néha már-már zavarba jön, hogy olyasminek tanúja, amit nem lenne szabad látnia. Íróként, újságíróként és szubjektumként másként éli-e meg az élet igazságtalanságait, szörnyűségeit? Leszűrhető-e bármiféle tanulság ezekből a sorsokból, vagy egyszerűen az élet ilyen, és kész, ne keressük az igazságát?*

– Azért kezdtem el szépirodalmat írni, hogy értelmet keressek, illetve adjak ezeknek a kegyetlenségeknek. Amit az olvasó olvas, ott akár az elhallgatás szintjén is, de megjelenik egyfajta morál. A valóságban nincs morál, legalábbis én nem találkoztam vele. Újságíróként nagyon hamar kialakult egyfajta érzéketlenség bennem – ezt így lehet ép ésszel megúszni. Íróként újraélem ezeket a helyzeteket, és ott reflektálok rájuk.

– *Erről eszembe jut, amikor Az ördög egy fekete kutyában az elbeszélő a Gázai-övezet határán elbúcsúzik Maruántól, akivel a Hamász-gyilkosságokon dolgoztak együtt, és tudja, hogy hiába ígéri meg a másiknak, úgysem fog soha többé visszazamenni hozzá, később a leveleire sem válaszol. Mindig kívül lehet maradni az ilyen helyzeteken, vagy előfordult már, hogy „beleragadt” egy-egy helyzetbe, emberi kapcsolatba, amibe nem kellett volna?*

– Ez alól senki sem vonhatja ki magát. Ilyen mélységekbe ellenben nem kívánom bevonni a magánéletembe az olvasót.

– *Ha egy „éles helyzetbe” csöppen, mondjuk, valamely háborús övezetben vagy akár a hétköznapiakban, azonnal megfogon Önben az irodalmi szöveg lehetősége, vagy csak jóval később dolgozza fel ezeket a tapasztalatokat?*

– Sokkal később. Van, hogy évek telnek el. Nem írtam meg mindent, lehet, hogy nem is fogok, de ezek úgy úszkálnak a lelkemben, mint a nagy halak az iszapban. Ott vannak, mozognak. Néha feljönnek a fényre.

– *Az ördög egy fekete kutya című novelláskötet egy-két elbeszélésében már előrevetíti A varjúkirály hazai miliőjét. Mégsem lélegezhet fel az ember a fegyverek tüzeitől eltávolodva, mert a harc ugyanúgy dúl férfi és nő között, többségi társadalom és kire-*

kesztettek között, vagy az ember jobbik és rosszabbik énje között. Próbáltam idilli pillanatokat keresni az elbeszélésekben, de ha fel is merül ilyennek a lehetősége, biztos, hogy mindig beárnyékolja valami, egy másodpercre sem oldódik a feszültség. Éreztem már késztetést, hogy „megkegyelmezzem” a hőseinek, és, mondjuk, Maros Dániel révbe érjen, harmóniára leljen? Hogy azt a banális üzenetet sugallja: az élet szép?

– Nem. Az élet nem szép. Az élet folyamatos konfliktusok összessége, az ember pedig egy végtelenül önző valami. Nem akarok giccset írni. Ha a világon senkinek nem jár a kegyelem, miért az én hőseimnek járna?

– A varjúkirálynál feltűnt a kolofonban, hogy Ön tervezte a borítót. Az a kis keretdíz lehet akár egy bizonyítványról, de még egy sírkőre is emlékeztet. Nagyító alatt kivettem rajta egy 1980-as dátumot. Van ennek jelentése?

– 1980-ban születtem. A keretdíz ötletét konkrétan Shakespeare-től loptam, ő húsz fontot fizetett, hogy megváltsa a „címerét”. Tetszett ez a gondolat, és elhatároztam, hogy én is készítek egyet.

– Több elbeszélése balladisztikus hatást kelt, sőt kimondottan Arany-balladák hangulatát hozta elő bennem. Nem lehet elsiklani afelett, hogy Ön költőként indult, és erről az olyan mondatok is árulkodnak, mint „Kairó felett véres köpés volt az ég”; „a kórházkert fáinak zöld szaga végigfolyt az egész épületen”; „A fiaikért aggódó apák öregszenek meg ilyen hirtelen”, és még sorolhatnám. Fontosnak érzi a kifinomult, költői nyelv használatát a rútság ábrázolásában is?

– Nem mondanám tudatosnak, nem keresgélek túlságosan. Nyilván van hatása a rengeteg lírának, amit olvastam, a gyerekkori memoritereknek a prózámra.

– Mostanában viszont a költő Jászberényi Sándor mintha hallgatna. Eltávolodott a lírától?

– Nem. Egyszerűen máson dolgozom. Ha van versötletem, megírom, de amikor az ember áthelyezi a fókuszát, akkor a vershelyzet felismerése másodlagossá válik. Most prózát írok: gondolom, emiatt van, hogy kevesebb versem születik, mert kevésbé vagyok fogékony a vershelyzetre, amit egy ebben élő költő azon-

nal felismer. Ez azonban nem jelenti azt, hogy feladtam volna, egyszerűen most ezt a szakaszt élem.

– *Azt olvastam valahol egy nyilatkozatában, hogy zavarja a személyét övező felhajtás, ami a kötetek sikere nyomán keletkezett. Ezek szerint magának való típus, mizantróp? A siker azért nyilván motiválja belül, anélkül nehéz is volna tovább dolgozni...*

– Három évig nem tudtam írni, amikor megkaptam a Libri-díjat. Ez a fajta felhajtás megöli bennem az író, az elvárásai horizontra kerülve egyre kevesebb a levegő. Ambivalens dolog ez, mert miközben szeretem és lubickolok a saját autonómiámban, azért a másik oldalon ott van, hogy szeressenek is. Az lenne jó, ha úgy szeretnének, ahogyan én akarom, de ez ugye elképzelhetetlen.

Szóval igen: ha nem foglalkoznak velem, az a baj, ha foglalkoznak, akkor az. El van ez rontva.

– *Ezek ugyan csak felszínes benyomások a művei és a publicisztikája alapján, de szókimondó, öntörvényű, az elvárásoknak nem behódoló, brancsokhoz nem csapódó ember benyomását kelti. Nem akadály a simulékonyság hiánya akár az irodalmi mezőnyben, akár az újságírói pályán?*

– De. Vidéki katolikus parasztgyerek vagyok. Valószínűleg sokkal könnyebben érvényesültem volna, ha nem azt a szép magyar paraszti hagyományt követem, hogy bemegyek a kocsmába, és a legnagyobbal verekszem össze. Így alakult, ez már nem fog változni. Sokat csillapodtam, mondjuk, ahhoz képest, mint amikor meztelábasan Budapestre érkeztem, de még mindig úgy látom, hogy úgy fogok meghalni, hogy se fia, se borja nem vagyok senkinek. Ez azonban nem igazán tör össze. Fel kell nevelnem a fiamat, meg kell írnom még pár könyvet. Ezek a feladataim. Amíg ezt meg tudom oldani, nincsen semmi baj.

– *Merrefelé vonzza inkább jelenleg az élet: újabb harcterek vagy egy csendes írószoba magánya felé?*

– Az élet nem vonz, hanem taszít. Nem tudom megmondani. Jó lenne valami nyugalom, de tartok tőle, hogy nem ezt szabta rám a haragos Isten. Amerre lök az élet, arra fogok bukdácsolni, legyen ez bármi.

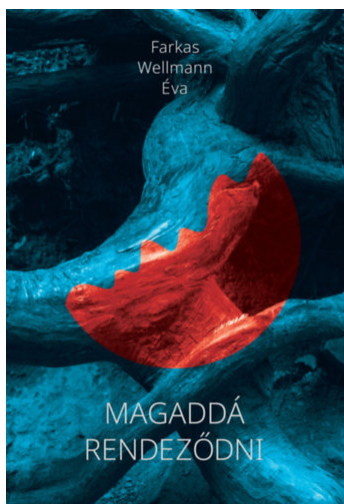
Oláh András

„Mit csináltál, miközben mások éltek?”

Mindennapjainknak az ad értelmet, hogy a bennünket körülvevő zavaros forgatagban felkutassuk, megkeressük azt a célt, amelyikben életünk értelmet nyer. Közben persze akadnak zsákutcák, kerülő- vagy tévutak, de ezek sem hiábavalók, hiszen minden találkozással – és minden tévedéssel is – magunkat formáljuk, s az adott közeghez való viszonyunkat alakítjuk. Farkas Wellmann Éva is ezt az utat járja végig *Magaddá rendeződni* című kötetében, mintegy igazolva jelenlétét és „*érvényét a mostnak*”.

A nyitóciklus (*Születések*) versei az útkeresés tévedésekkel terhelt, gyötrelmes fázisait vetítik elénk. A legnagyobb kihívás mindig a szembenézés. Tükörként Shakespeare CX. szonettjét használja, ennek kezdősorára építve von párhuzamot saját sorsalakítása és a shakespeare-i megfogalmazás között. Az ismerősnek ható, vonzó idegenség s a kábulat olykor talán messzire sodorta attól, aki volt, ám minden lépéssel és minden próbával közelebb került a hamisságot láthatóvá tevő felismeréshez: „*és süket volt a hang – a fény, a vágy vak, / s ó, jaj, hamis minden, mi így születhet*” (Új száztizedik szonett).

A terhek cipelése és a szembesülni vágyás fontos erény, de az úton végig is kell menni. A kereszteződések és elágazások pedig döntést igényelnek. S többnyire kíméletlen a sors, nem kínál köztes megoldást, nincs középút. „*Kétpólusú világ, hogy fagyhatsz, izzhatsz, / gyűlölsz, imádsz; derűd csak talmi ékszer, / ábrázatod*

savmarta gyenge rézkarc, / és elveszett az áldott, szép középszer” – írja a *Ki nem beszélni* című versében. A megtévesztő talmi csillogás, a bűnbeesésbe csábító varázs mindannyiunk csapdáját rejtji: „*Hamvaszt a tűz, s lelkedre ég a réteg / mely elválaszt magadtól, s bűnre vált át.*”

A felelősség persze látszólag megosztható, vagy átvállalható, átruházható – netán kikényszeríthető. A helyzet groteszkségét jól példázzák az alábbi sorok: „*Te úgy gondoltad. Én értettem félre. / Te elfeledted. Nem jutott eszembe*” (*Szaggatott vonal*). Lehet szépíteni, kisimítani, átfesteni, átkontúrozni a dolgokat, a döntés terhe valójában mindenkor a miénk. Az áthárítás csupán egyfajta menekülés. De nincs hova szökni, mert az elhazudott felelősség lelket marcangoló büntudatot gerjeszt: „*a félelmet viszed tovább magaddal*” (*Túlhajsolt lelkek balladája*).

A kétségek kizárása jelenthet megoldást. Ha végre tiszta vizet öntünk a pohárba. Ehhez a beismerés és a felismerés adhat új alapokat: „*kötőanyag voltál, réstöltő holmi. / Építkezni kezdtem a romjainkra*” (*Gerendák, rácsok*). Mert építkezni a veszteségből is lehet. A kudarcból is. Az összetört lélekből is. Erre utal a szerző is *Kiegészít* című versében: „*s habozva vártam, míg a tört egész lett, // sőt fegyelmezettség költözött bele, / sok törmelékből teljes lett a készlet, / még megpótolva: veled, velem, vele.*”

Az életnek rendje van. Ehhez nyújt eligazodási pontokat a bibliai Tízparancsolat. Farkas Wellmann Éva – fölismerve és kihasználva az önkéntelenül adódó kapcsolódási pontokat – önálló ciklusként átemelte ebbe a gyűjteménybe is a két évvel korábban önálló kötetben megjelent *Parancsolatok* darabjait.

A mottóként használt bibliai idézetekhez írt szövegek személyre szabott átértelmezések, jelezve, hogy nem a szakralitáson van a hangsúly, hanem a gyarlóságában is méltányolható törekvésű egyénen, aki nemcsak megéli a változást, de tesz is érte: „*A világ, amilyennek fested, olyan lesz. / Én nem szeretnék ilyen, sem olyan lenni. //...// Én nem fakulnék, hogyha kérhetem, / csak ott lennék minden gondodnak alján*” (*Minden gondodnak alján*).

Farkas Wellmann Éva a szeretet nyelvén szól, a tisztaságot hangsúlyozza, de nem valamiféle fennkölttség mögé rejtőzve, hanem a köznapok egyszerűségéből merítve, tépelődéseinket, vágyainkat, beismeréseinket elénk tárva fogalmazza meg az anyagi világban töltött idő legfontosabb kísértéseit és az azokra adható válaszokat. *„Bármid lehet, azt mondog úgyis: ennyi, / s minden, mid van, elforog közön-kézen; / a vége: ez van, ez maradt, de semmi / idelent úgysem lesz tiéd egészen”* (Mástól végképp).

Az át nem gondolt, elhamarkodott gesztusok rengeteg bánást, fájdalmat okoznak. A kimondott vagy leírt szó sem visszavonható. Illetve visszavonható, de meg nem történtté nem tehető. Erre figyelmeztet az *Amit embertársadról szólnál* című vers: *„A szavaidra jól vigyázzál, / azok oldanak, kötnek bármit, //...// ne válaszolj a gyűlöletre.”*

A szeretet nem tűri a szennyet. Egy megoldás van: tisztának kell maradni. A szeretet olyan örökség, ami visszavezet a gyökekekhez. Egyszerre cél és kiindulási alap. Ehhez kapcsolódnak az *Örökségek* ciklus darabjai. *„De addig megmarad a szeretet. /.../ Ameddig a szó a szóhoz ér, / levegővétel a levegőhöz. / Ameddig megszólalni ér. / Ameddig gyökér ér a tőhöz”* – mutat rá a szerző lét legfontosabb feltételére (*Addig megmarad*).

Mindannyiunknak megvannak a magunk életállomásai. Dokumentálni tudjuk iratokkal, számokkal, képekkel, emlékekkel. Az emlékezet azonban olykor kisiklik. A felejtés szegmenseit tárja fel Farkas Wellmann Éva a szülőföld szeretetét talán legszebben megfogalmazó erdélyi író, Tamási Áront megidéző versében (*Tamási Áron elárvult stációi*).

A szeretet mellett a másik fontos örökség a hit. Hogy legyen kire bízni a lelkünket. Az erdélyi unitárius egyház alapítójának dévai várbörtönbéli vívódásából emel ki egy fontos elemet a szerző: *„Vágytam Istent érteni lent a földön – / és ne félni”* (Dávid Ferenc utolsó éjszakája). S bár a viszonyítási pontok olykor még ma is a régié, és az erődemonstráció sem a múlté, de a szellem nem béklyózható, ha a hit töretlen.

Persze szavak nélkül is lehet véleményt formálni. Adott helyzetben a némaság is sokatmondó: „*Egy hosszú, néma nem, mióta hallgat*” (Azok közt elvegyülni).

Az itt számba vett emlékek közt azonban akad olyan, ahol nagyon is fontosak voltak a kimondott szavak. S bár a történelemből tudjuk, hogy „*A forradalmak rendre kialusznak*”, az 1989-es esztendő karácsonya beleivódott a világot akkor még gyermeki szemmel figyelő szerző emlékeibe. Még úgyis, hogy „*Abban az évben nem került szóba az ajándék*” (Emléksorolás '89-ből), mert a szabadság reményének felcsillanása volt a legnagyobb jutalom.

Ez a vers – vagy a szakaszt záró *Inferno* című – akár átvezetés is lehet az utolsó két ciklushoz, hisz azokban is „*gyökerek után tapogat a kéz*” (*Inferno*). Az *Adatmentések* címet viselő csokor az alkalmi verseket tartalmazza. Valamelyik kortárs alkotóhoz (pl. Elek Tibor, Markó Béla, Zalán Tibor) címezte őket a szerző, vagy pedig valamilyen pályázathoz kapcsolódva születtek. Ugyanakkor szinte mindegyik az emberi viszonyokat és kapcsolatokat vizsgálja. A szándékot, a tettet, az elkönnyvelhető eredményt: „*Mert hús után az ember hegynek indul, / s egy kerten át kiér a tiszta csendig*” (*Egy kerten át*). Adatmentésre mindemellett szükségünk van, hiszen az emberi elme „delete”-gomb nélkül is képes az emlékek törlésére.

A felejtés elkerülését persze a *Tüskék* is segítik. A testi fájdalom elmúlik („*alszik a tüske a húsban, / majd belegyógyul a sebbe*” – *Sün-emlék*), ám a lélektüskék nemcsak fájdalmasok, de örök időkre be is vésődnek. A kötet záróverse (*Majd ők megmondják*) pedig azt példázza, hogy horogra akadni sem éppen fenséges élmény. Kérdés, hogy fölismeri-e a csalit az áldozat, vagy ringatózik egy új, tetszetős szerepben, holott a feladata csupán „*más alatt a hintát lökni*”.

Az élet értelmét kutatva a szembenézés verseit gyűjtötte kötetbe Farkas Wellmann Éva, számba véve a vállalhatót és vállalhatatlant – hogy megválaszolható legyen a kötet elején feltett kérdés: „*Mit csináltál, miközben mások éltek?*”

Az énkeresés útján a szerző mellé szegődő olvasót egy érzékeny lelkiületű vendéglátó kalauzolja végig, bemutatva mindazt, amiért érdemes emberként viselkedni ebben a felemás világban: hogyan lehet otthonosan mozogni e földi létben, és rálelni benne igazi arcunkra.

Farkas Wellmann Éva láthatóan kedveli a kötött formákat. A kötetben közölt írásainak jelentős része szonett, de a szabályosságra való törekvés egyáltalán nem zárja kalodába a gondolatot. Mindemellett felbukkan a gyűjteményben a népdalok zeneiségét, hangulatát idéző alkotás is, és persze nem idegenkedik a szabadverstől sem.

Formailag sokszínű, de nem modernkedő, sokkal inkább a klasszikus hagyományokat folytató, izgalmas gyűjteményt tett az olvasó elé Farkas Wellmann Éva, amelyben a lehetőségek és a felelősség fontos tételei a gondolkodásnak. Még ebben az elszűrhető, elgépiesedni látszó korban is – amint azt a Halotti beszéd parafrázisában plasztikusan megfogalmazza a szerző: *„mert mit kezdhetsz, mondd, egy olyan testtel, / mely élni sürget, várakozni restell, //...// s ha fizetni kell, nincsen is már több gond, / lélekbankkártyát nyújt át, pin-kód, zöld gomb...”* (Beszéd és könnyörgés születésért).

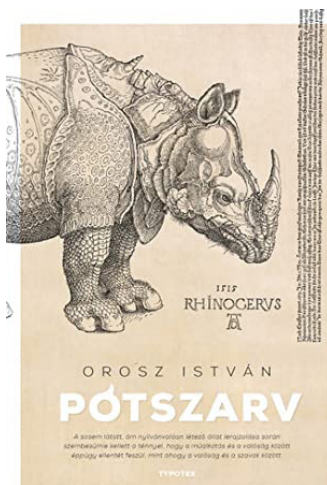
Farkas Wellmann Éva: *Magaddá rendeződni*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

Muth Ágota Gizella

A rinocérosz bővületében

A Szent Rinocérosz gyermekei (2017) után nem meglepő Orosz István új kötetének címe, amelyben a grafikus-író novellistaként is bemutatkozik. Hogy honnan ered a rinocérosz, helyesebben Dürer ilyen tárgyú metszete iránti rajongása, nem tudjuk, de a kötet leghosszabb írását szenteli ennek a különös, csúfságában már szinte szép állatnak, amelynek történetéről és grafikai ábrázolásairól szerteágazó tudományos előadást kanyarít.

A kötet kilenc novellájának nyelvezete, hangneme és hangulata is eltérő, azonban mindegyikre jellemző a játékos, könnyed stílus. Orosz István író pontosan úgy játszik a szavakkal, akár Orosz István grafikus a vonalakkal. Több közös motívumot is felfedezhetünk az egyes írásokban, ilyen az álom, a halál és a játék. Rejtélyes és többjelentésű történeteket olvashatunk, amelyek megdolgoztatják a fantáziánkat. Mögöttük szinte érezhető az író huncut mosolya: na, ezt fejtsd meg, olvasóm! A finoman ironikus hangvétel néhol átcsap szatírába, és nem ritka a groteszk vagy abszurd elem sem. Azonban mind a kilenc írásra jellemző az oroszisztvános (a képzőművészetből átvett) anamorf ábrázolásmód, amely eltorzítva vetíti vissza a valóságot. Ez a tükrözési technika mindig valami mögöttes jelentést, rejtett utalást feltételez, így a mű többszempontú értelmezését teszi lehetővé. Az olvasónak résen kell lennie, hogy ezt felfedezze, és jót derüljön, vagy éppen eltűnődjön a végén, amely általában nyitott, és rábíz a továbbgondolást.

A történetek sokféle helyszínen játszódnak: egzotikus város fülledt szállodai szobájában (*Agyagnyl és madárhinta*), keleti bazár sejtelmes útvesztőjében (*Gurges mirabilis*), pesti bérházakban (*Hol van Ungvár, A gukker*), vidéki focipályán (*Műfü*), egyetemi előadóteremben (*Pótszarv*). Sokféle szereplővel találkozunk: nagy tudású, ám naiv professzorral, ravasz bazári árusokkal, boszorkányosan ügyes cipőtisztító fiúkkal és borbélyokkal, véreskező diktátorral, egyszeri focistákkal, kártyázó, pletykás asszonyságokkal, a sikertelenségtől elkeseredett öngyilkossal, régebbi korok művészeivel, és a végén magával az íróval is Útisznál néven.

Élvezhetjük egy nyugdíjas professzor tekervényes, végtelennek tűnő előadását Dürer rinocéroszáról, és mosolyoghatunk buzgalmán, ahogy imponálni akar a szép, fiatal diáklánynak (*Pótszarv*); izgulhatunk, hogy Útisznál-e a keleti bazár labirintusából, s közben különös tárgyakkal és emberekkel ismerkedhetünk meg (*Gurges mirabilis*); de bolyonghatunk a történelem és a kultúrtörténet útvesztőiben is (*Különös történetek*). Átéldhetünk abszurd helyzeteket (*Végjáték*), belehallgathatunk pesti gangok pletykáiba, focisták kesergéseibe. Közben pedig megcsodálhatjuk Orosz István egyedi metaforáit, hasonlatait, vizuális ábrázolásmódját.

A tükör és a labirintus kulcsfogalmak Orosz István művészetében, és ezek a vizsgált novellák némelyikében konkrétan is megjelennek, mint a félelem és a tévelygés szimbólumai. A *Végjáték* groteszk hőse, a diktátor egy tükrökkel teli hálószobába menekül a forradalmárok elől, és úgy forgatja a tükröket, hogy alakját többszörözze, mert arra számít, hogy így nem találja el a golyó. A csalódott szerelmes férfi az *Újrajátszás* című történetben autója szélvédőjének tükröződésében saját fiatalkori arcával szembesül. A *Gukker* fura házmestere visszapillantótükröket helyez el a feljárókon és folyosókon, hogy mindent lásson, ami a házban történik. A *Gurges mirabilis* keleti bazárjának labirintusa nem engedi ki Útiszt csodás forgatagából, és örvényébe rántja.

A *Különös történetek*ben megidézett szurrealista festő, René Magritte *Tiltott másolás* című furcsa képén a nézőnek háttal

álló, tükörbe tekintő férfit a tükörképben is háttal látjuk, arc nélkül. Az író így fejti meg Magritte tükörfilozófiáját, amelyet maga is alkalmaz: *„A művészet célja nem a valóság ábrázolása – ha tesszük másolása –, hanem a ’másik oldal,’ egy láthatatlan és rejtett világ felfedése, amit látni nem, legfeljebb megsejteni lehet.”*

A címadó novella, a *Pótszarv* telitalálat egy megmosolyogtató, de egyben megható szerelem és tragikus kimenetelű tréfa bemutatására, tudományos traktátussal fűszerezve. Tárgya a rinocérosz, mint különleges állatfaj, ámde Dürer fametszete alapján, amely köré tudományos konferenciát szerveztek. Középpontjában a téma kiváló magyar szakértőjének, dr. Narvál professzornak az előadása áll. A konferencia megszervezésének oka az állatkertbe érkezett, kihalófélben lévő indiai orrszarvú egy példánya. Ezzel párhuzamosan kiállítás is készül a Dürer-metszet mai parafrázisaiból, ezért felkérlik a professzort egy külön előadásra a képzőművészek számára, hogy beszéljen Dürer művéről és a különleges állat megjelenéséről Európában és a művészetekben.

A professzor lelkesen teljesíti a kérést, és előadásában részletesen ismerteti Dürer metszetét, valamint az egzotikus állat történetét. Egy rendkívül érdekes, egyben kimerítő zoológiai, kultúrtörténeti és művészeti előadásnak lehetünk részesei, amelyet a professzor elsősorban Diánának, a fiatal doktorandusznak tart, őt figyel, és hozzá beszél. A lány dolgozata laza szállal kapcsolódik a témához.

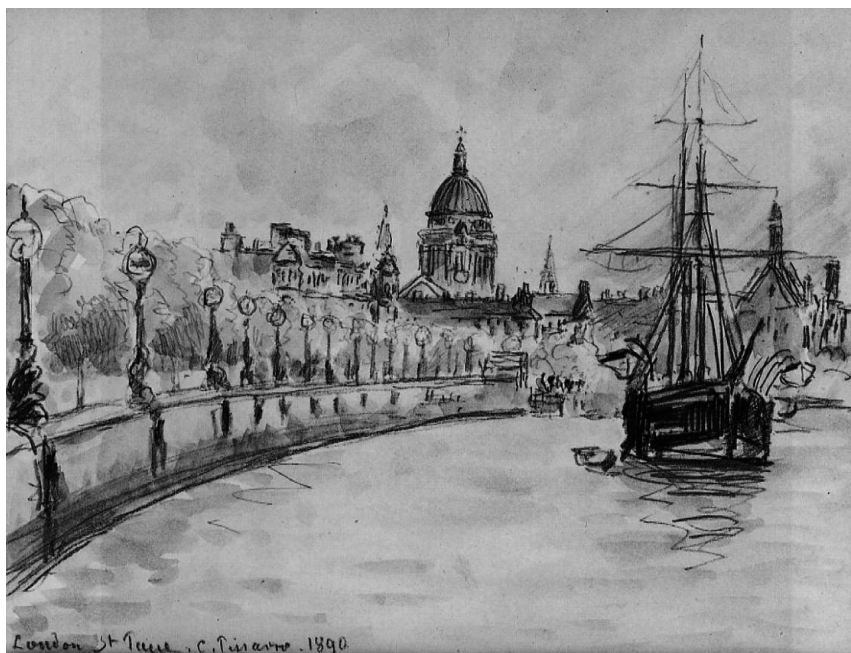
Az előadás központi kérdései: vajon honnan vette Dürer a mintát rajzához, mennyiben felel meg az állat ábrázolása a valóságnak, látott-e a híres művész egyáltalán rinocéroszt, és miért rajzolt az orrszarv mellé még egy sokkal kisebbet az állat nyakára. Hogyan lehet valamit megörökíteni, amit az ember nem látott a valóságban, és meddig mehet el a művész képzelete?

A saját fontosságát kihangsúlyozó, ám emberileg gyöngé és naiv professzor nem lát túl a saját témáján, nem veszi észre, hogy kihasználják és átverik, végül ez okozza a tragédiáját. Orosz István az ő alakjával és előadásával a mai magyar tudományos életben előforduló túlkapásokat jeleníti meg. Az író néhány hu-

moros kiszólása megszakítja a végeérhetetlennek tűnő előadást, és felébreszti az elbágyadt olvasókat. A nevetésre késztető történet alaphangulata mégis szomorkás, de nemcsak azért, mert a professzor a végén belehal a tréfába, hanem mert már jóval korábban elvesztette önbecsülését. A Pótszarv rendkívül frappáns fricska arról a közegről, amelyet az író igen jól ismerhet.

Orosz István kötetét azoknak ajánlom elsősorban, akiknek van merszük belenézni az eléjük tartott görbe tükörbe, hogy miközben jól szórakoznak, és sok értékes ismeretet szereznek, felfedezzék saját hibáikat, gyengeségeiket is. A többiek számára a novellák rejtvények maradnak.

Orosz István: *Pótszarv*. Novellák. Typotex, Budapest, 2020.

CAMILLE PISSARRO (1830–1903) festménye

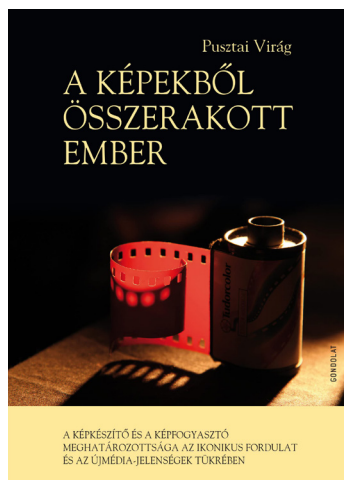
Karácsony Szilvia

Vizuális portfóliónk

A képekből összerakott ember egy tudományos igényességgel megírt, mégis szélesebb érdeklődésre számot tartó, közérthető, kifejezetten kortárs problematikát körbejáró könyv. Alapgondolata a képek és az ember viszonya interdiszciplináris keretek között, ennek minden létező dilemmájával, kérdésével együtt.

Pusztai Virág feltevése, hogy korunk emberének életútja egy portfólión keresztül végigkövethető, ugyanis – az ultrahangnak köszönhetően – a születés előtti pillanattól a halálig lehet fotókon keresztül dokumentálni, hol saját magunk készítette képekkel, hol pedig másokéval. A szerző a kötetben végigtekint a képek, fotók történeti alakulásán, olyan alapvető problémákból kiindulva, minthogy a képek régen a jövőnek készültek, ma azonban ez inkább áttolódott a jelenre, és hogy tárolásuk háttérbe szorult a nagy nyilvánosságnak köszönhetően, ami a soha be nem fejezett, illetve a hibrid, végtelenségig variálható és változtatható képek létrejöttét eredményezte. A könyv célja, hogy a fotótörténetben folyamatosan jelen lévő technikai, morális és tartalmi változásokat és a mögöttes kulturális folyamatokat szemrevételezze, illetve egy lehetséges jövőbeli kutatási irányzathoz kérdésfelvetésekkel szolgáljon.

A kötet öt fejezetből épül fel: négy fő egységből, illetve egy ötödik, lezáró részből. Az első szakasz, *A képekkel találkozó ember* felvezeti az alapfogalmakat, meghatározza a képkészítő és a képfogyasztó pozícióját, a látás nehézségeiről és perspektíváiról ír, illetve több tudományos diszciplínát érintő területként definiálja a képkutatást. A felvetés helytálló, hiszen számos tudományág

foglalkozik a képekkel, kezdve a pszichológiától, a filozófián át a biológiáig stb. Természetesen a média mellett, amely kiemelten fizikai képek szemléltetésével foglalkozik, az irodalom, az átvitt értelemben megjelenített metaforikus és szimbolikus képek kutatása is izgalmas terület. Ugyan utóbbira a könyv terjedelmi okok miatt nem tér ki részletesebben, de érdemes ezzel a területtel többet foglalkozni, hiszen napjainkban nemcsak fényképes mellékletek, illusztrációk színesítik az irodalmi műveket, hanem történetalkotó elemekként is jelen vannak, például Nádas Péter fényképkönyveiben, ahol a szöveg és a fotó szerves egységet alkot, vagy az emléktöredékekből való építkezés alapjául szolgál például Szirtes George *Előhívás – Anyám regényében* is.

A második rész, *A képekbe kapaszkodó ember* a vizuális inflációnak, a képek értékvesztésének okait boncolgatja az egyre növekvő képhalmozás következtében. *A képekkel irányított ember* tágabb nézőpontból tekint a vizualizációra, a média képeivel foglalkozik, mely gyakran manipulációval, az igazság és a hazugság egybejátszásával hoz létre új vizuális effekteket. Rámutat, hogy a csevegések korában élünk, melyben a képek egyre inkább teret hódítanak kommunikációnkban is. Egyre több a vizualitás az írott beszédben, például a közösségi oldalakon, az üzenetekben, azonban továbbra sem elhanyagolható az írott szöveg ereje. Több könyvet adnak el napjainkban, mint valaha, illetve noha a képek rengeteg tulajdonsággal rendelkezhetnek – mozgóképek, effektek stb. –, melyekkel különböző érzelmeket, gondolatokat jelenítenek meg, bonyolult, összetett gondolatok átvitelére továbbra sem alkalmasak.

A képekből összerakott ember az egyéni életút aspektusait vizsgálja, hogy a képekből összeállított egyéni vizuális portfóliónk hogyan hat ki valóságérzékelésünkre, emlékezetünkre, identitásunkra. Az utolsó fejezet, *A Helyünk a képek között – esélylatolgatások* a jövőre vonatkozó kutatási irányok lehetséges perspektíváit vázolja fel. A szerző nyitva hagy kérdéseket az olvasók előtt, mindenkinek lehetőséget biztosítva arra, hogy a saját érdeklődésének, kutatásának, megfigyelésének megfelelően át- és továbbgondolhassa a lehetőségeket.

Azon túl, hogy rendkívül alaposan összefoglalja a képek történetét – gyakorlatilag a festmények időszakától a jövőbe nyúló

kérdésekig –, a kötet bemutatja az egymással szemben álló nézeteket is, rengeteg kutatást, tanulmányt említ egy-egy kérdéskörben. Stílusát tekintve ötvözi a tudományos diskurzus formanyelvét az ismeretterjesztő cikkek nyelvi világával. Előbbi leginkább az első fejezetekben érzékelhető, a későbbi fejezetek azonban nem csak a kutatóknak szólnak.

Mert a képkutatás az egyént is érintő probléma. Pusztai Virág olyan hétköznapi kérdéseket vet fel, mint például, hogy hová vezet ez az elképesztő dokumentáltság, milyen emberré válunk a képek – a saját képeink – által, mire emlékszünk valójában, és mire csak annak köszönhetően, hogy sok fotó készült róla. Gondoljunk bele, hogy szüleink, nagyszüleink idejében áttekinthető mennyiségű anyag állt rendelkezésünkre a fotóalbumokkal, mára azonban ez teljesen megváltozott. Lelketlen adattárolókon tartjuk a fontos és kevésbé fontos képeinket, sokszor szelekció nélkül, melyek egy pillanat alatt az enyészetté válhatnak. Egy-másra halmozzuk akár ugyanazokat a fotókat is, melyek közt csak árnyalatnyi különbségek vannak.

A könyv borítója egy régi filmtekercset ábrázol sejtelmes megvilágításban, ezzel is szimbolikusan utalva az emberi élet vizuális portfóliójára, melyben úgy sorakoznak egymás után a képek, mint a szalagon a felvételek, apró kis kockákban. A borítót nézegetve hosszasan elgondolkodtam a felvetésein: vajon hány elkészített képünkre tudunk visszaemlékezni? Mi lesz a képek szerepe a jövőben az irodalomban? Lehetséges lesz-e csak a képek általi kommunikáció? Milyen hatásai lesznek a dinamikusan növekvő képállománynak?

A könyv és annak lezáratlan gondolatai új irányt mutathatnak más tudományterületek képiség-kutatásában is. Érdekes gondolatmenet indítható el például a színháztörténet terén, mert az előadás-elemzések a filmezés feltalálásáig csupán leírásokra és fotókra támaszkodhattak (megint más kérdéseket vet fel a film rögzített nézőpontja). Ehhez hasonlóan minden tudományterületnek más-más viszonyulása van a képiséghez, melyek feltárásában Pusztai Virág könyve remek útmutatóul szolgálhat.

Rimóczi László

Kősztalínok tündöklése és bukása

A gránit keménységének és a márvány meghitt, romantikus szépségének együttese egy irodalmi domborművet alkot nekünk. A hangvétel hol lágy, hol komor, olykor zord, olykor derűs. Dušan Šimko szlovák író *Márvány és gránit* című legújabb kötetében a „rejtőzködő Európa” újabb arcvonásai bontakoznak ki, néha beszédesen, néha pedig sokatmondóan hallgatagon.

A mai kor embere már el sem tudja képzelni, milyen veszélyes vállalkozás volt egy diktátori emlékmű kivitelezése. Azt egyszerűen nem volt szabad elrontani. Ha mégsem sikerül a mű, ha csalé, ha sok, vagy túl kevés valami a kompozíción, ha túl őszinte, vagy túl valóságghű, és nem engedélyezett módon részletgazdag a kivitelezés, abból bohózat és dráma egyaránt kerekedhet. A kötetben számos aspektusból végigkövethetjük egy sztálini emlékmű építésének metódusait a kezdetektől a befejezésig, és még azon túl is.

Az időben rapszodikusan haladó kisebb fejezetek mintha önálló novellákra osztanák a regényt. A történet két főkaraktere nem hős és nem forradalmár, ugyanis egy fiatal prágai restaurátornőről és egy fotósról van szó, akik a műélvezetbe merülnek – tartózkodva a nyomasztó valóságtól –, miközben országszerte tombol a sztálinizmus és a személyi kultusz. A nő a műemlékvédelmi hivatal megbízásából kerül a barokk szobrok közé egy elhagyatott telken, hogy felmérje, mennyire menthetőek. A birtok, ahol a szobrok állnak, egy grófé volt, aki összerúgta a port a

DUŠAN ŠIMKO

MÁRVÁNY
és GRÁNIT

vele szomszédos kolostorban élő jezsuitákkal, így bármennyire is szeretett volna élő legenda lenni, ez az affér az emlékéről immár eltávolíthatatlan folt maradt.

A kötetben páratlan történelmi és kulturális műveltség tükröződik, a műtárgyak keletkezésének és motivációjának történetét pedig visszavezeti a szerző egészen az alapig, amely szerint nem más, mint az emberi kíváncsiság. *„A tizennyolcadik században a gyógyítás és a kínzás között szinte alig volt különbség. Az anatómiai színházakban csönd honolt, és belépti díjat szedtek. A boncasztalon valami gonosztevő hullája feküdt. A diákok a kíváncsi laikusokkal ellentétben ingyen figyelhették a szemléltető oktatás izgalmas színházát.”*

Míg a monumentális szoborcsoport készül a városban, addig Barbora, a restaurátornő az ódon szoborparkban csavarog a fényképésszel, a háttérben pedig jelentős politikai események zajlanak, melyekről eleinte csak érintőlegesen értesülünk. Mindközben észrevehetjük, hogy ez a könyv túl sok mindenről szól, noha egyáltalán nem terjedelmes. Az egyik fejezet a valódi művészi szabadságból, örömből és szívből születő szobrok és a politikai célból megrendeltek közti különbségre világít rá – itt vetődik fel a kérdés: milyen az „ideális” propagandaszobor? Kellően ízléstelen, kicsit sem emberi, ormótlan, röhejesen heroikus és monumentális, hogy mindig a nép fölé emelkedhessen. Ugyanakkor elnyűhetetlen, mindenféle eróziónak és környezeti hatásnak ellenáll, kivéve talán a robbantást:

„Az az örök és tévedhetetlen Sztálin a tizenöt méteresre tervezett magasságában maga a gránitba faragott rettegés. Az emlékmű mozdulatlan mementója lesz annak a kornak, amely állítólag megállíthatatlanul halad az ideális társadalom felé, amely minden tagjának megad mindent, szükségleteinek és képességeinek megfelelően. Senki sem meri azonban kimondani, hogy ez sosem fog bekövetkezni. Sztálin Prága fölött olyan, mint egy újkori Gólem, amely a lábai előtt elterülő város életét ellenőrzi.”

A szobrok közti séta során azok lélekrajza, anatómiája is előtérbe kerül, csakúgy, mint az egykori szobrászművészek szabad játékossága, már amikor épp nem eminenciás urak megrendelésére dolgoztak. Az anyagmegmunkálás során figyelembe vett fény-árnyék játék a regényben is érvényesül: a szerző szubjektív műelemzése során a szobrok elemelkednek a talajtól, és már-már transzcendens értelmezést kapnak. Mindenféle szentimentális túláradás nélküli, mértéktartó, ugyanakkor érzékeny ábrázolásmód és harmonikus tájfestés jellemzi Dušan Šimko írói stílusát, így személyes aspektusból tárulhat fel előttünk egy sokat vitatott korszak.

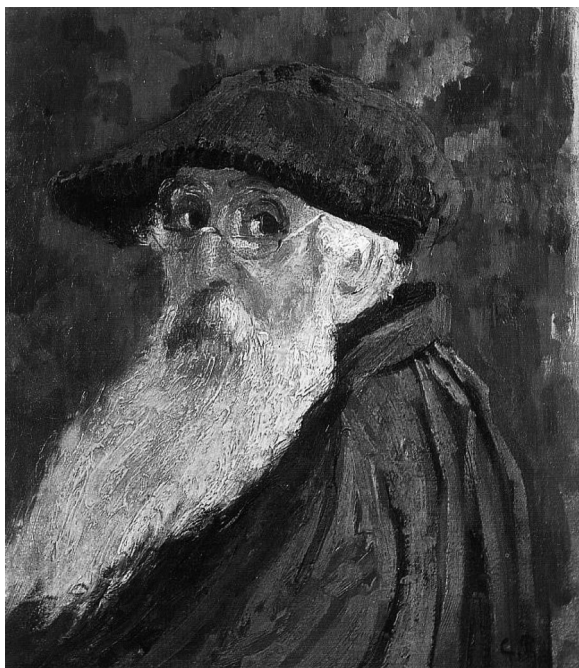
A regénybeli fényképész manierista stílusban – azaz egyéni, érett, erősen intellektuális, különleges ritmusú térképzéssel és látásmóddal – fotózza a „tisztá lelkű”, cseppet sem elvtársias szobrokat. Nagyra értékeli a barokk szobrászművész ironikusan megformált erkölcsi üzeneteit az erények és bűnök egyes allegóriáiban. Ekkoriban a feldolgozott témák többnyire a halál, bizonyos szintű társadalomkritika és a bűnök:

„A haláltánc kedvelt téma volt a Bázelen élő Hans Holbein óta egészen a barokkig. A halál kegyetlenül szakítja ki az embereket rendre és korra való tekintet nélkül az aktív életből: a kaszás csontváz magával vonzolja az ijedt gazdag urat, vállon ragadja a kicicomázott asszonykát, könyörtelenül karjába kapja a kövér kocsmárost, maga előtt lökdösi magát a pápát is, akinek a süvege a földre esett, átöleli a fiatal apácát, és maga után húzza a hájas parasztot.”

A szobrokat alkotó mesterek egykori műhelymunkájába is betekintést nyerünk: a regényben szereplő két, 18. századi szobrász Giovanni Lorenzo Bernini olasz építész, aki továbbfejlesztette a Michelangelótól kiinduló barokk stílust, valamint Matthias Bernhard Braun osztrák származású szobrász, aki élete nagy részében Csehországban dolgozott. Rájuk másfajta nyomás nehezedett, mint a regény szereplőire – valahol ez is összeköti a két korszakot –, ami talán ösztönzően is hatott rájuk.

Persze a „happy end” nem marad el, már ha annak nevezhető a Sztálin-emlékmű tökéletes, szinte katonai szigorral megszervezett likvidálása 1962 őszén. A művetet még fényképezni sem volt szabad, az illető könnyen az állambiztonságiak kezére kerülhetett. Csodával határos módon egyetlen baleset sem történt. Az egész pusztítás ugyanolyan precíz tervezést igényelt, mint maga az építés, ám gyorsabban kellett lezajlania; mintha a tévedhetetlen elvtársak szégyellték volna magukat miatta. A diktátor meghalt, de a rettegés tovább élt.

Dušan Šimko: *Márvány és gránit*. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2020.

CAMILLE PISSARRO (1830–1903) festménye

Debreceni Balázs

Amiről inkább a fákat kérdezd

Akár a napjainkban kibontakozó poszthumán növényfilozófiák, akár a közösségünket fenyegető pandémia hatására, vagy más okból, de tagadhatatlan, hogy egyre több hazai és külföldi szerző választ magának az emberi problémáktól mentes „erdei” vagy „növényi” tematikát.

Mintha a kortárs filozófia és szépirodalom lapjain valami posztmodern versfelfogáson túli, poszthumán „panteizmus” hangjai harsannának. Elég az alábbi, frissen megjelent kötetekre hivatkozni: Richard Powers: *Égig érő történet* (2019); Sirokai Mátyás: *Lomboldal* (2020); Korpa Tamás: *A lombhullásról egy júliusi tölgygel* (2020). Az említett szerzők mellett számos kortárs költőnél jelentkezik olyan politikai narratíva, ami Vergilius és Radnóti Miklós klasszikus eclogáira emlékeztet. Az Irodalmi Jelen Trianon-különszámában is több ilyen neoklasszikus felfogásban készült eclogát olvashattunk.

Kopriva Nikolett¹ első kötetében egy érett, filozofikus költő hangját, vagy inkább hangjait halljuk, hiszen a versbeszélő éneji közti határvonal éppúgy elmosódik, miként a növényi és az emberi létezés közti határvonal. Tulajdonképpen minden felhígul, képlékeny lesz ebben a környezetben, minden létező dolog örökös, hérakleitoszi mozgásba kezd, miközben valami mássá alakul át. A fák kinövik ócska ruhájukat és kiszáradnak, fekete lesz az összes erdő, az emberek ellenben elfásulnak vagy kővé válnak; az álmok felkúsznak a falra; a festmények kilépnek keretükből; a tárgyak és kavicsok átrendeződnek; a nyomok lekopnak; az em-

lékek elmosódnak, mint a könnyek az esőben; a színek idővel elolvadnak és megfakulnak: minden tulipán fekete lesz:

*„Már csak fekete tulipánokat
lehet kapni a virágárusoknál.
Azt mondják, változik a növények biológiája,
hogy ezeknek víz sem kell.
Akkortájt kezdtem sötétbe öltözni,
fel-alá vonszoltam magam céltalanul,
a test súlyosabb, amikor üres.”²²*

A hígulások, cserebomlások és örökös modulációk mellett az üresség, és az ürességet betölteni vágyó emberi (és nem emberi) mohóság állandó dualizmusa jellemzi ezt a költészetet. Végso soron minden ontológiai értelemben létező teremtmény potenciális áldozatává válik a bennünk lakozó ürességnek, amit féktelen és feneketlen vágyaink kielégítésével, szerencsés esetben pedig szellemi alkotóenergiával igyekszünk betölteni. Ebben a nietzschei felfogásban az élet folytonos harc, és minden létező dolog egyszerre „vadász” és potenciális „zsákmányállat”. Ergo: minden élőlény, tárgy, fogalom, entitás, szubsztancia egymásra feni a fogát, és egymásra les. Valami (vagy valaki) mindig eltűnik valahonnét, nyomot hagy maga mögött, hiányt, női princípiumot, ahová aztán a maszkulin teremtő erő diadalittasan benyomulhat. E látásmód sok tekintetben Szvoren Edina sötét tónusú novelláira emlékeztet, de míg prózaírónál alapvetően a szexualitás kerül előtérbe – például: *„A jégkockatartónak fáj a jégkocka hiánya”²³* –, addig Kopriva Nikolett kötetében mindez inkább a klasszikus görög filozófiából eredő – „horror vacui” – komplexebb világmagyarázatnak tűnik.

A sóvárgók tehát a hiányzók helyére nyomulnak be. (Miközben majd ők maguk is újabb sóvárgást generálnak a hiányukkal). Így keletkezik egy thalészi értelemben vett, teljesen jelképes magyar tenger Munkács mellett. A helyzet ekkor még mondhatni idilli, az ürességet betöltő képzeletbeli tengerünk fölött szépen

mutat egy romantikus színekben pompázó naplemente. Csak-hogy ebben a világban a tenger is mohóvá válik, és kinőve saját medrét máris a házunk küszöbét ostromolja. A tenger megőszül, és szikkadt méhéből világra hozza a Leviathánt. De az ő ideje is véges: a tengert bármikor felperzselheti a napkorong forró tüze, a felperzselt tengerek halai az egykori erdők ágain ficáinkolnak:

*„A tengerek idővel elapadnak. Hogy a halak a vízzel
tűnnek el, vagy a homokvilághoz igazodnak,
bizonytalan. Ahogy az is, hogy a hínár és más vízi
növények mennyire tolerálják a nyers napfényt délben.”²⁴*

*„A parton üresség,
és letűnt életek a homokban,
vízben térdeplő fák, imbolygó Föld.
Egyes bokrok és növények megtanulnak vízben élni,
ágaikon fennakadt halak,
a madarak szokatlanul alacsonyan repülnek,”²⁵*

A tengerek tehát elapadnak, mialatt a horizontot éhes sirályok zabálják föl. A nap képes kiégetni az ember bőrét, kilyukad, mint a pulóverek. Az ember kinövi önmagát, belenő a házba és annak udvarába, levedli régi bőrét, új, sünsűrűségű erdőpáncélt növeszt, s mint egy kiscső, egyre gyorsabban gömbölyödik. A villanykörte fényét fekete rovarok szennyezik be; a tükrök nem tükrözik híven a valóságot: lopnak, csalnak, az emberek nem mernek mögéjük állni, hiszen függönyként kendőzik el az igazságot. A köd az ablaküvegen kaparászik, szeretné csontig rágni az ember húsát, miközben a szálldosó szélben emberi hamvakat hord; de még a hangokat is felzabálja valami, talán az idő, a hangok megfelelő ritmusa nélkül az emberi beszéd szaggatott lesz, a zajok forrása pedig ismeretlen. De ne is várjunk túl sokat a könyvben szereplő falusi emberektől, akik úgy tűnnek el, ahogy a csillagok potyognak augusztusban, csak éppen látványos fényjelenségek nélkül. A *szürkéék hegedősének* hetvenhét árnya-

lata valamennyi. Rendszerint nem tudnak semmiről semmit, az igazán lényeges dolgokra csupán a fák emlékeznek. De vajon felfedik-e az olvasó előtt bonyolult titkaikat, mint Baudelaire fái a Természet Templomában? Az egyik versben a szakállas Walt Whitmant látjuk bölcsekedni és ugrándozni az erdő fáin. Hatásos vers. Különösen annak fényében, hogy a nagy amerikai költő – az amerikai őserő, a szarvasok és a bölények szimbóluma – élete utolsó éveiben már szinte teljesen magatehetetlen volt. Ám belső ereje nem hagyta el. Aligha létezik nagyobb kontraszt álom és valóság közt:

*„Találkoztam Walt Whitmannel
a szomszédos fán ücsörgött
levelek erezetét analizálta
fa kérgét gyümölcs formáját
hogy miből áll a szél illata
Találkoztam Walt Whitmannel
kertemben ült és a zöldet figyelte
hogy mennyi a távolság fűszál és fűszál közt
gilisztáknak regélt a halhatatlanságról
égi és földi muzsikusról
Láttam őt egy rozoga buszon
öregekkel és fiatalokkal
akikkel elhitette hogy szépek (...)
(...) Láttam utcai gyerekekkel
szókdécselni fel-alá a fák közt a fákon
kerítéseken és köveken át...”⁶*

Bár Kopriva Nikolett sallangmentes és kromatikus költői hangja az ógörög tragédiák „lanttalan dalára” emlékeztet, az általa teremtett világ alapvetően idealistának tűnik, hiszen már a kötet bevezetőjében érdekes újplatonista idézet olvasható Plótinosztól. Az idézet bővebb változatát a szerző egy későbbi interjújában közli: „»Kik voltunk? Mi lett belőlünk? Hol voltunk? Hová száműztek bennünket? Merre megyünk? Ki szabadít meg

minket?» – kérdezzeti Plótinosz, aki »szégyellte, hogy teste van«. Szerinte az általunk érzékelt világ mögött van egy másik, szellemi. Valahol itt keresendő legbenső énünk, akik igazából vagyunk, akik voltunk, csak valamiért, valahogy testet kaptunk, s így beszennyeződünk. Van, aki sosem szembesül az igazi énnel. Aki pedig igen, az csak kiüntetett pillanatokban, a tudat segítségével. Ez egyben az istenivel való szembesülés is, aki bennünk lakozik, de kívülről is: »Az is igaz azonban, hogy most ehhez az emberhez egy másik ember adódott hozzá: világra akart jönni, és mivel ránk talált... ezért hozzánk illesztette önmagát, hozzáadódott ahhoz az emberhez, aki mi eredetileg voltunk... így lettünk ezzé a kettővé, és már nem vagyunk többé az, aki azelőtt voltunk, mert az vagyunk, aki később hozzánk adódott: az az ember, aki voltunk, már nem tevékenykedik és bizonyos értelemben már nincs jelen.« Feltehetjük a kérdést: vajon melyik én után kutakodunk?»

Ám az idealista Plótinosz-idézet után a kötet leghosszabb és egyik legjelentősebb versét – *A hegy csak látomás* – már az *Apocalypto* (2006) című filmből vett, jóval baljósabb idézet vezeti be: „A szarvas így szólt: »Az embernek megvan mindene. Több kívánsága nem lesz«. Ám a bagoly azt mondta: »Nem így van. Tátongó lyukat láttam az Emberben. Csillapíthatatlan sóvárgást. Ettől szomorú, ezért akar még többet. Megy tovább, és elveszi, amit megkíván... Míg a világ egyszer azt nem mondja: Nem vagyok többé, nem maradt mit adnom.«”. Mel Gibson eme remekművében az emberek lakta archaikus világ már annyira elaljasult, hogy talán meg sem érdemli tőlünk az „állati” jelzőt, hamarosan el is pusztítja saját magát. Ám az öreg indián szájából elhangzó mese a „hiányról” és a „mohóságról” a spanyol konkviztádorokra és napjaink fogyasztói társadalmára egyaránt vonatkozik. Ember embernek farkasa itt, avagy: mindenki mindenki ellen, mintha még a csillagok is mohó piranha-szájként leselkednének a sötét öröklétből. Ebből a világból vagy csak kifelé vezethet út, vagy csak befelé: az ideák szellemi világába. A vers hőse is effajta belső szellemi emigrációra készül. Igaz, felemás zokniban, kissé „alulöltözötten”, de legalább a maga teremtette

tenger habján – s mielőtt még az elapadna – indul neki az új világnak.

*„Így mentél világgá, alulöltözötten,
a tengeren túl úgyis meleg lesz,
pedig azokat az országokat rég kilakoltatták.”⁸*

*„Hamvakat hurcoló köd,
széltől remegő ablak,
egy térfigyelő kamera üres pillanatai,
amire csak a fák emlékeznek”⁹*

¹ Kopriva Nikolett 1996-ban született Kisvárdán, de a kárpátaljai Munkácsen nevelkedett. A Debreceni Egyetem szabad bölcsészeti szakán diplomázott, majd esztétikából szerzett mesterfokozatot a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. 2015 óta publikál, művei megjelentek *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* című antológiában, valamint az *Év versei* 2020-as kiadásában. 2019-ben az Irodalmi Jelen debütdíjával tüntették ki, 2020-ban Móricz Zsigmond alkotói ösztöndíjban részesült. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia hallgatója. Hatással volt rá Dsida Jenő, Hervay Gizella és Sziveri János költészete, Plótinosz és Szent Ágoston filozófiája, valamint az ókori gondolkodók egy része.

² *Tulipánok*

³ *A babajkó* (2010)

⁴ Napfény délben

⁵ *A hegy csak látomás* (XIII)

⁶ *Érintkezések*

⁷ Ld.: <https://www.irodalmijelen.hu/2019-feb-06-1705/hanykerdojel>

⁸ *A hegy csak látomás* (I)

⁹ *Amire csak a fák emlékeznek*

Kopriva Nikolett: *Amire csak a fák emlékeznek*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

Tóth Csilla

Családban marad

Dacia Maraini új kötetének címe, a *Rabolt szerelem* első olvasatra a válóságtól elrugaszkodott, romantikus lányregényeket idézi, de az alcím, a *Nyolc történet a bántalmazásról* nagyon is valódi problémára utal.

A könyv elolvasása előtt azon gondolkodtam, hogy az író vajon mit tehet még hozzá egy olyan fájó és megoldatlan kérdéshez, mint a nők elleni erőszak, ami a mai napig tradicionálisan jelen van minden országban, legyen az a Föld bármely pontján, tartsuk azt bármennyire is nyitottnak vagy felvilágosultnak. Mit mondhat el, mit mutathat meg nekünk, amit ne tudnánk saját tapasztalatból, amire ne találnánk példát a szűkebb környezetünkben, amiről ne olvastunk volna a hírekben vagy a közösségi felületeken?

A kötetben nyolc különböző helyzetű, életkorú, más-más háttérrel és előzetes élettapasztalattal rendelkező kislány és felnőtt nő történetét ismerjük meg. A közös bennük, hogy erőszak áldozatává válnak.

A történetekben jönnek-mennek a szereplők, a családtagok, barátok, idegenek, orvosok, áldozatok. Alig van fókusz, az író tekintete körbejár. Egy-két kivételtől eltekintve nem időz el hosszasan egyetlen szereplőn sem, s ha mégis, akkor sem mélységeiben. Lehetséges, hogy az erőszak mindenkié? Nem magánügy, mert mindannyiunkra tartozik?

Rögtön az első történetnél az orvos felfigyel egy fiatal nőre, aki elmondása szerint folyton balesetet szenved. Olvashatunk a tébláboló családsegítőről, aki el sem tudja képzelni, hogy egy tanult, előzékeny és kedves ember bántalmazó is lehet. Áldozatának

csak a sebeit, az ijedt és dacos tekintetét láthatjuk. Mintha ezek a nők nem lennének saját történetük főszereplői. Lehetséges, hogy egy áldozat mellékszereplővé válhat saját megaláztatásának és fájdalmának történetében? Lehetséges, hogy még a fájdalom, a gyász, a megváltás sem lehet az övék, mert azok feloldódnak a szégyenben, a történetek felfoghatatlanságában, a környezet vak-ságában, elutasításában, a klasszikus áldozathibáztatásban? Ha egyedül nem tudnak megbirkózni a történetekkel, és senki nem segít, akkor hogyan tovább?

Az író azonban csak itt-ott tartja lényegesnek részletezni magát az erőszakot vagy a sérüléseket. Mégis szinte hipnotikus hatással bír, visszafordíthatatlan veszteségek mentén alakítja a szereplők életét. A könyvben nincs hangos dráma, nincs sok könny, nincs látványos összeomlás, színpadias győzelem vagy vereség, egyszerűen és keresetlenül peregnek a történetek, leírások és dialógusok. Nincsenek fotók az áldozatokról és a lassan gyógyuló sérülésekről vagy a soha be nem gyógyuló sebekről, nincs boncolási jegyzőkönyv és nincs látlet. A könyv mégis látlet. Nemcsak az áldozatokról, de rólunk, testvérekről, szülőkről, rokonokról, ismerősökről, idegenekről, a tanácstalan barátokról, a hivatalnokokról, a csak papíron létező szociális hálóról, ami nem nyújt kapaszkodót a talajt vesztett áldozatoknak.

De ez sem pontos így. Mert a könyvben igenis van dráma, van könny, és van látványos összeomlás. Csak figyelni kell. S ha figyelünk, akkor látunk. Látjuk az áldozatokat, a családokat. A vereségüket. Az érintettek élete kisiklik. Öngyilkosok lesznek, drogosok. Ha életben maradnak, akkor bizalmatlanok lesznek, sérültek, csendesek. Kirekesztődnek az életből. Mert az élet, úgy tűnik, részvétlen. Megy tovább. Kidobja őket magából egy erőszakos aktussal. És megy tovább, nélkülük.

A magukra maradt áldozatok eltűnnek az orvosi rendelők forgatagában és a homályos lépcsőházakban, egyedül osonnak haza a szégyenükkel. Láthatjuk, ahogy a bántalmazás észrevétlenül belesimul a hétköznapiakba, része lesz azoknak, mint betű a szövegnek, cérna a szöttesnek, a kívülállóknak – legyen az akár

a legközelebbi hozzátartozó – gyakran fel sem tűnik, vagy csak nagy sokára, hogy valami nincs rendben. Az áldozatoknak azt sem könnyű megérteni, hogy mi történik velük, mert a bántalmazás az egyik pillanatban lehet, hogy imád, és csak a másikon ver. Mert tegnap még minden rendben volt, és ma, az erőszak után felfoghatatlan módon kizökkent a világ. Nehezen hiszik el, hogy az erőszak nem az ő szégyenük, és főképp nem az ő büntetésük valami el nem követett bűn miatt, ők „csupán” az elszenvettség, de semmiképpen az okozói.

Láthatjuk, hogy mekkora bátorság kell a szembenézéshez, feljelentést tenni, elmenekülni, ha nincs más kiút.

Szívesen írnám, hogy a könyvet olvasva arcunkba csap a valóság, hogy felkavaró, hogy felráz, és hogy szívszorító, de ezek a szavak elvesztették a súlyukat, értéktelenné tette őket a médiaipar. Ha ezeket a jelzőket olvassuk, tudjuk, hogy a következő pillanatban sekély és a valóságtól elszakadt bulvárt találunk fel nekünk. Látszólag emberi sorsokat, de sokkal inkább szerencsétlen cirkuszi fellépőket látunk majd, olcsó produkciót, ismétlődő show-elemekkel. Megrabolt embereket, akiknek a fájdalmát a legkisebb együttérzés nélkül kiárusítják, ahogy teszik azt egyébként a könyv két történetében is.

És mégis! Ezek a történetek megrázóak és szívszorítóak. Nemcsak azt az illúziót veszik el tőlük, hogy szabadon rendelkezhetnek saját testükkel, de a szabadulás és a megbékélés hosszú útját is elzárják előlük, amennyiben nem nyújtanak az áldozatoknak segítőkezet, a fájdalomukról nem vesznek tudomást. A kislányt, akit saját osztálytársai erőszakolnak meg, még csak meg sem szólaltatja az író, mások, elkövetők, szemtanúk, az újság számol be róla, hogy szerintük mi történt vele a falu határában. Erős történetek ezek. Halkságukban és hétköznapiságukban felkavaróak.

Az író nem megy mélyre, nem elemez, nem keres okokat, miérteket. A bántalmazás megtörténik. Minden ok nélkül. Tegnap még nem történt meg. Ma megtörténik. A holnap már nem lesz ugyanaz. Tegnap valakit megverték, megerőszakoltak, megöltek. Szörnyülködünk, csóváljuk a fejünket. Vagy még azt sem. Az író

felveszi valahol hősei életének fonalát, majd leejti azt. Otthagyja őket a fájdalommal, a zavarral, a tanácsstalansággal, ahogy minket is, olvasókat. A történeteknek nincs megnyugtató lezárásuk, nincs klasszikus értelemben vett jó végük. Semmilyen értelemben nincs jó végük. A gonosz nem nyeri el méltó büntetését, az áldozat nem nyer feloldozást.

De jó befejezés lehet, hogy elkezdünk beszélni, bátorítjuk azt, aki eddig nem tette meg. Az *Ale és a meg nem született gyermek* című fejezet végződik így, és ez egyben az emelt fővel való túlélés első és jó lépése lesz.

„Mit akarsz mondani? – suttogja Ale, és megfélemledik a fájdalomról, az émeltyégről, a testéből csurgó vérről. A rigó egyik lábával megdörzsöli a csőrét, aztán kicsit fölemelkedik, szárnyait kitarja, mintha fel akarna roppenni. De nem teszi. Ott áll teljes szépségében, ragyogó, fekete tollaival, miközben továbbra is tátogatja fényes, sárga csőrét. Éppen, amikor a rigó fejcskáját a mellére hajtva szigorúan ránéz, Ale megérti, mit akar tudtára adni a madár. Az a kicsiny, méltóságteljes test azt mondja neki: jelentsd fel, te buta! Jelentsd fel az orvossal együtt. Ne félj! Ne bújj el! Ne tégy úgy, mintha semmi sem történt volna. Menj és beszélj! Ne titkolj el mindent! Mondd el az anyádnak, mondd el a húgodnak. A méltóságod múlik rajta.”

Az író életrajzát kutatva olvasom, hogy 1962 és 1983 között Alberto Moravia élettársa volt, akinek a *Figyelem* című könyve jutott eszembe, melyben egy anya kerítőnőként kiárusítja a saját lányát úgy, hogy ebből a férfi hosszú évekig semmit sem vesz észre. Az erőszak különböző válfajainak témája örök, a megoldás, a megelőzés, a bántalmazás társadalmi szintű és együttes elutasítása még mindig várat magára. Miért?

ESSZÉ

Nagy J. Endre

Szépség és/vagy igazság?

Bevezetés

Alábbi tanulmányunk egy előző írásunk folytatása¹, amelyben azt boncolgattuk, hogy milyen összefüggés van az esztétikai szépség és a logikai igazság között. Az apropó egy vita volt, amely az ötvenes években zajlott Erich Heller és T. S. Eliot között, s a vitát indító Erich Heller egy Rilke-tanulmány elemzésébe szőtte bele egyet nem értését T. S. Eliottal. A hivatkozott tanulmányunkban mintegy a vita előkérdéseiként Hegel és Heidegger esztétikai felfogását vizsgáltuk meg, s e tekintetben elemzéseinkben arra az eredményre jutottunk, hogy bár látszólag messze van Heidegger azon felfogásától, mely szerint a műalkotásban „az igazság történik”, a Hegelé, aki a műalkotásban a „fogalom érzéki látszását” látja, mégis sokkal több közös mozzanat van a két felfogásban, mint első pillanatra az látszik. Ami pedig a Heller–T. S. Eliot-vitát illeti, utóbbi elismerte, hogy néhány megfogalmazását, mely éles különbséget tett a költők eszméje és a költészeti alkotás között, pontosítani kell, amennyiben magának a költőnek természetesen hinnie kell azokban az eszmékben, amelyeket kifejezett. Eliot továbbra is fenntartotta azt a felfogását, hogy a költészet bölcselete több mint bármilyen világnézet, s a vers világnézetétől kellő távolságban lévő befogadó is élvezheti a művet anélkül, hogy feladná saját eszméit. De idézzük az ő szavait: „Akár elfogadható számunkra Dante vagy Shakespeare vagy Goethe »filozófiája« vagy vallásos hite, akár nem... ott találjuk a bölcsességet, amit mindnyájan elfogadunk... Kinyilatkoztatott vallásokról és

¹ Ld. Kultúratudományi Szemle, 2. évf. 2020/1., 56–71.

filozófiai rendszerekről azt kell hinnünk, hogy egyik igaz, a többi téves, de a bölcsesség... ugyanaz mindenkinek és mindenütt... Egy nagy író bölcsességének legjobb bizonyítéka azoknak a tanúságtétele, akik, miután hosszú ideje ismeretségben voltak műveivel, elmondhatják: »Bölcsőbb lettem az alatt a hosszú idő alatt, amit vele töltöttem«. Mert a bölcsesség mélyebb szinten közlődik, mint a logikai tételek; egyik nyelv sem megfelelő, de valószínűleg a költészet nyelve a legalkalmasabb a bölcsesség közlésére. Egy nagy költő bölcsessége a művében rejtőzik, de amennyiben tudatunkba fogadjuk, mi magunk is bölcsőbbek leszünk.”²

Ami pedig Erich Hellert illeti, aki Rilke *Duinói elégiáiban* Nietzsche hatását mutatta ki, tudomásunk szerint erre nem válaszolt, s így valószínűleg elfogadta T. S. Eliot azon álláspontját, miszerint úgy is lehet élvezni Rilke költészetét, hogy bár az ember nem fogadja el filozófiáját, de a költészet bölcselete szintjén igen, ha az a filozófia legalábbis védhető. „Ennek egészében véve védhetőnek kell lennie; azt a verset, amelyik olyan vallásból eredne, amely egészében véve visszataszítóan hatna ránk, vagy olyan filozófiából, a mely merő ostobaság volna szemünkben, egyszerűen képtelenek volnánk versnek elfogadni. Másrészt, ha két, egyképpen értelmes és érzékeny olvasó egy nagy vershez közeledik, egyik arról a kiindulóponttól, hogy hisz a költő filozófiájában, a másik valamilyen másféle filozófia kiindulópontjáról, olyan pont felé kellene igyekezniük, még ha talán sohasem is érhetik el, amelyen kettejük értékelése megegyezhetik egymással.”³

A tanulmányunk végén idéztünk egy ilyen értelmezést, mégpedig Farkasfalvy Dénes Rilke általa lefordított verseihez írt kommentárjait, amelyekben, miközben kimutatta a versek filozófiájával való egyet nem értését, nem hagyott kétséget afelől, hogy azok költői értékét mennyire elismeri. Már akkor megjegyeztük, hogy terjedelmi okokból nem tudtunk kitérni Romano Guardini hasonló szellemben fogant elemzéseire a *Duinói elégi-*

² T. S. Eliot: *Káosz a rendben*. Ford. Bódis Edit és sokan mások. Gondolat, Budapest, 1981, 487–488.

³ T. S. Eliot, i. m., 486.

ákról⁴, amelynek elemzését előbb-utóbb meg kell ejtenünk. Ezért úgy gondoltuk, hogy ha hivatkozott írásunkban a szépség/vagy igazság kérdését két klasszikus gondolkodó, Hegel és Heidegger fénytörésében elemeztük, akkor ezt meg kell ismételniünk két olyan posztmodern gondolkodó elemzésén keresztül, akik az itt említett vitakérdést (szépség és/vagy igazság) maguk is elemzésük tárgyává tették.

Susan Sontag: az interpretáció ellen

Susan Sontag⁵ amerikai esszéista és regényíró később talán leg-híresebbé vált írásának már címével (*Az interpretáció ellen*)⁶ utal arra, hogy a műalkotást nem fogalmi-rationális nyelvi keretek között, hanem mint tartalmon „túllépő”, sajátos formát „erotikus-san” kell felfogni, átélni, megérteni. Szerinte a tartalomra koncentrálás hozza létre az igényt az interpretációra, s ez az igény akkor keletkezik, amikor a mitikus történetek már használhatatlanná váltak eredeti formájukban. Például: Zeusz szerelmi légyottja Létóval, ahogy azt Homérosz megfogalmazta, voltaképpen a hatalomnak a bölcsességgel való egyesülését akarná kifejezni; vagy Alexandriai Philo a zsidók kivonulását Egyiptomból mint a lélek szenvedéstől való megváltásának történetét értelmezné. Mindezen interpretációk a szöveg eredeti jelentése és az értelmezés közötti diszkrepanciát fogalmazzák meg. Még számos példát mond Sontag a szerinte hibás korabeli értelmezésekre, például a Kafkaéra, akit – szerinte – tömegesen megerőszakolnak értelmezéseikkel. Egyesek – gondolom: *A perben* – a bü-

⁴ Ld. Romano Guardini: „*Sehol a világ, csak belül*”. Rainer Maria Rilke Duinói elégiái. Ford. Görföl Tibor. Új Ember, Budapest, 2003.

⁵ Sontag posztmodernitásáról ld. Scott Lash: *Sociology of Post-modernism*. Routledge, 1989, 175–177.

⁶ 2011-ben újra, hetedszer is kiadták: *Against Interpretation*. First Picador USA. Benne a szerző harminc év után írt utószavával.

rokrácia frusztrációjának allegóriáját látják, mások pedig az atyjától való féelme és szorongása lenyomatának tekintik. Avagy a vallásos olvasók számára Kafka *A kastély*ban az éghez keresné a bejáratot, ugyanis Joseph K. Isten könyörtelen és titkos igazságát keresi.

Ezzel az interpretációdömpinggel Sontag szerint a francia új hullám filmjei szegültek szembe. Például Resnais és Alain Robbe-Grillet *Tavalý Marienbad*ban című filmje tudatosan egy csomó megvilágító értelmezésnek adott teret, amely ugyanakkor ellenáll minden interpretációnak. Vagy Bergman intellektuális filmjei, amelyek egyenesen kihívják az interpretációt, így például *Csend* című filmjében mégis „a képek szépsége és vizuális árnyaltsága győz az esemény s néhány dialógus pszeudo-intellektualitása felett”.⁷

Susan Sontag levonja a következtetést: „Minden ilyesféle értelmezés a művel való tudatos vagy tudattalan elégedetlenségből fakad, és az a vágya, hogy azt mással helyettesítse. Minden értelmezés, amely abból indul ki, hogy a mű tartalmi elemekből van összeszerkesztve, annak megerőszakolását jelenti.”⁸ Az ilyen interpretációk a művészetet használati tárggyá degradálják. Egészen Hegel modorában (nem valószínű, hogy Sontag ekkoriban olvasott volna Hegelt), aki arra az érvre, hogy a művészetnek az erkölcsök javítását kell szolgálnia, azzal válaszolt, hogy ebben az esetben a művészet csak pusztá „eszközzül szolgál”⁹, mivel ekkor már a művészet célja nem önmagában lenne. Ezzel szemben: „A művészet arra hivatott, hogy az *igazságot* az érzéki művészeti alakulat formájában fedje fel, hogy ábrázolja a kibékített ellentétet – s ezzel végcélja önmagában, ebben az ábrázolásban és felfedezésben rejlik. A többi célnak ugyanis – a tanításnak, megtisztításnak, megjavításnak, pénzszerezésnek, a hírnévre és meg-

⁷ Susan Sontag, i. m., 16.

⁸ Sontag, Susan: *Kunst und Antikunst. 24 literarische Analysen*. Rowohlt, Reinbek, 1968.

⁹ Hegel: *Esztétika*. Ford. Zoltai Dénes. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952, 52.

becsülésre való törekvésnek – semmi köze a műalkotáshoz mint olyanhoz, és nem határozza meg a műalkotás fogalmát.”¹⁰

Sontag egy másik tanulmányában kifejezetten a műalkotás és a morál problémáját veti fel.¹¹ Szerinte Diderot óta szokásos a műalkotásokkal szemben olyan kritériumokat számon kérni, mint valóságosság és morális helyesség. Az ilyen követelmények a mű hasznosságára futnak ki, aminek meg lehet a helye annak keresésében, hogy például sikerült-e felhívnia a társadalmi szolidaritásra. De a mű nemcsak valamiről szól, hanem ő maga valami a világban. Része a világnak, s nem pusztán egy szöveg a világról vagy annak kommentálása. Vagyis létezése magában való ontológiai tény. Ami pedig a műalkotás és erkölcs összefüggését illeti, az nem értékelés vagy kárhoztatás. Hiszen van az úgy, hogy élvezni tudunk egy tettet, ha műalkotás keretében megy végbe, de a valóságban nem állnánk szóba az elkövetővel. Max Weber Baudelaire-től *A romlás virágait* hozza fel példának, hivatkozva Nietzsche-re meg a „mindennapi bölcsességre”, kijelentvén, hogy „valami igaz lehet annak ellenére, hogy nem szép és nem szent és nem jó,”¹² mert „ma újra tudjuk, hogy lehet valami szent nemcsak annak ellenére, hogy nem szép, hanem mert és amennyiben nem szép”. Ezzel a különböző szférák érvényességi kritériumainak heterogenitását tételezi a műalkotásban, a morálban és a tudományban is.¹³ Mivel Sontag szerint a műalkotásban vannak ugyan morálisan értékelhető tettek, éppúgy, mint a valóságban, amelyek továbbá a morál egy kódexéhez kell, hogy igazodjanak, de ha így fogadnánk minden cselekedeteket, akkor semmi általános antagonizmust nem lehetne ábrázolni. A cselekvő köte-

¹⁰ Hegel, i. m., 56.

¹¹ Ld. Sontag, Susan: *Über den Stil*. In: Sontag, i. m., 19–38.

¹² Max Weber: *Állam – Politika – Tudomány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 147.

¹³ Ezzel szemben Habermas tézise arról, hogy a háromféle kijelentés-típus (propozicionális állítás, illokúciós performáció, expresszív vallomás) érvényességi igényei egymásra átválthatók, számomra nem meggyőző. Ld. Jürgen Habermas: *Válogatott tanulmányok*. Atlantisz, Budapest., 1996, 256–257.

lezettségét egy *specifikus* morális normával mérjük, amelynek mindig vannak értéktelen elemei is, például azok, amelyek bizonyos *társadalmi és osztályérdeket szolgálnak*, s csak akkor lehet azt mondani, hogy aláassa a morált. Ám felfogóképességünkkel először *az előfeltételekről* kell döntenünk, nem vakon és megfontolás nélkül egy normának engedelmeskedni. Ily módon az esztétikai tapasztalat érdek nélkülisége, megfontoltsága, figyelmessége és érzélemstimuláló képessége, továbbá az esztétikai tárgy gráciája, intelligenciája, experimentalitása, energiája és érzékisége megfelelő kvalitások a műalkotásban éppúgy, mint az életben is. Így jön létre az a helyzet, amikor jó lelkiismerettel nagyra értékelünk olyan alkotásokat, amelyeket tartalmilag nézve morálisan elfogadhatatlannak tartunk. Ilyenek a nagy műalkotások, Shakespeare, Homérosz, Goethe vagy Jean Genet művei, amelyek kitűnnek „fenséges semlegességükkel”¹⁴. Az ilyen műalkotások ugyanis annyiban teljesítenek morális szolgálatot, amennyiben nem egy cselekvés megbecsülését vagy kárhoztatását idézik fel, hanem „a tudat intelligens felszabadítását”¹⁵.

Itt meg kell jegyezni, hogy a hatvanas évek közepének hangulata – amikor „a marxizmus reneszánsza” zajlott, Mao volt a fiatalság példaképe Nyugaton, s haladtunk a ’68-as párizsi diáklázadás felé – Sontagra is megetté hatását.¹⁶ Arról beszél ugyanis, hogy ha morális kritériumokat akarunk állítani bármely cselekedet elé, csak akkor kell elvetnünk, ha abban valami speciális elemet, *osztály-meghatározottságot* találunk. Ebben a marxizmus ama tanítása jelenik meg, hogy az uralkodó morál mindig csak az uralkodó osztály morálja. De Sontag feltételezi, hogy specifikus morál mellett van egy *általános* is, ami meghaladta ezt a leegy-

¹⁴ Susan Sontag, i. m., 29.

¹⁵ Susan Sontag, i. m., 27.

¹⁶ Sontag 1957 és 1959 között Párizsban élt, a francia kultúra nagy hatást gyakorolt rá. Magát Párizsban temettette el. Ld. Both Gabi: „Az igazság azért rettentő, mert rátalálunk” – Susan Sontag születésnapjára. <https://wmn.hu/kult/52089-az-igazsag-keresese-azert-rettento-mert-ratalalunk--susan-sontag-szuletesnapjara>. 2020. január 16.

szerűsítést. Itt szerintünk a morális normák lehetséges kollíziója jelenik meg a háttérben, amikor a gyakorlatban és konkrét körülmények között kell döntenünk két norma követése között, amelyek teljesítése az adott körülmények között ellentétben állna, és egyik sem választható anélkül, hogy a másikat meg ne sértenénk. Tudomásunk szerint ezt a norma-kollíziót legvilágosabban Nicolai Hartmann tételezte egy 1926-os munkájában.¹⁷

Nincs szükség, mondja Sontag ellentmondást nem tűrően, interpretációra. Helyette *a műalkotás érzéki átélése* a lényeg. Viszsa kell szereznünk érzékeink tapasztalatát, meg kell tanulnunk látni, többet hallani és többet érezni. Meg kell szabadulnunk a tartalomtól, és a dolgot elvezetni a látszáshoz vagy jelenséghez. Maga is példát mutat erre egy másik tanulmányában. Nemcsak a film, de a nyelv is kiszökhet a sémából. Így például P. Weiss *Marat halála* című darabját elemezve Sontag arra mutat rá, hogy abban a diskurzusban, amelyben Marat és Sade márkí egymással vitatkozik, „eszmét cserél” egymással, az érvelés nem csupán racionális érvelés, hanem valami más is. Peter Weiss ugyanis az eszméket „fúgaformában”, nem pedig betű szerinti állításokban akarja alkalmazni, ami túlmutat a szöveg társadalmi és didaktikai vonatkozásán. Az pedig, hogy az eszmék nincsenek intellektuális értelemben megoldva, jóval kevésbé fontos, mint az, hogy milyen nagymértékben működnek együtt az érzékek színterén.¹⁸ A nyelv a grammatikai jelentésen túlmenő értelmet vesz fel, a nyelv „ráolvasásszerűvé” válik, „inkantációs” funkciót tölt be, mint a varázsigék, egyszerűen: a szó mágikus értelmekkel telítődik, amely értelem nem pusztán kognitív értelmünkhöz szól, hanem egész lényünkhöz. Azt mondja S. Sontag, hogy „az eszmék lehetnek érzéki izgatószerűek... az eszmék, az erkölcsi eszméket is beleértve funkcionálhatnak díszlet, kellék, érzéki matéria gyanánt is”.¹⁹ Ezt tagabb értelemben nevezhetjük a mű *aurájának*.

¹⁷ Ld. erről jegyzetünket: Bibó István *Válogatott tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. I. köt. 638–641. (jegyzet).

¹⁸ Susan Sontag: *A pusztulás képei*. Ford. Göncz Árpád. Európa, Budapest, 1978, 105.

¹⁹ Sontag, Susan, i. m., 102.

Az inkantációs szöveg mint „érzéki izgatószer” túlmegy grammatikai jelentésén, amire a költészet példák gazdag tárházával szolgál. Vegyünk mi egy érthető és magyar példát.

„Ősz húrja zsong / Jajong, busong / A tájon, / S ont monoton / Bút konokon / És fájón.”

Paul Verlaine híres verse – Tóth Árpád fordításában – nem csupán annyit jelent, amit grammatikai jelentése mond (*Les sanglots longs / Des violons / De l'automne / Bless mon coeur / D'une langueur / Monotone*); az eredeti francia szó szerinti fordítása: az ősz hegedűjének hosszú zokogása monoton bágyadsággal sebz meg szívemet). Mindannyian érteni véljük ezt az új értelmet, amelyhez eljutottunk, de ugyanakkor azt is érezzük, hogy nehezen lehetne szavakba foglalni. Ebben az új értelemben inkább a fordítás zenéje ringat el (= inkantáció), s nem is figyelünk a tartalomra, amelyben diffúz és körvonalazatlan emlékképeink elevenednek meg, miközben egész valónk átlényegül. S ha az ember olvassa a verset, eljut valamiféle megfoghatatlan értelemhez, ami nem fejezhető ki a fogalmi diskurzivitás igaz-hamis dimenziójában. A műalkotás nem eredményez fogalmi tudást, ami sajátja a tudományos megismerésnek vagy filozófiának és szociológiának, hanem a faszcináció állapotában egyfajta megrendülésre, elkötelezettségre és értékelésre vezet. „A tudás, amelyet egy műalkotás számunkra közvetít, a tudás egy élménye, stílusa vagy a tudás egy formája, de nem egy dolog ismerete (mint egy faktum vagy egy morális tartalom mint olyan).”²⁰

Susan Sontag hozzásegít bennünket, hogy röviden meghatározzuk az aura fogalmát. Azt állítjuk az ő okfejtése alapján, hogy bármilyen beszéd felveheti ezt az inkantációs értelmet, s nemcsak költészet hozhat létre ilyen értelmet és megértést. Ha kiterjeszthetjük az „inkantációs értelmet” mintegy a szöveg környezetére (a szereplők mozgása, mimikája, metakommunikatív szándékai, a felhasznált kellékek és ruházatok stb.), tehát *gyakorlati* kontextusára, eljutunk egy tágabb értelemben vett „erotikához”, amely a megértést *szenuális* közegbe helyezi. Hiszen az aura mozgó to-

²⁰ Sontag, i. m., 25.

talításban, a szöveg *előttjében* és *utánjában*, a mimikában, a szöveg látens illokúciójában mind-mind utal valami szövegen túlra, s ebben a *túl*nanban lelhető fel az esztétikai „igazság”. Az aurában valami szavakban ki nem fejezhető, nem fogalmi – ha tetszik – igazság jelenik meg. A tágabb szövegkörnyezet, a színpadi tér s benne a szereplők elhelyezkedése, mimikája stb. felveszi azt a szavakba nehezen foglalható többletjelentést, ami – Hegel szerint – a fogalom érzéki látszása, vagy amiben Heidegger szerint az igazság történik.

Polányi Mihály: a transznaturális értelmek

Polányi Mihály ezt a problémát mint a keret és tartalom ellentétét világította meg. A művészetben a színpad a keret, a festészetben a kép rájája. Színházban nézve, mondjuk, Hamlet halálát, az élményünk különbözik attól, mint ha a valóságban néznénk valaki meggyilkolását. A színpadi jelenetnél tisztában vagyunk azzal, hogy megrendezett cselekmény. Tehát a színpadi halál valamiképp értelmetlen játék, mert miközben látjuk a halált, tudjuk, hogy nem valóságos. Ilyenkor Polányi szerint fantáziánk segítségével összeférhetetlen (*incopatible*) elemeket hozunk össze egy közös jelentésbe – értelemben (*meaning*). „Mintha a művészet lényege... az volna, hogy tárgyat olyan mesterséges keretben jeleníti meg, amely ellentmond ábrázoló mivoltának.”²¹ Egyfelől tehát a közlés kísérlete, másfelől a közlésnek ellentmondó művészi szerkezet, illetve ennek a két ellentmondó résznek egyesítése: ebben rejlik a műalkotás lényege. „A műalkotásokat becsüljük, mert »igazak«, jóllehet olyan történeteket mesélnek el nekünk, amelyekről világosan tudjuk, hogy nem igazak.”²² A műalkotásban tehát össze nem illő dolgokat hozunk egységbe, s így az értelemmel telítődik

²¹ Polányi Mihály: *Személyes tudás*. Atlantisz, Budapest, 1992, 2. köt., 211.

²² Michael Polanyi, Harry Prosch: *Meaning*. Chicago University Press, Chicago & London, 1975, 83.

meg. Az ilyen értelmeket Polányi transznaturális értelmeknek nevezi, szemben a természetes integrációkkal, amelyek például a tudományban honosak. „Utóbbiak elfogadhatók, mint *természeti* integrációk; az előbbiek éppen ellenkezőleg *transznaturálisaknak* nevezhetők... A művészet, a költészet és a mítosz azonban nem lép be gyakorlati módon mindennapi életünkbe. Ezekben a szférákban nem »működik«. És az ő összeegyeztethetlenségük inkompatibilis marad. Őket a képzelet egy új aktusának kell összekapcsolnia, valahányszor elmélkedünk róluk. Úgy jelennek meg számunkra mint értelmesek és koherensek, ám mindazonáltal olyan értelmekkel bírnak, amelyek túlmennek a »természeten«.”²³ Nos, ebben a *természeten túl*iban képződik meg a mű aurája, ami bennünket kiragad a hétköznapi kavargásból, és más világba röpít, ahová persze mindjárt visszatérünk.

Bizonyos értelemben Sontag inkantációja, ami szintén kiemel a hétköznapiból, továbbá a műalkotás erotikája: mindkettő valami *transzba juttat*, valami transznaturális értelmet nyer. Valaki transzba esik: ez azt jelenti, hogy kilép önmagából, de paradox módon bent marad önmagában. Nagyon közel áll ahhoz, amit Baudelaire „mesterséges paradicsomnak” (*les paradis artificiels*) nevezett, s amelyet az ópiumszívók élnek át. De az *artificiel* nemcsak mesterségeset vagy művit jelent, de műalkotásszerűt is (ahogy az *art* egyszerre jelent mesterségeset meg művészetet is). Ez az, amit Polányi az inkompatibilisek egyesítésének nevezett. De míg a drogok által transzba esett egyén elveszti magát, és sokszor nem is tudja, mi történt vele, a műalkotás élvezője nem veszíti el önkontrolját, tehát egyszerre van tudatánál és tudatán túli állapot-

²³ „A művészet, költészet és mítosz integrációi azonban nem lépnek be gyakorlatilag a mi normális életünkbe. Inkompatibilitásuk marad összeegyeztethetetlen. Valahányszor elmélkedünk róluk, képzeletünk új aktusa révén össze kell kapcsolódnunk. Így jelennek meg számunkra értelmesnek és koherensnek, ám mindazonáltal olyan értelemmel bírnak, amelyek egészen túlmennek a »természetes«-en.” Polányi, Prosch, i. m., 125.

ban. Ura önmagának. A transznaturális értelmek, legyen az művészet, költészet, morál, jog – Polányi szerint –, bár csak a tudatunkban hozzuk őket létre, mégis éppolyan valóságosak, mint a macskakő.²⁴ Akik ezt tagadják, például azt mondják, hogy a jog csak az uralkodó osztály akarata, és a morál hasonlóképpen, azok mind totalitárius hatalmak szolgálivá váltak. Aki az irodalomban a szocialista realizmus mellett optált, hasonlóképpen. Tagadták a morál, a jog, a művészet, sőt végül a tudomány önértékét is. Azaz tagadták az igazságot magát is, ami ellen Kelet- és Közép-Európa népei 1956-ban, 1968-ban és 1980-ban fellázadtak. Ezek mind az igazság forradalmi voltak. Ezért tekintette Polányi a szabad társadalmak ismérvének, hogy azok elkötelezettek a metafizikai értékeknek, a tudományban az igazságnak („a tudomány köztársasága”), így jogszolgáltatásban az igazságosságnak, a művészetben az esztétikai szépségnek, sőt még egy olyan, morálisan közömbös területen, mint a gazdaság a tisztességnek és becsületességnek (*fairness and decency*).²⁵ Egy szabad társadalomban szabadon működnek mindezen értékek gondozói: színházak, egyetemek, egyházak, egyesületek stb. De a szabadság azt jelenti, hogy „megszabadulunk személyes céljainktól, alávetve magunkat személytelen kötelezettségeknek”.²⁶ Mint Luther, aki kijelentette: „Itt állok, másként nem tehetek.”

Vajda Mihály és a krisztusi igazság

E ponton térjünk rá a legkiválóbb magyar posztmodern gondolkodó, Vajda Mihály egy heideggeriánus okfejtésére. Emlékszünk: Heidegger szerint az igazság „történik” a műalkotásban,

²⁴ Polanyi, Michael: *The Tacit Dimension*. Anchor Books, Garden City, New York, 33.

²⁵ Ld. Polanyi, Prosch, i. m., 198–216.

²⁶ Polanyi, Prosch, i. m., 201.

egyszerre elrejt és kinyitja magát, feltárulkozik: „az igazság lényegelése a lényegelés igazsága (*das Wesen der Wahrheit ist die Wahrheit des Wesen*)”²⁷, ami történik a nyiladéban (*Lichtung*)²⁸, s amit az alétheiának nevezünk. Az igazság tehát eredendően nyilatkozik meg, mint a létfelejtés európai tradíciójában, ahol puszta adekvációként (kép és tárgy azonossága) fogták fel.

Vajda Mihály az igazság problémáját a szabadság relációjában veti fel (láb)jegyzet-kötetében.²⁹ Mégpedig bibliai kontextusban, amikor ugyanis Jézust vallatja Pilátus, s megkérdezi: „Tehát király vagy te?”, Jézus így válaszol: „Te mondod, hogy király vagyok. Arra születtem és azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat a szavamra.” Pilátus erre így szól: „Mi az igazság?” (Ján 18, 37–38.). És amit nem idéz Vajda, az a János 8, 32. rész, ahol azt mondja azoknak, akik hittek neki: „Ha megmaradtok tanításomban, valóban tanítványaim vagytok, megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket.” Ami legalábbis arra enged következtetni, hogy a krisztusi igazság kommunikálható és szavakba önthető, noha csak a tettekkel együtt, vagyis egyben *beszédcselekvés* is. Ezt nevezhetjük a krisztusi igazságnak mint létmódnak, Bibó kapcsán *tettbeszédnek*, ami testbeszéd, „alászállás az alvilágba, a megsemmisülésbe”, igazi „sorsesemény”, ami Krisztussal is meg-

²⁷ Martin Heidegger: *Útjelzők*. I. m., 193. Heidegger a Wesen = 'lényeg', vagy dologösszesség (pl. *Finanzwesen*) főnevet igésíti, s ezt fordítjuk „lényegelés” kifejezéssel, visszatérve ezzel Redl Károly fordításához (ld. Köpeczi Béla [szerk.]: *Egzisztencializmus*. Gondolat, Budapest, 1966, 171.)

²⁸ Ezt mi megint egyénien „nyiladék”-nak fordítjuk (a szokásos „tisztás” helyett), mivel ez a szó drámaiban fejezi ki azt pillanatot, amikor az ittlét, átlépve a *das Man* világát, végre autentikus létbe jut.

²⁹ Vajda Mihály: *Nem az örökkévalóságnak: Filozófiai (láb)jegyzetek*. Osiris, Gondolat, Budapest, 1996. Az alcím csak a belső borítón van feltüntetve. Az esszé címe: *Igazság és/vagy szabadság*. 78–90.

történt.³⁰ Következésképp a nagy tragikus bukások – Szókratészé vagy Szent Johannáé³¹, és még folytathatnánk – valamenynyien „beléptek az alétheiába”, feltárták a „krisztusi igazságot”. S mindannyian keresztülmentek a lényegelésen, azaz a látszattól a lényegbe és olykor a visszafelé vezető út gyötrelmein. Krisztus az Olajfák hegyén, Szókratész a menekülés kísértésekor, Johanna pedig tanai időleges visszavonásában.

Nos, ez a szöveg (amely melleleg nem szerepel a másik három evangéliumban) ad alkalmat Vajdának arra, hogy ezt a krisztusi igazságot mint a Heidegger alétheiájában való feltárultságot interpretálja, és szembeállítsa Pilátus igazságával, amely csak *metafizikai igazság*. A krisztusi igazság, „melyről bizonyosságot tenni Jézus született és világra jött, egyszeri és a lehető legszemélyesebb üzenet, amelynek meghallása semmiféle tudás birtoklását nem jelenti: létezési mód. Valami, amit leírni, megfogalmazni *túl van az emberi megfogalmazhatóság határain*”, s ez az az igazság, „melyről tanúbizonyosság tételik, ami megmutatkozik.”³²

A *metafizikai igazságokra* ugyanis az a jellemző, hogy nem tűrnek maguk mellett más igazságokat, ami a krisztusi igazsággal is előfordult a történelem folyamán, amikor is dogmává vált vagy eltorzították, a személyiség szabadságának korlátozására használták. Utóbbi esetben „nem tűrik a mások igazságait, azokat nem-igazságoknak tekintik”. Vajda itt lábjegyzetben hozzátessz egy egyházi személytől vett idézetet, amely az előbbieket támasztja alá: a világnézet politikává degradálta a krisztusi igazságot. S bár a következő lábjegyzetben elismeri, hogy a krisztusi igazság egy személy révén jött be az európai kultúrába (amely-

³⁰ Ld. erről írásunkat: *A tettbeszéd: Bibó világlátása*. Világosság, 2013/tavaszi–nyári, LII. évf., 73–74. A „sorseseemény” Tengelyi Lászlótól átvéve. Ld. Tengelyi László: *Élettörténet és sorseseemény*. Atlantisz, Budapest, 1998.

³¹ Ld. erről Horváth Barna: *A Génusz pere: Sokrates és Johanna*. Universitas Francisco-Josephina, Kolozsvár. Acta Juridico-politica 3., Kolozsvár, 1942.

³² Vajda Mihály, i. m., 78.

nek „nincsen olyan értéke, amelyen ne érződne legalábbis kereszténységalkotó hatása” – írja, és ennek alátámasztására idézi Bibó Istvánt), azonban azt is leszögezi, hogy „olyan kultúrákban is lehetséges az igazságból valónak lenni, melyeknek Jézus egy-szeri és egészen személyes tanúbizonysága nem képezi részét, ahol ez a tanúbizonyság történelmileg nincsen jelen”.³³ Kár, hogy erről nem mond többet.

Nos, az utolsó megfogalmazás, mely szerint „az igazság megmutatkozik”, elárulja e nézet heideggeri gyökereit. Mint Vajda később ki is fejti: a krisztusi igazság, „amely megmutatkozik, amely nem rajtunk kívül van, hanem bennünk, az igazság mint létmód, amelynek nincsenek egyformán megfogalmazható tételei, ahogy a metafizikai igazságnak szükségképpen vannak, ez az *igazság* nem kerülhet szembe a szabadsággal, mert azonos *vele*”.³⁴ Hogy miként azonos, azt a késői Heidegger alapján interpretálják: „a közönséges emberi értelem, az átlagos mindennapiság akár-kijéne szemében az igazság és a szabadság azonosítása merő képtelenség, szinte botrány, hiszen korunk emberének átlagos, mindennapi gondolkodása, ez a metafizika által meghatározott gondolkodás nem képes ezen mást érteni, mint hogy az igazságot, valamit, ami *megingathatatlan és örök*, kiszolgáltatjuk az emberi önkénynek”.³⁵

Bárhogy volt és van, Vajda Mihály, aki vallásilag éppannyira muzikalitás híján van, mint Max Weber mondta magáról, mégis képes mélyen megérteni a vallásos témákat, s itt példát adott arra, miként lehet értelmezni Heidegger alétheiáját a szent dimenziójában. További fejtegetése is érdekes, amennyiben egy Carl Schmitt-idézet után Mozart *Varázsfuvolá*jának bergmani rendezését eleveníti fel, ahol nem a papok uralta világ, hanem Papageno és Papagena képviselik ama bizonyos krisztusi igazságot a maguk hétköznapi létmódjával. Aztán pedig felidézi Bibó István *Uchronia* című írását, amelyben Bibó egy olyan, soha nem

³³ Vajda Mihály, i. m., 79–80.

³⁴ Vajda Mihály, i. m., 80.

³⁵ I. m., 82.

volt (azaz: nem utópikus) változatát beszéli el az európai történelemnek, amelyben nem ment végbe a nyugati egyházszakadás, és minden a katolikus egyház keretei között zajlott le. (Még az „igazságos és modern társadalmi rend keresztény követelményeit” is Marx páter dolgozta ki, aki, bár kitiltották Európa összes monarchiájából, a pápa védelme alatt dolgozhatott a vatikáni múzeum könyvtárában.³⁶) Ebből Bibó azt emeli ki, hogy hiányzik az a szellemi elit, amely „mindenfajta megfogalmazott dogma és hatalommal bíró institúció nélkül közvetíteni képes azt, ami egy meghatározott társadalom szemében *szent*.”³⁷ Bibó egyébként már a Mannheim-bírálatban is kifejtette (amelyet Vajda máshol is idéz³⁸), hogy a modern korban „a társadalmi értékelés szervei[re] és módszerei[re]” van szükség, a modern világban azonban – mint később a közigazgatással kapcsolatos írása végén kifejti – hiányzik „az értékörző és érték szabályozó elitnek az a funkciója, melyet a keresztény középkorban az egyházi rend látott el”.³⁹

Nincs itt terünk annak kifejtésére, hogy Bibónak ez a felfogása szerintünk egyáltalán nem egyeztethető össze a posztmodern filozófiai beállítódás „anything goes” felfogásával. Hiszen, ha lenne is egy ilyen világélet, amelyet mondjuk az ENSZ dokumentumai testesítenek meg, darabokra törne az érdekcsoportok és államok a napjainkban is állandó politikai ellentétein. Bibó ezt érzékelte a nemzetközi államközösség bénultságáról a hetvenes évek kö-

³⁶ Ld. Bibó István, i. m., IV. köt. *Ha a zsinati mozgalom a 15. században győzött volna... Bibó István címzetes váci kanonok beszélgetése apósával, Ravasz László bíboros érsekkal a római katolikus egyház újkori történetéről. Különös tekintettel a lutheránus és kálvinista kongregációkra. Egyház-, kultúr- és politikatörténeti uchrónia*, 265–282. Marxra utalás: i. m., 270.

³⁷ I. m., 90.

³⁸ Bibó István, i. m., I. köt., 74. Ahol Bibó arról beszél, hogy az individuális racionalizmus olyan „titanizmushoz” vezethet, amely „semmiféle keretben, rendszerben és metafizikában nem hisz”; ami világos utalás a korabeli totalitarianizmusokra.

³⁹ Bibó István, i. m., 294.

zépén írott művében.⁴⁰ Egy más világhelyzetben ennek fő okát abban látta, hogy a két világhrendszer, a kommunista és kapitalista megosztottság esetében „olyan ellentétekről van szó, amelyekben a szembenálló felek pártatlanságának még a lehetőségét sem ismerik el”.⁴¹ S ez akadályozza, hogy felállíttassék egy pártatlan nemzetközi bírósági rendszer. Az ehhez szükséges összhangja a nagyhatalmi koncertnek ma távolabb van, mint valaha. Ráadásul a nyugati világ kulturális egysége is széttöredezőben van, ami igen emlékeztet arra a helyzetre, amikor – a spengleri értelemben vett – civilizáció összeomlani látszik.

Milan Kundera és a létmegőrzés

Vajda Mihály még egyszer nekifut a heideggeri problémának, mégpedig Kundera regényírása kapcsán. Kundera úgy fogta fel a regényt, mint amely a heideggeri létfelejtés korszakában „őrizte” a létet: Cervantestől kezdve a regény a létnek áldoz, ugyanis „elmélkedés a létről, képzeletbeli személyeken keresztül kifejtve”.⁴² Vagyis az európai regény a maga polifóniájával (vagy polihistorizmusával) elhajlott az európai létfelejtéstől, és magát a létet ábrázolta, mivel képes magába olvasztani a filozófiát és költészetet is, miként Cervantes és Rabelais tették, ugyanis a regény képes egyedül felfedezni az ember lényegét – idézi Vajda Kunderát.⁴³

Vajda azonban kimutatja: Kunderának nem sikerült a filozófiát szervesen beolvasztania a regénybe, mivel állandóan kibeszél belőle, és ha azt mint filozófiát tekintjük, dilettáns: „Mert hiába ismeri a filozófiát, 1. az állandóan hivatkozott filozófusok

⁴⁰ Ld. *A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai: önrendelkezési, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás*. I. m., IV. köt., 1989, 283–681.

⁴¹ Bibó István, i. m., 679.

⁴² Vajda Mihály: *A posztmodern Heidegger*, 132.

⁴³ Vajda, i. m., 134.

– mindenekelőtt Descartes, Nietzsche és Heidegger – gondolatnak »összefoglalása« enyhén szólva leegyszerűsítő; 2. hiányzik nála az a szellemi erőfeszítés, ami a filozófia tényleges művelését megkülönbözteti a kávéházi filozófiai fecsegtől.”⁴⁴

Nem akarjuk megvédeni Kunderát Vajdával szemben, még akkor sem, ha, mondjuk, a platóni–szókratészi lakoma „fecsegeire” gondolunk. De arra mindenképpen emlékeztetnénk: lehet egy esszében olyan új belátás, amely filozófiai érvényességű. Ez az, amit Hegel populáris filozófiának nevezett (ahová például Cicerót is besorolta, s nem volt hajlandó vele foglalkozni filozófiatörténetében). Hegel azt mondja a *Kislogikában*, hogy „az igaz különböző módokon ismerhető meg, s a megismerés módjait csak formáknak kell tekinteni. Így lehet az igazat mindenestre a tapasztalat útján megismerni, de ez a tapasztalat csak az egyik forma. A tapasztalatban azon fordul meg a dolog, milyen érzéssel közeledünk a valósághoz. Nagy érzéknek nagyok a tapasztalatai, s a jelenségek tarka játékában a lényegest pillantja meg. Az eszme előttünk van és valóságos, nem pedig olyasmi, ami a valóságon túl van, és a valóság mögött van. A nagy érzéknek, mint amilyen pl. Goethéé, ha a természetbe vagy a történelembe tekint, nagyok a tapasztalatai, megpillantja az észszerűt, és kifejzi.”⁴⁵ De még a populáris filozófiáról és Ciceróról is azt mondja, hogy „[o]lyan filozofálás ez, amelynek megvan a helye, s amely kitűnő dolgokat mond. Sok élet- és lelki tapasztalatra tett szert, lelkéből merítette az igazat, miután látta, mi történik a világban. Művelt szellemmel beszél az ember legnagyobb kérdéseiről, így általában nagyon kedvelté lesz.”⁴⁶

Ezek után az a kérdés, hogy le lehet-e választani a költészetet az irodalomról, mint Kundera teszi, s a regényirodalmat kine-

⁴⁴ Vajda, i. m., 140.

⁴⁵ Hegel: *A logika. Enciklopédia I.* Ford. Szemere Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 72.

⁴⁶ Hegel: *Előadások a filozófia történetéről.* I. Ford. Szemere Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 86–87. E helyen Hegel még Pascalt említi másik példaként.

vezni a létfeljejtés ellentétének, mivel az – mint Lukács mondta valahol – a dolgok és jellemek totalitása, mint ami nem felejtkezett el a létről.

Megkérdezzük: nem inkább arról van-e szó, hogy tévesen szűkítik le regényre azt, ami az esztétikum általános sajátossága? Hogy képes saját lelkéből észrevenni a valóságban azt, ami lényeges? Azaz, mint Heidegger mondta: az igazság lényegel, és a lényegelés igazság. Hogy történik, s hogy egyszerre elrejtés és feltárulkozás – Heidegger szerint. Az pedig a művész képességétől függ, hogy mennyire tudja a valóságban megpillantani a lényegest. Például mi úgy gondoljuk, hogy Kertész Imre képes volt egy regény formájában, mégpedig a *Felszámolás* címűben, érvényes és új filozófiai belátást alkotni.

Ugyanis a nyugati posztmodern filozófiában kiküszöböltetett a személyiség, amint ezt legvilágosabban Foucault fogalmazta meg 1968-as előadásban, melynek címe: *Mi a szerző?* Tehát nem „ki”, hanem „mi”.⁴⁷ De ezzel csak betetőzte azt a Saussure-től Lévi-Strausson át egészen a marxista strukturalista Althusserig tartó fejlődést, melynek során a társadalmat alany nélküli képződménynek fogták fel és ábrázolták.⁴⁸ Deleuze és Guattari már 1973-ban *Anti-Oedipus* című munkájukban is skizoid jellegűnek fogták fel a társadalmat⁴⁹, amelyben az alany helyét a „szerv nélküli testek” (body without organ) képviselik, s később kidolgozták a nomád alanyiség fogalmát. A nomád alanynak nincs

⁴⁷ Michel Foucault: *Mi a szerző?* Világosság, 1981/7., melléklet.

⁴⁸ Ld. erről: Nagy J. Endre: *A szubjektum eltűnése: Nietzsche, Althusser, Foucault: az isteni igazságtól el-vezető kalauzok*. In: Tomka Miklós (szerk.): *Ami rejtve van, és ami látható: Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*. Pázmány Társadalomtudomány 10., Budapest–Piliscsaba, 2008, 337–358. Továbbá: Nagy J. Endre: *Az alany tagadása és rekonstruálása*. In: Szabó Levente (szerk.): *A kommunikatív állapot: Diszciplináris rekonstrukciók Horányi Özséb 70. születésnapjára*. Typotex, Budapest, 2012, 76–86.

⁴⁹ Ld. Gilles Deleuze, Félix Guattari: *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Trans. Robert Hurley, Mark Seem, Helen R. Lane. Continuum, 1983.

központja, csak cirkulál központ nélküli ön maga körül. Deleuze a jogrendszer alany nélküliségére hivatkozva küszöbölte ki az alany fogalmát a filozófiából.⁵⁰

Kertész Imre igazsága

Nos, Kertész Imre nagy társadalomelméleti felfedezése volt az, hogy ez a nyugatiak által *elméletileg* kidolgozott alany nélküliség a totalitarianizmusokban vált valósággá. A *Sorstalansággal* Kertész Imre ezt még „csak” ábrázolta mint a fasizmus struktúrális sajátosságát, amikor az ember elveszti irányítását saját sorsa felett, s így válik sorstalanná. De a sorsvesztést tézisszerűen a Felszámolásban fogalmazza meg, a következőképpen:

„A katasztrófa emberének nincs sorsa, nincsenek tulajdonságai, nincs jelleme. Rettentő társadalmi környezete – az állam, a diktatúra, vagy nevezd, aminek akarod – a szédületes örvények húzóerejével vonzza, amíg fel nem adja ellenállását, és forró gejzirként fel nem tör benne a káosz – s azontúl a káosz válik otthonává. Az ő számára nincs többé visszatérés az Én valamely középpontjába, valami szilárd és cáfolhatatlan énbizonyosságba. Tehát a szó legvalódibb értelmében elveszett. Ez az Én nélküli lény a katasztrófa, az igazi Gonosz... komikus módon anélkül, hogy maga a gonosz lenne, habár minden gonosztettre képes. Újra érvénybe léptek a Biblia szavai: állj ellen a kísértésnek, óvakodj megismerni önmagadat, mert különben elkárhozol.”⁵¹

Nos, e ponton szerintünk fellebbent a fátyol a rejtélyről. Itt valóban az igazság villan fel az alétheiában. Tényleg itt tűnt el a személyiség a totalitarianizmusok poklában. Ez szerintem társadalomfilozófiailag is új eredmény: egy regényíró képzelt regényében. Ő az a nagy érzék, aki a valóság heterogenitásában meglátja

⁵⁰ Ld. Gilles Deleuze: *Two Regimes of Madness: Texts and Interviews 1975–1995*. Trans. Ames Hodge and Mike Taormina. Semiotext(e), 2007, 354–355.

⁵¹ Kertész Imre: *Felszámolás*. Magvető, Budapest, 2003, 70–71.

a lényegét, és ki is mondja. Lehet ezt, persze, a filozófiai fogalmiság irányába továbbfejleszteni, de ezáltal elvesztené azt az élettességet és érzékletességet, ami a regénybeli kimondásban testet öltött. Valóban egy regényben, de ez nem kizárólag ennek a műfajnak a sajátja. Ez az az aura, amelyről Susan Sontag kapcsán is beszéltünk. Mert mindezt a főhős egy önfeledt pillanatában Bé-nek mondja el, egy meghallgatás történetébe ágyazva, amikor nem tudta még, hogy áruló lesz-e, vagy sem. Itt is megfigyelhető a polifón szerkesztés, mint Kunderánál. Csak utóbbinál a történet ugyanaz, noha mindig mások mondják el (*Tréfa*, 1968), mindegyik a saját szemszögéből látva és láttatva; itt, Kertésznel egy időbeli, szinkronikus polifónia működik. Mert van egyrészt az idő, amikor ezt Bé elmeséli, van az a múlt, amelyben lejátszódik, s van a jelenbeli történés, amikor Bé öngyilkos lesz, és ezt ráadásul volt élettársa meséli el. Itt tehát a polifón szerkezetben jelenik meg a filozófiai igazság, aminek sajátos aurája van. Ki lehet belőle emelni, ám ebben a keretben él, vagyis egy képzelt valóságban bizonyul gyakorlatilag igaznak. Ez a kifejezés Marxnál fordul elő, a politikai gazdaságtan módszeréről szóló értekezésben. Marxnál a munka ősrégi fogalom, mégis, mint absztrakt munka csak abban a korban vált „gyakorlatilag igazzá”, amikor az emberek szabadon váltogathatták munkájukat. Amikor Althusser ezt a részt elemezte, kimutatta, hogy Marx itt tévedett, mert úgy tűntette fel a munka fogalmát, mintha empirikus létbe ment volna át („gyakorlatilag”), holott az a valóságban megmaradt a fogalom szférájában mint absztrakt munka.⁵² Marx szerint ugyanis a munka fogalma akkor lesz absztrakt, amikor a valóságban a legkonkrétabban megjelent. Korábban a munka fogalma valami speciális tevékenységgel volt összefonódva. Így például a monetáris rendszerben a munka azonos volt az „önmagán kívüli” fogalommal, ami a pénz. A manufaktúra-rendszerben viszont már a kereskedelem folyamatába helyezte a munkát mint a gazdagság forrását, de még mindig pénzcsináló tevékenységként fogta fel.

⁵² Ld. Louis Althusser: *Marx – az elmélet forradalma*. Kossuth, Budapest, 1968.

Ezzel szemben a fiziokrata rendszer a mezőgazdasági munkában látja a gazdagság forrását, már nem pénz alakjában, hanem természet meghatározta formában, földtermékként. Adam Smith volt az, aki a munkát elvont általánosságában ragadta meg mint „múltbeli, tárgyiasult munkát”. Ez szellemi eredménye a munkák konkrét totalitássá válásának, „az a legegyszerűbb elvonatkoztatás tehát – vonja le Marx a következtetést –, amelyet a modern gazdaságtan az élre állít, és amely egy ősrégi és minden társadalmi formára érvényes vonatkoztatást fejez ki, ebben az elvontságban mégis csupán a legmodernebb társadalom kategóriájaként jelenik meg gyakorlatilag igaznak”.⁵³

Bármennyire képzeletbeli is tehát a polifón szerkezetű regény, mégis a valóságra igényt tartó létezést fogalmazza meg (ld. Arany: nem a valóság, hanem annak égi mása...); a filozófiai tétel abban a keretben nyeri el igazságát, amiben éppen megjelenik. Tehát a regénybeli igazságérvényre igényt tartó tétel csak keretben vagy aurában nyeri el valóság-értelmét. A tétel + keret = aura az, amiben a Heidegger-féle igazság-történés zajlik. Mert ez az a feltárulkozás az alétheiában, amiről ő beszél. Éppen azért, mert a tétel „le van helyezve” a valóságban, s mint ilyen – ld. Hegel – a „fogalom érzéki látszása”.

Hegel és Heidegger: nem túlzás közös nevezőre hozni őket? Hiszen Hegel a fogalomról beszél, amelynek három mozzanata van: szubjektív, objektív és az eszme, amelyben konkrétta válik. Míg Heidegger, meg akarván szabadulni a metafizikától, annak fogalmiságától, a gondolkodás dolgát teszi, s így talál rá arra a közegre, amelyben az elrejtezésben és feltárulkozásban történik a műalkotás igazsága. Az utóbbi oszcilláció, vagy ahogy mi neveztük: lényegelés a műalkotás anyagszerűsége és transznaturális értelme⁵⁴ között. Vagy a költői műben a szöveg és hermeneutikailag átélelhetően kibányászott értelme között. Ez csak dinamizálja a hegeli fogalom érzéki látszását, ha a fogalmat a maga di-

⁵³ Karl Marx: *A politikai gazdaságtan bírálatainak alapvonalai*. Kossuth, Budapest, 1972, I. köt., 30. (Kiemelés: N. J. E.).

⁵⁴ Ld. Michael Polanyi, Harry Prosch: i. m., 126–126.

namikájában mint szubjektív, objektív stádiumokon keresztül az eszmében beteljesülő fejlődést tekintjük. Tehát szerintünk a két nagy szellem itt tényleg közös mezőben „játszik”.

A Rilke-vita

Erich Heller a már hivatkozott tanulmányában azt igyekszik bizonyítani, hogy – noha nem támaszkodhatott, mondjuk, egy Rilke által annotált *Imígyen szóla Zarathustra* munkára vagy beszélgetésekre, amelyek minden bizonnyal lezajlottak Nietzsche korábbi barátnője, Lou Andreas-Salome, valamint Rilke között, akivel Lou asszony később barátságba keveredett, mint-hogy nem készültek feljegyzések a beszélgetésekről⁵⁵ – a *Duinói elégiák* anyaga megfelel Nietzsche ember feletti emberének,⁵⁶ s mint ahogy Szent Pál buzgó ellenzője, majd híve lett ugyanakkor az Istennek, úgy Rilke Szent Ference a *Hatalomra törő akarata*nak.⁵⁷ Így például amikor Nietzsche fogalmazta az *Ecce homo* Zarathustra-fejezetét, a „lélek viharáról” beszélt, amely a „hatalmas engedelmesség napjaiban” azzal „fenyegetett, hogy megsemmisíti a testet”, míg Rilke azt írta egy levélben, hogy „csak eddig a napig volt engedélyezve számomra, hogy éljek, minden keresztül. Csoda. Kegyelem.” „Mind Nietzsche, mind Rilke úgy érezte, hogy a fizikai környezet, ami ennek a pünkösdeknek választott színhelye volt, üres helyekből állt. Az a finom megfogalmazás, amellyel Nietzsche leírja sétáit a Genovát környező hegyoldalakon és a Santa Margherita-öböl fenyőfái között, ahol Zarathustra kísérte őt, párhuzamba állítható Rilkével, aki, amikor túlélte az *Elégiák* rohamát, kilépett a hideg holdfénybe, ráütött Musot »kis kastélyának falára«, »mint egy öreg állat«.”⁵⁸

⁵⁵ Heller, Erich: *The Disinherited Mind: Essays in modern German thought and literature*. Farra, Straud and Cutahy, New York, 1957, 126.

⁵⁶ Ld. Erich Heller, i. m., 166.

⁵⁷ Ld. Erich Heller, i. m., 131.

⁵⁸ Erich Heller, i. m., 147.

Nem feladatunk, és felkészültségünk is hiányzik Rilkéből ahhoz, hogy mérlegre tegyük Erich Heller Rilke-interpretációját, annál is inkább, mert például Eudo C. Mason Rilke-könyvében az angyal motívuma visszavezethető Rilke korábbi költészetére, sőt a gyermekkori örangyalára is. De az elégiákban mitikus kontúrt kap, dramatikus feszültséget gerjeszt, és a költő nem egy pusztán határtalan és növekvő belső költőről beszél, hanem „peripatetikus viszonyba” lép egy angyallal. Így lesz Rilkénél „az angyal a tiszta művészet apoteózisa, Rilke költői hivatásának démona, s ez az egyik oka annak, hogy miért »rettenetes«, és miért érezte Rilke ebben az időben költői hivatását valami borzalmasnak”.⁵⁹ Ez az a költői válság, mely Mason szerint az első két elégia születése (1908) és a többi között (1922. február) tartott. Azonban szerintem 1915-ig Rilke megírta az első öt elégiát, s a radikális változás csak 1919-ben következett be. Az 1912–1915 közötti periódus tartozik az elégiákhoz, a 1919–1926 közötti pedig az orfeuszi szonettekhez. Ugyanis – fejtegeti Mason – Rilke át akarta értelmezni a második elégia borzalmas angyalát együttérző angyallá. Ez történt meg a hetedik elégiában, amikor is az emberi alkotásokat (templomok, Chartres és a zene) hozza fel Rilke arra, hogy: „mégse fecséreltük hát / el tereinket, a ráncbízottakat, a mi tulajdon / tág tereinket”, amelyek még az Angyal mellett is nagyok voltak! „Jóllehet az emberiség nem vetekedhet az angyalokkal, vannak bizonyos jelenségek, amelyekben az emberiség transzcendálja önmagát, ilyen a művészet mint legmagasabb, és a nő birtoklás nélküli szerelme.”⁶⁰ A hetedik és kilencedik, valamint az őket összekötő nyolcadik elégiában az emelkedő létérzés uralkodik, hogy aztán a költő kétértelmű helyzetével visszaessék a tizedikben, s ezáltal lerombolja az elégiák afirmatív ívét, s panaszkodással végződjék. A lélektelen technika a maga standardizációjával kiszorítja az embert a külső világból, amire csak egy megoldás létezik: forduljunk befelé. Egyedül „a »bensőségesség« misztikus és láthatatlan területe” védhet meg minket

⁵⁹ Mason, i. m., 81.

⁶⁰ Mason, i. m., 86.

az átmenetiség átkától, s aki elnyeri az üdvösséget, így óvja meg az eredendő, szép, látható dolgokat, belsővé téve”.⁶¹ De ez csak a művész útja lehet, aki arra van teremtvé, hogy örökké tegye azt, amit Isten csak *átmenetinek* teremtett.

Emlékezzünk: Erich Hellernek éppen az volt a kifogása Rilkével szemben, hogy „a vallásilag kitagadott szellem”⁶² helyett az Isten tagadása, illetve új kreálása közötti választás dilemmájában egy képzeletbeli világ mellett döntött. Miközben a régi világ spirituálisan jelentéktelenné vált, Rilke (és Nietzsche) „megpróbálja elérni a transzcendencia új módját a tiszta immanencia tudatán belül”.⁶³ Heller szerint Rilke ezáltal közel jutott az egzisztencialista filozófiához, Heideggerhez, aki a filozofálást az *új gondolkodásban* vélte fellelni, ami Rilkének sikerült a poétikában. Miként Jaspers az átfogóval, Heidegger a belévetettséggel, s előttük Kierkegaard és Pascal a *szorongással* szemben, amit a lélek korábbi isteni otthonának elvesztése okozott, egy heroikus kísérettel legyőzték a helyén támadt Semmi legyőzhetetlen erődjét.⁶⁴ Rilke és Nietzsche vallása „religio intransitiva”, amelyet „[a] jövő antropológusai úgy fognak tekinteni, mint a modern Európa megkülönböztető teljesítményét, mint a *l'art pour l'art* teológiai ekvivalensét”.⁶⁵ A *Szonettek Orfeuszhoz* mintha az *Elégiák* angyalának költészete lenne. Rilke azonban „korának feneketlen mélységű ellenmondásaiból egy olyan szintre emelkedett, ahol kétség és konfúzió még egyszer a misztérium bizonyosságában olvadt szét”.⁶⁶ S közben elveszett a valóság. Goethe még büszkén vallotta költészetét a való világhoz kötődő alkalmi verselésnek, Rilke számára már csak a maga teremtette belső világ illúziója maradt.

Eme kis kitérés után kapcsolódjunk Guardini Rilkéjéhez. Vegyük először is a hetedik elégiát, amelyet Mason az „emelkedő ív” példájának tart. Guardini az első 17 sorban érzékeli azt a felfelé

⁶¹ Mason, i. m., 88–89.

⁶² Erich Heller, i. m., 160.

⁶³ Erich Heller, i. m., 164.

⁶⁴ Erich Heller, i. m., 165.

⁶⁵ Erich Heller, i. m., 171.

⁶⁶ Erich Heller, i. m., 177.

ívelő haladást, ami a pacsirta dalában kulminál. De a szökőkút elemzésénél azt emeli ki, hogy bár „a hegyen álló szentély körvonalazódott előttünk, hiszen éreztük, felfelé tartunk... A szökőkút képéből valójában a csupa hangból álló zúgás a lényeges, de a képnek van vizuális eleme is. Az emelkedő mozgás tetőpontját elérve alászáll... A teljes ívet szemlélve azonban látjuk az alászálló szakaszt is, s ez megmutatja, mi történik majd a felszálló vízzel. Eképpen tehát a felfelé hatolásban ott látjuk már eleve az aláhullást is. Játék, mert nincs célja, csakis mozgás, önmagáért; de ígéretet is rejt, hiszen a mozgás kezdete már magában hordozza a bevégződés ígéretét.”⁶⁷ Láthatjuk tehát, hogy Guardini nem csupán a felfelé ívelő pályát olvassa ki e költeményből, de mindjárt felfigyel a hullásra is. Ez legalábbis gyengíti a Mason érvelését, ugyanis Guardini inkább a kételyeket látja. A negyedik versszakban megjelenik a nő, de ez sem örömteli, mivel jönnek vele a halottak is, akik ráadásul csak a földfelszínt keresnék, s a költő nem tudná korlátozni őket, akik visszakíváncsoznak *felszínesbe* (a „földet keresik”). Tehát a szerelmes nő megjelenése is csak problémákat hoz magával; a gyerekek is felbukkannak, boldog, önfeledt játszadozásban: ők még boldogok, mert csak élnek a létet, és nem gondolják. „Fenséges jó a jelenlét”, pontosabban az „ittlét” (*Hiersein*). Mint a sírból feljövő lányok, a rossz lányok, a betegek, a gennyedzők, akik nem vették észre, hogy két szenny között volt akárcsak egy óra is, amiben ők is átéltek a lét teljességét, egy nevető vagy közömbös szomszéd (az eredetiben: *lachende Nachbar*), azaz a világ előtt, vagyis ők is csak kifelé éltek, ahelyett, hogy belülre éltek volna. Nekik a mások voltak az ittlét (*Dasein*). Holott sehol nincs világ, csak belül. Ezt nem értik meg a közönséges emberek.

Így vélekedik róluk Rilke. Nem érti meg, hogy ezáltal a szerelmes nőt egy *személytelen képletté* változatta, mivel nem volt képes felvállalni őt, ahogy van, a bújával-bajával, sőt – hogy Masont idézzem – a maga „hárpiaságában”.⁶⁸ Vagyis képtelen volt egy

⁶⁷ Guardini, i. m., 205.

⁶⁸ Mason, i. m., 76.

Én–Te kapcsolatra. Mint Guardini írja: „Ha a »Te«-ben valóban személy van jelen számomra, ha van bátorságom ahhoz, hogy a »Te«-re irányulva éljek magam is személyként, akkor behatárolhatom a kiáltást” [utalás a vers azon sorára, amikor Rilke magát kérdezi: Hogyan korlátozzam a kiáltott kiáltást?]. „S e behatárolás nem korlátozottságot jelent, hanem az emberi méltóság jegyében áll.” Martin Buberre gondolva azt mondhatjuk, hogy Rilke minden Én–Te viszonyt Én–Az viszonyná alakít. „Az Én–Te alapszót csak egész lényével mondhatja az ember. Az Én–Az alapszót sohasem mondhatja az ember egész lényével... Aki azt mondja Te, az nem valamely tárgyat vél... Aki azt mondja, Te, annak nincs valamije, annak semmije sincs. De a viszonyban áll.”⁷⁰

S ezzel ott vagyunk a Guardini egész elemzésén végigvonuló, megfogalmazott hiányérzetnél: az emberi lényekhez való személytelen viszonyulásnál. Már az első elégia elemzésében kiemeli, hogy Rilke szeretetfogalma valójában nem önös. Úgy kíván szeretni, hogy „megőrizze a másik szabadságát”. „Egy meghatározott emberre irányuló szeretetből a szeretet egyszerű, lényegi formája lesz, a »szív bensőséges közönye«, s feltárul az a nyílt tér, amelyben minden dolog eljut a maga teljességére.”⁷¹ Ezáltal a szeretet eltárgyasul, a mi kifejezésünkkel élve pusztá képletté válik. A vers: „a szerelemben a szeretőtől megszabadulni, remegve legyőzni, mint íjat a nyíl, hogy elpattanva önmagánál többé váljék? Mert nyugópont nincs a létben.” Guardini: „Úgy, hogy »a szerelemben a szeretőtől megszabadulunk«. A fentiek alapján egyértelmű a kép jelentése: meg kell tanulnunk nem a szeretett lényre irányulóan szeretni. Nem ér semmit, ha rá gondolva nem a végső valóságra gondolunk. Túl kell haladnunk őt, egyszerűen a lét nyíltságába kell érkezünk. Azzá a helyre kell lennünk, ahol a lét a maga tiszta valóságának tudatára

⁶⁹ Guardini, i. m., 210–211.

⁷⁰ Martin Buber: *Én és Te*. Ford. Bíró Dániel, Európa, Budapest, 1999. Ld. még: Schütz, Alfred, Luckmann, Thomas: *Az életvilág struktúrái*. In: Hernádi Miklós (vál., bev.): *A fenomenológia a társadalomtudományokban*. Gondolat, Budapest, 1984, 282–300.

⁷¹ Guardini, i. m., 51.

ébred.”⁷² Ezt pedig, a „lét nyíltsága”-t Guardini a nyolcadik elégia interpretációjában világítja meg, mint Rilke mindenén áthatoló, vagy mindenén átmenendő célját, a Nyitottat (*Mit allen Augen sieht die Kreatur das Offene*). „A Nyitott ezek szerint az az állapot, amelyben nem kötnek határok az itt és az ott, az élet és halál között, akképpen azonban az »itteni« formái között sincsenek többé határok, azaz átléphetők a tér, az idő és meghatározó tulajdonságok támasztotta választóvonalak is... s így, hogy a teljesség fogja át őket, nem különállást eredményeznek, hanem eleven feszültséget jelentenek. A »Nyitott« tehát a lét egy állapota, nem más, mint »teljesség és épség«, »a lét mélye«, amelyben ott van »minden mulandó«.”⁷³ De ez az állapot csak a kreatúráknak van megadva eleve, az embernek nem. A virág, a gyerekek, a halálba menők s az állatok vannak csak ebben a („létteljes”) állapotban. Meg a szeretők, ha képesek a „társ mögé” kerülni. De ez csak rövid időre adatik meg, „mintegy tévedésből”. E tévedés persze Rilke szerint az „igazi” szerelem, ami túltekint az adott személyen a lét teljességére.

S itt álljunk meg egy pillanatra. Vajon a szeretett nő, akit csak azért szeretnek, mert lehetőséget adott a partner számára, hogy túllendülve személyén, eljusson a Nyitottba, nem érezheti rászédettnek magát? Vajon ebben a szuperhumán partneri beállítottságában nem alázta-e eszközzé a nőt? Majdnem úgy, mint a nők skalpjait gyűjtögető férfiak, akik azzal érvelnek, hogy ők csak az örök nőt szeretik, nem csak *ezt* itt? Vagyis a szuperhumanitás nem csap-e itt át az antihumanitásba? Vajon Don Giovanni „érzéki zsenialitása” nem abban állt-e, hogy eltekintett az egyestől⁷⁴, a személyestől,

⁷² Guradini, i. m., 52–53.

⁷³ Guardini, i. m., 235.

⁷⁴ „Don Juannál nem az egyes stádiumban levő kívánságról van szó, hanem a kívánsárról mint princípiumról, mely szellemi meghatározottságú, s amelyet a szellem kizár”; D. J. „az érzéki-leg meghatározott démoni kifejezése”; „Meglátni és megszeretni a nőt pillanat műve, s mindez egy pillanatig van így, de még ugyanebben a pillanatban minden elmúlik, és ez ismétlődik a végtelenségig”. Kierkegaard, Søren: *Vagy-vagy*. Gondolat, Budapest, 1978, 112–113., 119., 125.

ami abban van, hogy *ebben az egyben* elkötelezzük magunkat az összesnek? Vajon nem egyesítjük-e az egyest az általánossal a szerelmi egyesülésben, de az egyesnek a túldetermináltságával? Vajon nem így valósul-e meg a kierkegaardi abszurd: az egyes magasabb rendű, mint az általános?⁷⁵ Hiszen amikor egy nőt szeretek, benne van az általános nő is. Csak éppen távollétében van jelen, mert én ezért az egyért vállalom a felelősséget, azaz el vagyok neki kötelezve. Mint ilyet becsülöm meg, akinek ebben az egyediségében van méltósága. Azaz *személyként* viszonyulunk egymáshoz. Guardini a második elegia elemzésében így fogalmazza meg érzékletesen ennek a furcsa szerelemnek a dialektikáját: „A feloldódás, az elmúlás már tárgyalt jelenségei itt egy továbbitól egészülnek ki, Rilke szerint ugyanis a szeretők ajkának találkozásakor »ital ömlik italba«, s az ivó »furcsán el-tovasiklik a tettől«. A csók eseményének már csak tárgya, a másik ajka van jelen, az alany, a magunk ajka »el-tovasiklik« a történetből, kilép belőle. E helyütt is alany nélküli cselekedetről van szó, a tárgyhoz nem tartozik alany: a személy – s ez ijesztő – kioltódik... Attól, hogy képtelen személyes kapcsolat kialakítására, Rilke metafizikai dimenzióba menekül.”⁷⁶

Ha a másikkal való konkrét-eleven és személyes viszonyból a költő a metafizikai személytelenbe menekült, mit várhatunk egy közte és Isten között fennálló kapcsolattól? Vajon el lehet-e a kereszténység személyes Istenét is személyteleníteni? Először is, az Egyházzal kijelenti, hogy „mindazt átlapta a túlvilágra... ami itt mély és bensőleg a miénk”, mint ezt egy levélben megírta.⁷⁷ Aztán a szentekről, a középkori női misztikusokról is kiderül, hogy erotikus vágyukban vágytak Istenre. Guardini persze idéz férfi szenteket is, akik hasonló vágyakozással beszéltek Istenről, de mi csak Keresztes Szent János *A Kármel hegyére vezető út* című versére utalunk, amely így végződik: „Feledtem, aki voltam, a fejem szerelmesem vállára csuklott, / megszűnt, mi volt, mi voltam, / liliomágyra hullott, / elmúlt a gond

⁷⁵ Søren Kierkegaard: *Félelem és reszketés*. Ford. Rác Péter. Europa, Budapest, 1986, 96.

⁷⁶ Guardini, i. m., 86., 228.

⁷⁷ Guardini, i. m., 255.

és minden vele múltott”⁷⁸ De Rilke a misztikus nőknél csak azt képes észrevenni, hogy Isten a maga férfiasságával „felzaklatja őket”, holott a férfi misztikusok is, mint látjuk, fel voltak zaklatva. Nem tudja, hogy van egy ősrégi, még őszösvetségi eredetű hagyománya az Egyháznak, amelyben Krisztus és Egyháza bensőséges kapcsolatát mint a vőlegény és menyasszony, ha tetszik, „erotikus” viszonyaként értelmezi.⁷⁹ Persze Babits Mihály 1932-ben keletkezett előszavát az *Amor Sanctushoz* sem Rilke, sem Guardini nem ismerhették. Babits így írt a középkori himnuszok erotikájáról: „A mai olvasó bizonyára meglepődik, talán olykor meg is ütközik a szerelmi képzetek és szavak e különös túltengésén a középkor egyházi lírájában, s hajlandó elfelejteni azt a mély és természetes kapcsolatot, mely vallást és szerelmet, az emberi lélek e két legnagyobb érzését összeköti... Az Egyház... nem vetett gátat a magas és szent erotika áradatának, mely az egész liturgikus költészetet is, de kivált a szerzetesklastromok óráénekeit elborította. Mennél mélyebb lett a lelki élet, mennél jobban hatotta át a kereszténység lelki és aszketikus éve a test vad ösztöneit: annál erősebb lett a vallás költészetének ez az erotikus íze, mert annál több léleknek összpontosult minden szerelmi ösztöne a menny szeretetében.”⁸⁰

Végül Rilkének sikerült nemcsak a szerelmét, az embereket, de Istent is elszemélyteleníteni: „a mondhatóba többé nem foglalható Istenről lehullanak a tulajdonságok, és átháramlanak a teremtésre, a szerelemre és a halálra” – írja egy Musot-ból keltezett levelében.⁸¹ Isten helyén egy „művész-isten van”, aki megszabadítva magát a szenvedéstől (*agony*), s belső konfliktusaiból „világokat kreál, amelyben „dolgokat teremt és megszüntet” – ahogy Erich Heller Nietzschét idézve összefoglalja Rilke világát, amelyet a *Duinói elégiákban* és az *Orpheuszi szonettekben* teremtett.

⁷⁸ Keresztes Szent János: *A lélek sötét éjszakája*. Európa, Budapest, 1999, 5.

⁷⁹ Ld. Herbert Vorgrimler: *Új teológiai szótár*. Göncöl Kiadó, Budapest, 2006, 309–310.

⁸⁰ Babits Mihály művei: *Esszék, tanulmányok*. Szépirodalmi, Budapest, 1978, 2. köt., 363.

⁸¹ Guardini, i. m., 260.

DEBÜT

BERNDT RICHÁRD

Kontroll nélkül

*Fekete antik bútorok között várahoztam
egy hatalmas, díszes szobában,
a karcos tükör előtt. Szürke
széken némán ült előttem a fiatal nő –
kávébarna, vállig érő haj, halvány,
rózsaszín ajkak,
arcán a téboly vörös rózsái.*

*Mereven néztem őt, szememben
vörös csíkok úsztak. A vállaim nem
mozogtak, a mellkasom nem emelkedett,
lábamra jól megrakott szekér súlya nehezedett.*

*Egymás mellett pihegtünk, némán.
Vadász kergette vadnak éreztem magam,
pedig rég megragadtak, és már régen
elejtettek. Kézbe fogtak, majd ledobtak a
fekete, díszes szoba parkettájára.*

*A fiatal nő elejétől fogva
mosolygott egy előre jól kitervelt,
mocskosul ádáz és tökéletes pózban.*

Relikvia

*Emlékszel még a tejfogadra. Tudom.
A fájdalomra is, amikor elvesztetted, és
egy új vágta át ínyedet. Az első.
Emlékszel még a horzsolásra. Tudom.*

*A fájdalomra is, amikor rohantál
magad elöl, és elbuktál. A legelsőre.
Emlékszel még a törésre. Tudom.
A fájdalomra is, amikor elroppant a
csontod a karodban. A legelső.*

*Vagy arra, amikor nekiszaladtál a
falnak, és betörted az orrod. Tudod.
A fájdalomra és a véres parkettarésekre.
Vagy arra, amikor hagymát vágtál, és
átvágtad a bőröd. Tudod.
A fájdalomra, amit a hagyma
okozott a szemednek.
Vagy arra, amikor
a rózsabokrot nyírtad, és a bőröd alatt
ragadt a tövis. Tudod.
A fájdalomra, amit magadnak okoztál.*

*Én emlékszem az elsőre. Igen.
A fájdalomra, hát most is fáj,
amit nem magamnak okoztam.
Én emlékszem a legelsőre. Igen.
A fájdalomra, amit a tetves fogaddal
okoztál. Hát, mondjuk, az jó volt.*

*Közben, ahogy te, úgy én is falnak
rohantam. Viszont az ütközés miatt
nem emlékszem másra.
Parkettarés meg nem volt.*

BERNDT RICHÁRD 2000-ben született Gyulán.
Békéscsabán tanul, a Jókai Színház Színitanházának
másodéves hallgatója. Ez az első publikációja.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Farkas Árpádnak (vers)
- 6 **Juhász Tamás:** Rések a falon (próza)
- 18 **Csepcsányi Éva:** A kereszt hétköznapiakra; Ünnepek váltakozása; Névtelen vőlegény; Restauráció (versek)
- 21 **Sárfi N. Adrienn:** A kopasz, a zakós úr, a kamasz fiú, Irénke meg a külföldi (próza)
- 28 **Lőrincz P. Gabriella:** Meztelen (vers)
- 29 **Gódza Csilla:** Akut; Idézőjelek mindenütt (versek)
- 30 **Tallián Mariann:** Foszlott szál (próza)
- 41 **Fecske Csaba:** Hallani; Halott tó (versek)
- 42 **Sohár Pál:** A költő sivataga – The Desert Poet (vers)
- 44 **Barta László:** Fátum (próza)
- 51 **Jenei Gyula:** Fekete, fehér (vers)
- 53 **Bene Zoltán:** Mandola története (Befejező részletek)
- 75 A hónap alkotója: **Jászberényi Sándor** – Életközépi válság; Ithaka előtt; Líbia
- 81 **Laik Eszter:** Pokol kívül és belül – Mítoszok és motívumok Jászberényi Sándor prózájában
- 91 „Az ember magával mér, nem mással” – **Laik Eszter** beszélgetése **Jászberényi Sándorral**
- 98 **Oláh András:** „Mit csináltál, miközben mások éltek?” (Farkas Wellmann Éva: Magaddá rendeződni)
- 103 **Muth Ágota Gizella:** A rinocérosz bűvöletében (Orosz István: Pótszarv)
- 107 **Karácsony Szilvia:** Vizuális portfóliónk (Pusztai Virág: A képekből összerakott ember)
- 110 **Rimóczi László:** Kőszta linok tündöklése és bukása (Dušan Šimko: Márvány és gránit)
- 114 **Debreceni Balázs:** Amiről inkább a fákat kérdezd (Kopriva Nikolett: Amire csak a fák emlékeznek)
- 120 **Tóth Csilla:** Családban marad (Dacia Maraini: Rabolt szerelem)
- 124 **Nagy J. Endre:** Szépség és/vagy igazság? (esszé)
- 153 Debüt – **Berndt Richárd:** Kontroll nélkül; Relikvia

- **Böszörményi Zoltán**
El nem küldött levél Farkas Árpádnak
- **Csepcsányi Éva**
A kereszt hétköznapiakra
- **Gódza Csilla**
Idézőjelek mindenütt
- **Sohár Pál**
A költő sivataga
- **Barta László**
Fátum
- **Juhász Tamás**
Rések a falon
- **Lőrincz P. Gabriella**
Meztelen
- **Tallián Mariann**
Foszlott szál
- **Fecske Csaba**
Halott tó
- **Jenei Gyula**
Fekete, fehér
- **Sárfi N. Adrienn**
A kopasz, a zakós úr, a kamasz fiú, Irénke meg a külföldi

A hónap alkotója: JÁSZBERÉNYI SÁNDOR

*Életközépi válság;
Ithaka előtt;
Líbia*

Laik Eszter: Pokol kívül és belül –
Mítoszok és motívumok
Jászberényi Sándor prózájában

*„Az ember magával mér,
nem mással” –*

Laik Eszter beszélgetése **Jászberényi Sándorral**

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap